

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

- SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA / Ádventi zsoltár 401

TANULMÁNYOK

- PÉRI RASOLONDRAIBE / Paradigmaváltások a Lutheránus
Világszövetség missziói értelmezésében 402
- MENYES GYULA / Tanulmány a Harangszó című
vallásos néplapról (1910–1943) 407

KITEKINTÉS

- SZENTPÉTERY PÉTER – SZENTPÉTERY MARIANN / Élő kapcsolat
a gyülekezetek szintjén is 410

FIGYELŐ

- OROSZ GÁBOR VIKTOR / Önmagát teremtő ember? 412
- BÖRÖCZ ENIKŐ / A „Ferdinánd-ügy...” 415
- HAFENSCHER KÁROLY / Találkozásom Ferdinánd Istvánnal 418
- KOCZOR MIKLÓS / Tizenöt éves a Testvéri szó 419
- ANDORKA ESZTER / „Igaz tanúvallomás” 423
- GERŐFI GYULÁNÉ / Fabiny Tamás: Elbeszélt drámák 427
- GÁNC S PÉTER / Keveházi László: „Tegyetek tanítvánná
minden népet” 428
- GYŐRI GÁBOR / Fónyad Pál (1909–2001) 430

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

- Luther Márton igehirdetése ádvent 4. vasárnapján 431
- FEHÉR KÁROLY / Szentháromság ünnepe után utolsó előtti vasárnap 435
- SÁRKÁNY TIBOR / Szentháromság ünnepe után utolsó vasárnap 436
- SELMECZI JÁNOS / Ádvent 1. vasárnapja 438
- KEVEHÁZINÉ CZÉGÉNYI KLÁRA / Ádvent 2. vasárnapja 439

SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Ádventi zsoltár

(Zsolt 119,89–96)

Szilárd és végtelen. Szinte világít ez a két szó ebben a zsoltárrészletben, amelyet ádvent második vasárnapján olvasunk. Mintha kiemelkednének a szavak a szövegből. Ezt vesszük észre, mielőtt bármi mást. Ezt halljuk meg, mielőtt bármi mást. Nem csoda. Összedőlt valami szilárd. Két olyan tökéletes épület, hogy technológiáját önálló anyagként tanították – tanítják – egyetemeken. Szimbólum dőlt össze, a stabilitás szimbóluma. A dolgok eddigi rendje, átláthatósága, ésszerűsége, a kiküszöbölhető igazságok, a megválaszolható kérdések, a tisztánlátás hite. Láthatatlan tettesek – hova üssön, aki visszaüt? Kibogozhatatlan kupac bűnösökből, áldozatokból, belekeveredőkből, ártatlanokból, véletlenekből. Olyan mélyen rejő okok, hogy nem lehet odáig leásni. Lehetetlenség igazságot tenni. Közben bármi bárhol folytatódhat. Kiszámíthatatlanul és kivédhetetlenül. Gonosz, beteg és gyermeked elmék lehetséges áldozatait vagyunk – utasként, postát felbontó gyanútlanként, tömegként, akik könnyebb hisztériába csalni, mint gondoltuk volna. Akkor. Amikor még átláthatók voltak a dolgok. Amikor még oldalak voltak. Itt és szemközti. Akkor. Amikor még állt a két torony. De ki tájékozik ebben a gubancos káoszban?

Szilárd és végtelen. Csak úgy kap az ember a szó után. Van még? Létezik még ilyesmi? Minden után, ami történt? És sejtésében annak, ami fenyegethet?

Nagy jelentőségű számomra a zsoltár pontos szava: *igéd szilárd és parancsolatod végtelen.*

Uram, igéd örökké megmarad, szilárdan, akár az ég.

Szó, amely nem veszti érvényét. Nem kell visszavonni. Nem avul el, és nem bizonyul idejétmúltnak. Megmarad. Ez nem annyit jelent, hogy őrzik erre kiképzett, elszánt emberek, mint valami emléket. Restaurálják, munifikálják, légüres térben tárolják. Megmarad. Tudjuk-e, van-e bátorságunk tudni, hogy ez nemcsak annyit jelent: nem pusztul el, és nem süllyed el az időben, hogy ne is emlékezzen rá senki. Megmarad. Azt is jelenti – sőt Isten szavával kapcsolatban *azt* jelenti –, hogy érvényben marad. Erős marad. Megbízható marad. Igaz marad. Hatályos marad. Szilárd. Akkor is, amikor a tornyokkal eddigi életünk biztosnak hitt tartópillérei roppantak meg. Ha össze nem is dőltek, gyanúsán és ijesztően megintogtak, és végérvényesen múlt időbe tettek sok mindent, amiről azt hittük, örök vagy legalábbis hosszú távú jövője van. Most, ebben a helyzetben, a bizonytalanná vált helyzetben olvassuk a zsoltár szavát: *igéd örökké megmarad, szilárdan, akár az ég. Parancsolatod pedig végtelen.*

Igazságod megmarad. A föld azért áll, mert *megszilárdítottad.* Észrevesszük, hogy túlmutat rajtunk ez a két mondat? Mindegyikünkön. Igazság és biztonság. Rajtunk kívül. Az álta-

lunk és a magunk számára teremtett igazságon és biztonságon kívül. Megtanultuk és akarjuk a magunk teremtette biztonságot alkalmazni. Egyik nagy ambíciónk ez. Jól zárunk ajtót-ablakot, kiköltözünk a rossz levegőjű városból, teljes őrlésű lisztből sütjük a kenyeret, méregtelenítő kúrákat veszünk, sokat mozgunk, nem állunk szoba idegennel, gyanakodva közeledünk mindenkihez, már a tekintetünk is elárulja: velünk nem lehet bármit elhitetni, a gondolatainkat is bezárjuk gyanús és veszélyes témák előtt, rendszeresen megvizsgáltatjuk magunkat, megválogatjuk, mit nézzünk és mit olvasunk. És elkerülünk egy csomó veszedelmet! Időben észrevesszük – megelőzzük – kivédjük! De az is lehet, hogy hiába törekedtünk. Valamire nem számítottunk, valami erősebbnek bizonyult a védősáncainknál. Sőt az is megtörténhet, hogy kinyitunk egy borítékot vagy felülünk egy repülőgépre... Csak így végződhet. Nincs más folytatás. A meccs mindenképpen kétesélyes. És ha mindent megteszünk, akkor is kétesélyes marad. Belül vagyunk a körön a kétesélyesek körén. Önmagunk számára teremtünk biztonságot és igazságot. Ezt jól tesszük, és ezt tennünk kell. Nincs másra hatalmunk. Nincs másra lehetőségünk. Vagy sikerül, vagy nem. Vagy kivédjük a veszedelmet, vagy ránk támad. Szemből vagy alattomosan.

Igéd szilárd és parancsolatod végtelen. Igazságod megmarad. Ez a zsoltár olyan biztonságról, olyan igazságról és olyan jövőről beszél, ami kívül esik rajtunk. Nem mi alkotjuk meg önmagunk számára. Valami szilárd, valami végtelen és valami megmarad. Isten igéje, parancsolata és igazsága. Egyik sem kétesélyes. Itt ugyanis nincs szó sem törekvésről, sem imperatívusról, sem ambícióról, sem vágyalomról. A zsoltáros azt mondja el, hogy ilyennek tudja, ilyennek hiszi, ilyennek vallja Istent. Igéje szilárd, parancsolata végtelen, igazsága megmarad. Labilis, véges, mulandó világban is. Tudunk-e többet a zsoltárosnál? Többet nem kell, nem is lehet tudnunk. Talán csak megfogalmazódott számunkra valami, amire akkor még nem volt szó. Egy megfogalmazott kérdésünk van: „Aki tulajdon Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32). Mindent. Szilárdságot, végtelent, maradandót. Vagyis biztonságot. Nagyon sajátos, jellegzetes biztonságot. Egy kérdést a hullámok között: „Mit féltek, ti kicsinyhitűek?” (Mt 8,26); egy biztatást: „Ne féljete, ti sok verébnél értékesebbek vagytok” (Mt 10,31); egy ígéretet: „én megnyugvást adok nektek” (Mt 11,28). Lapozhatnánk tovább Jézus életét, de csak az egyik feljegyzést vettük kézbe, annak is mindössze három lapját. „Hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” Ma biztonságot kérünk és jövőt.

PÉRI RASOLONDRAIBE

Paradigmaváltások a Lutheránus Világszövetség missziói értelmezésében*

Vitaindítót tart kezében az olvasó. A figyelem központjába a szolgálat – mint az egyház missziójának integráns része – fejlődését helyezem. A kontextualitás követelményei szerint először a Lutheránus Világszövetség¹ misszió-értelmezésének paradigmaváltásait kell nagyító alá vennünk, hogy azután rákérdezhessünk azokra a tényezőkre, amelyek a szemléletváltoztatásban szerepet játszottak.

MISSZIÓ ÉS SZOLGÁLAT: KÉT MEGBÍZÁS, EGY MISSZIÓ

A „misszió” értelmezését a Lutheránus Világszövetség lundi (1947) nagygyűlésétől egészen az eviani (1970) nagygyűlésig a Helsinkiben tartott LVSZ nagygyűlés Világmissziói Szekciójának² beszámolójában (1963) találóan megfogalmazott alapirány szabta meg: „A missziót nem szabad valamiféle humanitárius vagy szociális szolgálattá, vagy egyházközi segítségnyújtó szervezetté hamisítani. Az egyház missziójának célja az idők végéig változatlan marad: átlépni a hitetlenség és a hit közötti határt, hirdetni az élő evangéliumot annak érdekében, hogy az egyházba, a keresztfeszített és feltámadott Úrban való hitre hívjunk hitetleneket.” (CWM Beszámolója, helsinki nagygyűlés, 173. old.) A Világmissziói Szekciót és a Világmissziói Osztályt³ (DWM) az LVSZ első Végrehajtó Bizottsága⁴ hozta létre azzal a céllal, hogy a második világháború után segítséget nyújtson az ún. „elárult missziói területeknek”. A Világmissziói Osztály tevékenységeinek meghatározó szempontja azonban még egy jó ideig a saját missziói értelmezésének hatáskörében maradt, ti. hogy „pogányokat és nem keresztyéneket” Jézus Krisztusban való hitre vezessenek, mindez annak ellenére, hogy a Világmissziói Szekció két tagja a Világszolgálati Bizottság vezetőségében⁵ is szolgálatot teljesített. A Világszolgálati Bizottságot 1962-ben a Végrehajtó Bizottság hozta létre azzal a szándékkal, hogy az általános és állandósult szegénységgel való küzdelmükben segítse az egyházakat.

A változás az eviani nagygyűlésen (1970) látszott beállni. Egyrészt a missziót az egyház feladataként és nem az LVSZ kötelességként értelmezték. A Missziói Szekció helyébe az Egyházi Együtt-

működés Bizottság⁶ lépett. Az Egyházi Együttműködés Osztályának feladata az volt, hogy erősítse a tagegyházak életét és biztonságát a világ minden táján, és hozzájáruljon ahhoz, hogy a tagegyházak gyakorlatba ültessék meggyőződésüket, miszerint minden egyháznak van valamije, amit másokkal megoszthat, ugyanakkor minden egyház rászorul valamire. Ez nem csak szervezetbeli változásnak bizonyult. Az Evian és Curitiba közötti két évtized alatt az LVSZ misszió értelmezése radikálisan kiszélesedett.

Másrészt a Világszolgálati Bizottság vezető tanácsa 1970 óta több figyelmet fordított a fejlődő egyházak szerepére és hangjára. A Világszolgálati Bizottság mindvégig tisztában volt azzal, hogy az egyház missziójának a minden emberrel való törődés – gazdasági, szociális és politikai értelemben – része és területe kell hogy legyen. Így olvassuk: „Az egyházak kötelesek biztosítani azt, hogy a proklamáció és a fejlődés eleget tesznek az Isten szándéka szerint való szolgálat céljának, amely az egész emberi lényre vonatkozik. ...valamennyi egyház számára saját helyzetükben és nemzetközi szinten is kihívást jelent a szociális és gazdasági igazságtalanság gyökérproblémáinak megtámadása.” (Beszámoló, 1970–1977, 194. old.)

Követve a Makane Yesus Etiópiai Evangélikus Egyházat (EE-CMY), amely a proklamációt és az emberiség haladását nagyon szoros kapcsolatban látta (1974), az LVSZ tagegyházai a missziót holisztikusan értelmezték és gyakorolták. Nem meglepő, hogy a Dar-es-Salaam-i nagygyűlés (1977) Egyházi Együttműködés Bizottságának beszámolójában ezt olvassuk: „A misszió azt jelenti, hogy az egész evangéliumot tárjuk az egész ember elé. Evangélizációk, diakóniai szolgálatok, a társadalmi igazságtételt felszólaló prófétikus bizonyoságtételek és az egyházak kölcsönös erősítése mind integráns részei az egyház missziójának. (Beszámoló, 1970–1977, 48. old.) 1984-ben a budapesti nagygyűlésen az Egyházi Együttműködés Bizottságának beszámolója a fentieknél még átfogóbb látásmódot mutat. „...az LVSZ azon elkötelezettsége, miszerint a fajgyűlölet, a szegénység, a gazdasági és szociális igazságtalanság ellen kíván harcolni, valamint az ökumenikus kapcsolatokra és a békére kiterjedő törekvése a misszióknak egyetlen dimenzióját jelenti. (Beszámoló, 1977–1984, 67. old.)

Ezt a holisztikus értelmezést az LVSZ Missziói Alapokmánya vitte tovább: Együtt Isten missziójában⁷ – az LVSZ hozzájárulá-

* Előadás az LVSZ 2001 márciusában Berlinben a misszióról tartott konferencián.

¹ a továbbiakban LVSZ

² Commission on World Mission (CWM), a helsinki nagygyűlésen kilenc ilyen szekcióban tanácskoztak, a csoportmegbeszélések (26 db.) és plenáris ülések (12 db.) mellett. (A fordító megjegyzése)

³ Department of World Mission (DWM)

⁴ Executive Committee

⁵ Board of Community Development Service (CDS)

⁶ Commission on Church Cooperation (CCC)

⁷ Together in God's Mission: An LWF Contribution to the Understanding of Mission

sa a misszió értelmezéséhez. A helyi gyülekezet a *bizonyágtévő*, amely viszi Isten misszióját, átlépve különböző vallási és ideológiai, szociológiai, politikai, gazdasági, földrajzi és demográfiai határokat. Egészen sajátos módon állapítja meg a dokumentum: „Az egyház missziójának szerves része az evangélium hirdetése, embereket Jézus Krisztusban való hitre hívni és arra, hogy a Krisztusban lévő új közösség tagjaivá legyenek, a békéért és igazságért folytatott munkában és a leigázó, embertelenítő hatalmak elleni küzdelemben való részvétel. Minden ilyen tevékenység Isten uralmának valóságára mutat és annak a történelem folyamán való végleges beteljesedésére.” (9. old.)

A Curitibában és Hongkongban megtartott nagygyűlések folytatták a teológiai értelmezés munkáját, és azt a meggyőződést is fenntartották, hogy az egyház missziója, amely az Isten missziójában való részvételből ered, nem lehet más, mint holisztikus misszió. Az LVSZ tagegyházai számára mindezért egyértelműnek kellene lennie, hogy a misszió holisztikus természete lutheránus örökségünkben gyökerezik, és amint azt a Nairoiban 1998-ban megtartott LVSZ „Egyházak a misszióban” tanácskozása aláhúzta, az efféle misszióértelmezés és gyakorlat evangélikus identitásunk része.

A Nairobi Missziói Konzultáció az LVSZ Missziói Dokumentumának megállapítását visszahangozta, amikor így fogalmazott: „A misszió összeköti az ige hirdetését, a szolgálatot és az igazságért való közbenjárást. A misszió mint igehirdetés nem más, mint az egyes keresztyén próbálkozása arra nézve, hogy elmondja és értelmezze az evangélium történetét a saját maga környezetében oly módon, hogy felfedeztesse Isten megmentő munkáját és a világban való rendkívüli jelenlétét. A misszió mint szolgálat a hit diakóniai mélységét világosítja meg, amely szeretetben tevékeny, amely a szükségben lévők megerősítésén és felszabadításán fáradozik. A misszió mint az igazságért való közbenjárás az egyháznak a nyilvánosság terén végzendő gyakorlatát jelenti az emberi élet méltóságának igenlését és megerősítését, úgy az egyénét, mint a közösségét, a tágabb értelemben vett igazságát, egybefoglalva a gazdasági, szociális és ökológiai területeket.” (Beszámoló, 20. old.)

Mindamellettt a konzultáció szeretett volna túllépni az LVSZ Missziói Dokumentumán. A változást komoly missziói imperatívusként látta, „mint ahogyan az egyház minden kontextusban arra hivatott, hogy Isten népének átformáló közössége legyen” (Beszámoló, 20. old.) A misszió ez a fajta értelmezése, amely úgy az egyén, mint a társadalom átformálására mutat, egyben a szolgálat szoteriológiai dimenzióját is mélyíti. A misszió mint átformálás elsősorban az egyházat szólítja fel változásra annak érdekében, hogy eszköz lehessen a világ átformálásában. Amit Monica Melanchthon a teológiáról állít, a misszióban lévő egyházra is igaz: Az „elkötelezettség... az igaz emberi világ irányába mutató szociális átalakításra a teológiai feladat lényegi követelménye. Enélkül a teológia idealisztikussá válik, és így meghazudtolja Isten országát és az emberi történelmet is. Az elkötelezettség a jelenlegi helyzet világos és átfogó megértésére szólít fel... Az első lépés... az elnyomottak oldalára állni, részvételni a szenvedésekben, és részt venni a harcaikban. Hitünk erre kötelez bennünket, az igazságérzetünk megindít és haragunk annak láttán, hogy embereket hogyan alacsonyítanak le gyalázatos körülmények közepette, mar bennünket”⁸

Fontos megjegyeznünk, hogy a transzformáció mint missziói imperatívusz az egyház diakóniai látását és gyakorlatát átható szövegművekkel bonyolítja. Mivel az egyház arra hivatott, hogy átalakulást vigyen a bűnnel fertőzött struktúrákba és a személyközi kapcsolatokba, nem engedheti meg magának a jel státusz gyakorlását, ha ezt teszi, saját hitét veszélyezteti. Másfelől pedig az Anglikán Egyház Konzultatív Tanácsa (1990-ben Walesben) jelentésében helyesen fogalmazta meg: „a transzformáció fogalma minden olyan áramlatra javítóan hat, amely áramlat megpróbálja elszigetelni az evangélizációt a társadalmi felelősségtől”.⁹

Leslie Newbigin missziológus egy alkalommal ezt mondta: „Szó nélkül a tett néma, tett nélkül a szó üres”. Az LVSZ tagegyházai, a déli féltekén különösen is, megértették ezeknek a szavaknak az igazságát.

PARADIGMAVÁLTÁSOK A SZÉLESEBB KONTEXTUSBAN

Az LVSZ misszióértelmezésében végbement változások hűen tükrözik azokat a paradigmaváltásokat, amelyek a szélesebb ökömenikus aréna misszióértelmezésében is jelentkeztek. Az LVSZ holisztikus misszióértelmezésének kialakulása különféle tényezőknél tudható be. Néhányat ezek közül előadásom végén röviden meg is említek. A misszió-teológia fejlődésének egy irányára azonban különösen is szeretnék rávilágítani, amelynek köze van a misszió értelmezésében beállt paradigmaváltásokhoz, nevezetesen az egyház-misszió kapcsolatra. A megvilágítás folyamatában pedig megpróbálom felvázolni azt a változást, amely a misszió céljának értelmezésében jelentkezett, s amely különösen is összefüggésben van az egyház-misszió viszonyal.

Egyház-misszió viszony

Egyház és misszió közötti kapcsolat az egyházközpontú misszió állásponttól a misszió központú egyházzá változott. A változás nagyon hosszú út során (néhány évszázad) göröngyös és poros utakat megjárva érkezett. Így a misszió céljának az értelmezése is az egyházterjeszkedéstől kezdve az egyház megőrzésén keresztül a személyes megtérésekkel folytatva (idegen országok pogányait értve ezen) el egészen a küszöbön álló Isten országának megjelenítéséig, változott.

Egyházközpontú misszió

Köztudott, hogy a latin eredetű misszió szó az Írásokban sehol sem található meg. David J. Bosch, dél-afrikai missziológus szerint az egyház szóinkcésében tizenöt évszázadon keresztül nem szerepelt a „misszió” kifejezés. Loyolai Szent Ignác volt az első, aki a szó mai értelmében használta a „misszió” szót.¹⁰ Ignác ezzel a szóval jelölte azokat a távoli gyarmatokra (Spanyolország és Portugália Dél-Amerikában lévő gyarmatra kell itt gondolni)

⁹ Mission in a Broken World, Report of ACC-8, Wales 1990, Published for the Anglican Consultative Council, 1990, 102. old.

¹⁰ David J. Bosch, Transforming Mission, Paradigm Shifts in Theology of Mission, Orbis Books, 1991. 228. old. A „misszió” szót a szentháromságtaggal kapcsolatban használták „annak jelölésére, hogy az Atya elküldte a Fiút, az Atya és a Fiú pedig a Szentleket.”

⁸ Monica Melanchthon, Theological education: A Tool for Transformation, A paper printed to the LWF Global Consultation on Theological Education, 1999. augusztus 23–27., Róma.

küldött egyházi követe, akiknek a nem-keresztyénekkal kellett tárgyalásokat folytatniuk az egyház terjesztésének érdekében. Meg kell jegyeznünk: amellet, hogy a misszió az egyház terjeszkedési vállalkozásának bizonyult, kezdettől fogva szoros kapcsolatba került a gyarmatosításhoz, valamint a nyugati civilizáció és érdekek terjesztéséhez.¹¹ (Misszió és gyarmatosítás – újabb lenyűgöző tárgy, de ezt hagyjuk meg másoknak!)

A 16. században a katolikus egyház számára az egyház-misszió viszony azt jelentette, hogy az egyház misszionáriusokat küldött ki, a misszió célja pedig: egyházplántálás idegen vidékeken. Ez az irány egészen a II. Vatikáni Zsinatig különböző missziói gyülekezetekben és missziói társaságokban tovább élt. Protestáns oldalról tényként közölhető, hogy a reformáció egyáltalán nem volt a misszióval való törődés időszaka, hanem az egyház tanításának és gyakorlatának megújításáé, valamint a váratlanul született új egyházak megszervezéséé. Valamiféle hátsó szándékkal kimondhatjuk, hogy a reformáció ekkleziológiájának egyik alapvető hibája az volt, hogy úgy tekintett a missziói tevékenységekre, mint amelyek az egyház más lényeges tevékenységein kívülre esnek. Az Ágostai Hitvallás (VII. cikk) például az egyházat mint helyet és nem mint Isten népét határozza meg, amely missziói céllal küldetett a világba. A reformátorok tanítása (Luther és Kálvin) így, a pre-millenárius eszkatológia irányába hajlott, és a saját feladatát a saját helyén betöltő egyénre összpontosította.

Egyház misszió nélkül

A 17. század Európájában a lutheránus ortodoxia az egyház-misszió viszonyban újabb fordulatot hozott. A „helyes tanítás” hangsúlyozása (az Ágostai Hitvallás VII. cikkére vonatkozó) nézeteltéréseket kavart. Nagyobb hangsúly került a különbségekre, mint a hasonlóságokra. Az egyház önmaga igazolásával volt elfoglalva, és így nem akart részt venni a misszióban, sőt képtelen és alkalmatlan volt a misszióra. Az ortodoxia teológusai kitűnő szakemberei voltak azon indokok felsorolásának, amely miatt az egyháznak *nem* szabad a missziót felvállalnia. Az indoklások között ilyenek szerepeltek: a „nagy missziói parancs” csak az apostolokra vonatkozott; az egyháznak távol kell tartania magát a pogányok misszionálásától, mivel azok valamennyien már hallottak az evangéliumról, és nem érdemlik meg, hogy egy második lehetőséget is kínáljanak nekik; valamennyien arra hivatnak, hogy »mindenki a saját portája előtt söpörjön, és ezzel minden rendben«. Ezek között az elméletek között különösen is uralkodott az a nézet, hogy a misszió az állam ügye és nem az egyházé. Így a gyarmatosító kormányoknak kell hordozniuk a pogányok megtérítésének felelősségét, erőszakkal – *jure belli* (hadijogon keresztül) –, ha éppen ez szükséges.¹² Az egyház tehát téves teológiája miatt az egészséges tanítás megőrzésének mohóságával, misszió nélkül járta útját.

¹¹ Döbbernetes azt olvasni Boschnál, hogy egy katolikus missziológus 1913-ban a következőket írta: „a misszió az, ami szellemileg leigazza a gyarmatainkat és belülről asszimilálja azokat... Az állam bekebelezheti a protektorátusokat külsőleg, de a misszió az, amely hozzájárul a gyarmatosítási politika mélyebb céljának biztosításához, a belső gyarmatosításhoz. Az állam a büntetés és törvény eszközeivel kierőszakolhatja a fizikai engedelmességet, de a misszió az, amely biztosítja a benszülőttek belső szolgálkéségét és hűségét.” Bosch, 306. old.

¹² Bosch, 251. old.

A felvilágosodás idején (18. század) a racionalizmus és az empirizmus támadásai az egyházat is elérték, s ez megintcsak nem hagyott termékeny talajt a misszió számára. A felvilágosodásnak az az eszméje, mely szerint az ember független személyiség, semmiféle természetfelettel nem áll kapcsolatban – mondja Bosch – csökkentette az egyház misszió iránti érzékenységét. Az egyháznak önmaga releváns voltáért kellett küzdenie, és misszió nélkül folytatta útját.¹³

Amint az Értelem kora előrehaladott, a vallás visszavonult az emberi érzelmek és tapasztalatok területére, s mintegy „magántulajdonba” került, vagy azért folytatott küzdelmeket, hogy a teológiát az Istenről szóló tudománnyá változtassa át. Érvelni lehet amellet, hogy azokban az időkben az egyház misszióját önmaga relevanciájának érvényre jutása jelentette, hogy működésének lényegét el tudja „adni” a társadalomban. Nézetem szerint az egyház elvesztette *el-küldött* mivoltának tudatát, és ehelyett saját maga próbálta magyarázni bizonyítványát.

Misszió egyház nélkül

Az idők efféle misszióértelmezése ellenére sem tudta teljesen elhallgattatni a misszió hangját. Az ortodoxia és a racionalizmus két évszázada alatt a misszió gyakorlatában új irányváltás állt be. Európában a pietizmus (Philip Jakob Spenerrel, Zinzendorffal és másokkal az élen) kitört a morbid ortodoxia markába szorított egyház borúlátásából. Bosch ezt így magyarázza: „Egyes fogalmak, mint bűnbánat, megtérés, újjászületés, új értelmet nyertek. Inkább fegyelmezett élet, mint tiszta tanítás, inkább személyes élmények, mint egyházi hatalom, inkább gyakorlat, mint elmélet – ezek voltak az új mozgalom fémjelzései.”¹⁴

Ez volt az az egyházon kívüli mozgalom, amely felvállalta a misszió feladatát, és bevezette a misszióba az önkéntesség elvét. (lásd Bosch: idézett mű)¹⁵

A reformált családon belül az Atlanti-óceán mindkét oldalán a pietista individualizáció a „Nagy Ébredés” (1726–1760 között az amerikai gyarmatokon) idején állt be. Az önkéntesség misszióbeli elve pedig a „Második Nagy Ébredés” (1787–1825 között – metodista és evangéliumi anglikánok) alatt jelentkezett. A megújulásnak ezek az erői képesek voltak elsöpörni a sekélyes racionalizmus és a „megkövesedett puritanizmus” dagályát.¹⁶ Az önkéntesség lelkületét a misszióban még az empirizmusnak a 19. és 20. században a főegyházakra gyakorolt erős visszafogó hatása sem gyengítette, amely a hangsúlyt az evangélicizációról a szociális evangéliumra, az egyénről a társadalomra helyezte. Az Atlanti-óceán mindkét oldala hemzsegett a missziói társaságoktól, amelyek figyelmüket a külmisszióra fordították. Az első világméretű misszionárius konferencia, amelyet 1910-ben Edinburghban rendeztek, s az ezt követő nemzetközi misszionárius konferenciák az önkéntes mozgalmak köréből, (mint amilyen a WSCF¹⁷

¹³ Bosch, 262–264. old.

¹⁴ Bosch, 252–253. old.

¹⁵ Az északi országokban az önkéntesség elve a misszióban máig alakítja az egyház-misszió kapcsolatnak a tájait. Talán amint egyre több egyház válik el az államtól, ebben a kapcsolatban is változás történik.

¹⁶ A kálvinizmus a maga puritán megnyilvánulásában, ellentétben az ortodoxia lutheránusaival, igenis bekapcsolódott a misszióba. A puritánok számára a misszió célját a pogányok megtérítése, egyházak plántálása és Isten országának, már itt a Földön való megvalósítása jelentette az Isten uralma alatt imádkozó közösségek által (teokrácia).

¹⁷ World Students Christian Fellowship, azaz: Keresztyén Diákok Világméretű Egyesülete.

és a SVM¹⁸ is volt), sokkal több misszióért lelkesedő fiatal gyűjtöttek össze, mint amennyit az egyházakból.¹⁹

Evangelizálni a világot még ebben a nemzedékben – volt a témája az edinburgh-i misszionárius konferenciának (1910). Az önkéntes missziói társulatok célja teljesen világos volt: a pogány világot nyugati keresztyénségre téríteni.

Misszió-központú egyház

A 20. század közepére az egyház-misszió kapcsolat értelmezésében új fordulat állt be: az egyház és a misszió egymáshoz tartoznak. A Willingenben (1952) tartott nemzetközi misszionárius tanácskozás,²⁰ valamint a Karl Barth teológiájának irányát követő teológiák ezt méginkább megvilágosították. Bosch ezt a szemléletet így foglalja össze: „A kialakulóban lévő ekkleziológia az egyházat lényegében misszionáló egyháznak tekinti ...itt az egyház nem a küldő, hanem az elküldött. Missziója (az elküldöttség ténye) létezésére tekintve nem másodlagos. Az egyház elküldött voltában létezik és abban, hogy ebben a mivoltban önmagát építse a misszióért (C. F. Barth). A misszió nem a jól megalapított egyház peremtevékenysége, nem egy kegyes cél, amelyben részt lehet venni, ha az otthoni tüzek már fényesen égnek... A missziói tevékenység nem is annyira az egyház tevékenysége, mint inkább egyszerűen maga a munkáját végző egyház”.²¹

Karl Barth szoteriológiai megközelítésű egyháztana a misszió „raison d'être” értelmezésének kezdetét adta, és ez azt is jelentette, hogy a missziológiának meg kellene előznie a ekkleziológiát. E paradigmaváltás jelentőségét nem csak a teológia rendszerezésében kellene megvizsgálni, amely missziói teológiát követel, hanem felszólít az egyházban meglévő missziológiai praxis újraértelmezésére is.

A misszióértelmezésnek ezt a paradigmaváltását nemrégben egy észak-amerikai csapat vetette fel újra, mégpedig az evangélium és kultúra összefüggésében. Missziói egyház: az egyház Észak-Amerikába való küldésének látása²² – az amerikai csapat az egyház misszióját Isten királyságának jelképeként látja. Ezt olvassuk: „Az egyház saját missziója számára Isten kibontott missziójának kell megadnia a végszót, s ez nem más, mint Jézus Krisztus elküldése a világ megváltásáért. Isten missziójának jézusi kivitelezésében azt fedezzük fel, hogy az egyház mint Isten uralmának közössége szolgálja és hírnöke mutatkozik”.²³

Az a tény, hogy az egyház azokat gyűjti közösségbe, akik Isten uralma alatt élnek, ezáltal arra mutatva, amit Isten kegyelmesen még a világ számára tartogat, önmagában is misszió. Az egyház léte a misszióban van.

Mit jelent Isten uralmát szolgálóként képviselni? A csapat ezt a következőképpen fogalmazta meg: „A válaszként adott együttérzésünk és szolgálatunk a békéért és igazságért folytatott tevékenységeinkhez hasonlóan hatalommal bíró cselekedetek, és éppen ezért jelei annak, hogy Isten uralma jelen van a világában, és mint annak jövője halad előre... Bármilyen válaszunk, teljességet és méltóságot visz a világba, és ép-

pen ezért Isten uralmának előízét adja az Úr Krisztus hatalma és uralkodása alatt. Mindezek hívogató jelek, hogy az emberek »bemenjenek és minél többet kóstoljanak meg, hogy egyenek és jól lakjanak.«²⁴

A munkacsapat éleselméjű beszélgetései arról, hogyan vezessünk be embereket az Isten országába, nagyon hasznosak a misszióértelmezésünk és a misszióban való szolgálatunk tekintetében. Az egyháznak nem kell Isten országát kiterjesztenie (hiszen ez Isten uralma), arra sem kell kényszeríteni az embereket, hogy Isten országába belépjenek. Az egyháznak Isten uralmának megtapasztalását kell közel vinnie az emberekhez, hogy így képesek legyenek válaszolni erre a kegyelemteljes meghívásra. Véleményem szerint, ha az emberi szükségekre adott válaszaink nem mutatnak Isten országának a világba való betörésére, nevezhetjük azt akár diakóniának, szolgálatnak, vagy társadalmi beavatkozásnak is, és ha ezek bármennyire is kielégítőek és hatásosak is az emberi szenvedés enyhítésében, szűkében maradnak a szoteriológiai mélységeknek. Az egyház így nem lesz más, mint egy nem kormányzati szervezet.

Az egyház missziója, mint amely Isten uralmát hírnökként képviseli, így foglalható össze: „Ha a világ Isten uralmát bennünk, mint egyházban meglátja, és belekóstol a mi igazság – cselekvésünk hatásába, akkor az a hívás, hogy valamennyien a földön elfogadják és elismerjék ezt az uralmat, kikönyörgi magának a helyes kifejezést, ezért mondta Jézus, hogy követői hirdessék a megtérést és a bűnbocsánatot minden népnek, hogy valamennyi nemzethez eljusson (Lk 24,47; Róm 10,14–17).”

Kitűnő módját látjuk annak kifejezésére, hogy az Isten által az egyházra bízott proklamációnak milyen helye és szerepe van a misszióban. Egy dolog azt állítani, hogy a misszió a jó hír szavakba öntése, amelyet a hirdetett szónak a demonstrálás követ. Más dolog azt mondani, hogy a proklamáció az Isten országában való jelenlét örömeinek másfajta kifejezése. Ennek okáért az ige hirdetés elválaszthatatlan a közösségtől és a szolgálattól. A proklamáció ilyen értelmezésének világszerte óriási következményei lesznek.

Néhány megjegyzés az LVSZ holisztikus misszió-értelmezésének margójára

A misszió – mondja a Világmisszió Szekciójának beszámolója (1963) – „nem hamisítható valamiféle humanitárius vagy szociális szolgálattal...” A humanitárius szolgálat elleni szavak megmagyarázhatóak – de nem menthetőek fel! A hatvanas évek az egyház számára ugyanúgy, mint a társadalom számára, forradalmi időszakot jelentettek. 1960-ban, pl. a Világ Keresztyén Diákjainak Szervezete strasbourgi konferenciáján Hoekendijk hangszínét ütötték meg, aki a keresztyénség világban való küldetését és szerepét hangsúlyozta. Három évvel később Bosch ezt írja: „Mexikóban a CWME konferenciáján elhangzott, hogy a keresztyénségnek fel kell fedeznie az engedelmességnek azt a formáját, amelyet ma Isten az egyházon kívüli város életének szerkezetében már aktívan végzett munkája ír elő” (382. o.)

Az Egyházak Világtanácsának uppsalai nagygyűlése körüli (1966) időszakban a teológusok sokat beszéltek arról, hogy az egyházak számára a világ írja elő a napirendet, és úgy gondol-

¹⁸ Students Volunteer Movement, azaz: Diákok Önkéntes Mozgalma

¹⁹ Bosch, 327. old. kk.

²⁰ International Missionary Council

²¹ Bosch, 327. old. kk.

²² Missional Church: A Vision of the Sending of the Church in North America

²³ Darrel L. Guder (Ed.), Missional Church: A Vision for the Sending of the Church in North America, William Beerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1999, 102. old.

²⁴ Uo., 106. old.

tak a misszióra, mint „átfogó fogalomra. Minden olyan elképzelhető út, amelyen az emberek a világot illetően együtt tudnak működni az Istennel: misszió.” (Bosch, 383. old.)

Ilyen értelemben a misszió célja a humanizáció volt. Az uppsalai nagygyűlést követő években ökumenikus szellemiségű teológusok dühöngtek az egyház ellen. Azzal a váddal álltak elő, hogy az egyház képtelen a világ megbízását kivitelezni, s ez elsősorban az egyház burzsoá jellegének tudható be. Teológusok, mint Hoekendijk, olyan misszióról beszéltek, amelyet Isten az egyház nélkül végez a világban. A régi augustinusi mondást – „Nincs üdvösség az egyházon kívül” – megfordították: „Egyházon belül nincs üdvösség” (Intra ecclesiam non est salus!). A nairobi nagygyűlés idején (1975) változott az irány, a teológusoknak sikerült újra „visszafoglalniuk” a szentírási értelmet, amely szerint az egyház természete elküldött voltában (misszióért a világba!) van.

A le nem üledett kontextus ellenére a CWM proklamáció és szolgálat közötti kétpólusú álláspontja széles sávú, a voluntarisztikus misszióval mutatott rokon réteget. Sőt, a 19. század hosszú pre- és post-millenáris vitáira, s az ezt követő evangélikál és szociális evangélikátorok nézeteinek különbözőségére, majd a 20. századi evangélikálok között lezajló, és evangélikáció és a szociális beavatkozás kapcsolatát vizsgáló eszmefuttatásokra emlékezett. Kiemelkedőnek tartom az „A Response to Lausanne” irat szerzői mondanak ezzel a dichotómiával kapcsolatban: „A kimondott szónak és az Isten embereinek életében valóra váltott szónak a bibliai dichotómiája nem ismeretes. Az emberek, miközben hallgatnak, néznek is (sic!), és amit látnak, annak meg kell egyeznie azzal, amit hallanak... Vannak idők, amikor a kommunikációnk hozzáállás és cselekedet csupán, és vannak idők, amikor egyedül csak a kimondott szó áll meg.

A Nemzetközi Misszionárius Tanács misszióértelmezésének változásában – az egyház nélküli missziói modelltől (Edinburgh – 1910) a misszióban lévő egyházértelmezéséig (Willingen 1952 és Ghana 1958) – az ún. „fiatalabb” egyházak az adott konferenciákon való részvételükkel kiemelkedő szerepet játszottak. Ugyanez elmondható az LVSZ 1970 utáni időszakáról. A déli félteke egyházai valóságos kihívással szembesítették az LVSZ-t azáltal, hogy újjgyarmatosítási és elnyomási tapasztalataikban szóltak meg, amelyek magukban foglalták a fajgyűlöletet, a nemek közötti hátrányos megkülönböztetést és a felszabadításért folytatott harcot.

Az LVSZ holisztikus misszióértelmezéséről szóló írást 1988 óta folyamatosan nyomtatják (LVSZ Dokumentum: Együtt Isten missziójában), és ezt a holisztikus misszióértelmezést az összes tagegyházzal megosztották. Több mint 15 nyelvre fordították le. Az LVSZ tagegyházai nem állíthatják azt, hogy a holisztikus misszióértelmezés számukra valamiféle egészen új fogalom.

Azt is fontos tudatosítani, hogy az LVSZ holisztikus missziói megközelítésével nincs egyedül. Más egyházak is hasonló állásponttal bírnak. A fentebb már említett anglikán egyház zsinati irata a misszióértelmezését öt pontba szedi:

Az egyház missziója

1. hirdetni Isten országának jó híret
2. tanítani, megkeresztelni és gondozni az új híveket
3. szerető szolgálattal válaszolni az emberi szükségre
4. lehetőséget keresni a társadalom igazságtalan szerkezetének megváltoztatására
5. azon fáradozni, hogy a teremtmény egészét megőrizzük, valamint az életet a földön fenntartsuk és megújítsuk.²⁵

Mindenkor kételkedően kell követni azokat a beszélgetéseket, amelyekben bárki is amellet áll ki, hogy az igehirdetés és a szolgálat egymástól elhatárolhatóak, nevezve így az elsőt missziónak, a másodikat pedig diakóniának. Fontos tudatosítanunk, hogy a háttérben meghúzódó okot nem politikai érdekek diktálják. Azok, akik a kormányhoz fordulnak humanitárius segítségért, abba a kísértésbe eshetnek, hogy elválasztják a szolgálatot az egyház missziójától. Amikor a teológiát feláldozzuk az anyagiak vagy a helyes politikai viselkedés érdekében, mi közünk marad még az egyház missziójához és az egyház természetéhez egyáltalán? Figyelniük kell arra, hogy miközben igehirdetésünk a keresztet követi, szolgálatunk ne járja a dicsőség útját. Csak a kereszt jegyében végzett szolgálat reménykedhet a kegyelemben és az ígéletben.

Azok a missziológiai témák, amelyek a szolgálatot a misszió szerves részeként értelmezik, tovább tárgyalhatóak. Többet beszélhetnénk egyebek között a „missio Dei” fogalmáról, az átalakulásról, úgy ahogy a missziói imperativusról, misszióról és közösségről. Erősen alázatra intem magam, és másokra, másokra bízom ezt a munkát.

Fordította: Nagy Dorottya

²⁵ Mission in a Broken World, 101. old.

Tanulmány a Harangszó című vallásos néplapról (1910–1943)

Részletek egy szakdolgozathól

Az újság keletkezését illetően vissza kell mennünk a történelmi Magyarország területére. 1910-ben az evangélikus egyház keretein belül a *Dunántúli Egyházkerület Evangéliumi Egyesülete* életre hívott egy néplapot, amelyet kezdetben kéthetente, majd heti rendszerességgel jelentetett meg. Először *Vallásos Néplap*, majd *Evangélikus Néplap* alcímmel nyomták. 1920. április 18-tól pedig ez utóbbi alcím mellett *A Dunántúli Luther-Szövetség Hivatalos Lapja* olvasható. A kiadó neve – *dunántúli* – azt sugallja, hogy egy regionális újságról lehetett szó, pedig országos terjesztésű kiadvány volt. 1943-ig jelent meg rendszeresen. Majd néhány évre új formában és új névvel (*Új Harangszó*) próbálták folytatni, végül közel fél évszázad után megjelenése végleg megszűnt.

A LAPINDÍTÁS KÖRÜLMÉNYEI

Érdeemes megfigyelni azt, hogy az 1910 körüli években elég sok sajtótermék indult újtárra. Ezek között is kiemelkedő volt az egyházak és a zsidó hitközség által kiadott lapok száma.

A *Harangszó* alapítója – Kapi Béla körmendi evangélikus lelkész – hátrahagyta emlékiratait, amelyek egyelőre a mai napig csak kéziratban olvashatók, és a család leszármazottainak, illetve az Országos Evangélikus Levéltár tulajdonában vannak.

A körmendi lelkész éveken át folytatott külföldi és hazai tanulmányai során – az előbb említett egyházi kiadványok bősége ellenére – érzi a modern, művelt ember egyházi elhanyagoltságát és az egyházi sajtó ez irányú szegénységét. Először egy értelmiségi rétegnek szóló lapban gondolkodik, de hamar rájön, hogy az egyház tulajdonképpen szórvány-egyház. Az egyháztagok többsége vidéken, főleg falvakban él.

Ekkor már megalakult az ún. Luther Társaság, amely eredetileg az evangélikus egyház sajtómunkájára rendelt egyháztársadalmi szerv volt. Már évek óta kiadta *Evangélikus Családi Lap* c. néplapját, melyet tagilletményül küldött meg a Társaság tagjainak. Ezúttal mindenképpen egy néplap szerkesztésében kellett gondolkodni. Az egyházkerület vezetősége és egyáltalán az egyháztársadalom évenként tárgyalta ennek szükségességét, de konkrét lépések nem történtek.

Egy szeptemberi nap délelőttjén a körmendi evangélikus templom kertjében baráti beszélgetés folyt a *nép elhagyatottságáról*. Jelen voltak Pálmai Lajos, Zongor Béla, Czipott Géza, Szalai Mihály lelkészek. A gyors segítés egyik módját egy néplap elindításában látták. Olyan hatásos volt ez a beszélgetés, hogy a lap programját is megtárgyalták, sőt a szerkesztő személyéről is szó esett. Kapi Béla erről azt jegyzi fel, hogy ekkor már számos könyve és írása jelent meg, mégsem jutott senkinek eszébe felkérni őt. Ezen a szeptemberi napon viszont Pálmai Lajos így foglalta össze ennek a kis társaságnak a véleményét: „Vállalnod kell!” Kapi Béla elvállalta az újság szerkesztését, a lap ala-

pítását, tárgyalást a nyomdával, előfizetők és munkatársak be-szervezését. Egyszóval mindent, ami ezzel jár. Az anyagi háttérrel azt írja, hogy egy fillérjük sem volt. Fontos megjegyezni, hogy a lap címe azért lett éppen ez, mert amikor éppen ezen tanakodtak, a körmendi templomban megszólalt a déli *harangszó!*

Kapi Béla ekkor 31 éves volt. A gyülekezeti lelkészi munka mellett kezdte el szerkeszteni a lapot. Wellisch Béla szentgott-hárdi könyvkiadó könyvnyomdással tárgyalta, papírmintát, betűtípusokat választott, számolt, alkudott. Közben a nyomda ontotta a lelkészekhez, tanítókhoz, világiakhoz intézett értesítést, miszerint 1910. október 31-én, reformáció ünnepén minden evangélikus házba bekopogtat a *Harangszó*. Rábai Zsigmond körmendi takarékpénztári könyvelő rajzolta meg a lap címkéjét, ami egy falu központját – a templommal – ábrázolta. Balra egy harangláb látható, felül pedig egy leszálló galamb. Közben készültek a lap rovat-kellékei: az *Ország-világ*, a *Magyar gazda* stb... A posta ontotta a leveleket és pénzesutalványokat. Kérdőzködések, tanácsok, ötletek, követelések érkeztek a szerkesztőhöz. *Politikájáról* így számol be: „És minden levélre felelni kellett, mert jóbarátokat kellett szerezni a lapnak...” Lelkészek, tanítók küldték az előfizetők listáját, külön a csoportos és egyéni előfizetőket.

A kiadóhivatali munkát Kapi Béla felesége egyedül végezte, a terjesztés munkáját pedig ő maga tartotta kézben. Érdekes az is, hogy a lelkészekből bekérte a gyülekezeti lélekszámokat is, és ebből azonnal kiderült, hogy egy-egy gyülekezetben az előfizetők száma arányban van-e a gyülekezet lélekszámával. Mekkora az előfizetői arány? Ha ez nem volt magas, akkor megindította a sürgetés, kérés, biztatás munkáját.

A FOLYTATÁS

Az előfizetők toborzása viszonylag biztos anyagi fedezetet adott a lapnak. Bár a szerkesztő erről így emlékezik: „Nem volt pénzünk és biztos előfizetőnk. Mégis adósság nélkül dolgoztunk.” Szinte mámoros örömmel fogadták az emberek a lapot. Kritika helyett biztatások, elismerések, támogatások érkeztek. Minden munkatárs bérmentesítés nélkül segített a munkában. A lap tipográfiája egységes, három hasámban tördelik, ezt csak a reklámok és a ritkábban megjelenő más műfajok (pl.: tárcsa, versek stb.) bontják meg. A/4-es lapméretben, 8 és 12 oldalal jelent meg 5–8000 példányszámban, sőt ez még növekedett is! (A legutolsó búcsúszámban megemlíti az akkori szerkesztő, hogy az utolsó – 1948–1950 közötti – években a példányszám két év alatt 7100-ról 12300-ra ugrott. A kialakuló politikai helyzetben ez önmagában is okot adott a megszüntetésére.) Kezdetben kéthetente vasárnaponként jutott el az olvasóhoz, de 1911 októberétől már úgy hirdetik a megjelenését, hogy *novembertől*

februárig minden vasárnap, márciustól októberig minden második vasárnap jelenik meg. Néhány évvel később már heti kiadásban jelenik meg. Ezt a folyamatot még a háború sem szakíthatta meg, legfeljebb a papírhány, de akkor összevont lapszámokkal hirdetik magukat. Később, 1934-től a tanév alatti időszakban kéthetente megjelentetik a gyermekeknek szóló *Kis Harangszó* című ingyenes mellékletet is. Győrben megvásárolják az *Uzsaly és Koncz Nyomdát*, ami a Harangszó és a Dunántúli Egyházkerület nyomdája lesz, így önálló kiadványokat is megjelentethetnek. Naptárat, imádságoskönyvet, életrajzot stb.

Egy folyamatos fejlődés figyelhető meg a sorra megjelenő lapszámokban, de már az elsőben jelen van az a rovatrendszer, ami végig kíséri a lapot. Versek, novellák, reklámok minden lapban találhatóak. A vezércikkek reagálnak általában a magyarság helyzetére, a történelmi eseményekre. Érdekesnek tartom, hogy van külön egy *Ország-Világ* hírvonat. Ebben először *Az egyház köreiből* cím alatt az egyházi eseményekről írnak, amelyek a gyülekezetekben történtek. (Adományok, lelkészválasztások, beiktatások, kiadványok, jubileumok, halálozások stb.) Ez hasonló a ma megjelenő országos egyházi hetilapok azonos jellegű rovatához. Majd *Itthonról* cím alatt a magyarországi híreket közlik. Politikai, társadalmi eseményekről írnak, illetve általában a hírekről. Minden fontos dologra kitérnek, de olyanokra is van példa ezekben, amelyeket ma a bulvársajtóra bízunk. Például a következő hírcímek adnak ebből ízelítőt, amelyek különböző számokban jelentek meg: *Kitchener utolsó jóslata. Fokost ajándékoztak a királynak. Másfél év után jelentkezett az elvesztettnek hitt katoná. Amikor a pap lelövi a csendőrtisztet. Esküvő a levegőben. stb.* Ez a rovat később átalakul *Hírek, Határon túl, és Különfélék* hírvonat-címekké.

A szerkesztő megfigyelte, hogy az előfizetők száma növekedett, amikor – egyházi írók irodalmi munkájának hiányában – megírta: *Ami erősebb az embernél* című folytatásos elbeszélését. Később hasonló kis regények megírását is vállalta. Néhány év múlva a Harangszó lett az egyház legolvasottabb és legnagyobb példányszámú megjelenő lapja.

Közben egy váratlan fordulat is történik, amikor a Luther Társaság vezetősége úgy dönt, hogy behívják budapesti tanácskozásukra Kapi Béla lelkészt, és jelenlétében kijelentik, hogy a társaság lapját beszüntetik, helyette a *Harangszót* küldik a tagoknak. Kapi Béla számára ez hízelgő volt, mégsem fogadta kitörő örömmel. Felszólalásában elmondta, hogy véleménye szerint: „Elhibázott dolog, hogy a Luther Társaság négy lapot ad ki. A Társaság tagjai tagilletményül nem néplapot, hanem értelmi fokuknak megfelelő irodalmi termékeket várnak...” A közgyűlés mégis elhatározta, hogy az *Evangélikus Családi Lapot* azonnal beszünteti, a tagoknak a *Harangszót* küldik, de a művelt egyháztagoknak kiadandó folyóirat kérdésében Kapi Béla javaslatát részletes megbeszélésre kiadja egy bizottságnak.

A későbbi számok lapfejlében az is olvasható, hogy mely lapok olvadtak bele a Harangszóba: 1935-ben a *Jöjjetek énhozzám*, 1938-ban a *Felvidéki Luther* és 1924-ben *Leiki Harmat* című kiadványok.

A szerkesztőség székhelye mindig az, ahol éppen a szerkesztő szolgálati helye van. Körmend, Gyékényes, Lovászpátona, Szentgotthárd, Szombathely, Győr váltják egymást.

Kapi Bélát, az alapító szerkesztőt püspökké választják. 1917-től a szerkesztő Szalay Mihály gyékényesi evangélikus lelkész lesz. 1923-tól pedig Czippott Géza, aki 48 évesen váratlanul el-

hunyt. Ekkor kerül a szerkesztőség utolsó székhelyére, Győrbe. Czippott Géza halála után Turóczy Zoltán veszi át a szerkesztői feladatokat, akit 1935. október 20-tól – szerkesztőbizottság mellett – Szabó József követ. Az ő írásaiban a háború utáni években már felfedezhető, hogy veszélyt lát a kialakulóban lévő kommunista diktatúra mögött. Végül 1948-ban egy rövid ideig Lukács István, majd még ugyanabban az esztendőben Veöreös Imre szerkeszt, aki végül búcsúztatja a Harangszót.

1931-től az akkori kor kihívásának megfelelő minőségű fekete-fehér fotók jelennek meg a Harangszóban, az 1935. október 13-i számban pedig vasúti menetrendi táblázat is található. Ez is jelzi, hogy komoly ez az újság, valóban haladt a korrallal, és előkelő helyet töltött be a lelki- és közéletben.

A LAP MEGSZŪNÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

Megfigyelhető, hogy a lap végleges megszűnésével kapcsolatban nagy a *hallgatás* a levéltárak anyagában. 1943. december 26-án jelenik meg az utolsó *Harangszó* (immár Országos Evangélikus Képes Néplap alcímmel). Ebben egy rövid cikkben Szabó József lelkész, akkori szerkesztő – elvileg – búcsúztatja a lapot. Arra utal, hogy *haladni kell a korrallal, a sajtóéletről meg kell felelni*. A következő szám már nagyobb alakban, új formában fog megjelenni. „Csak az alak változik, a név és szellem marad a régi” – írja. A lap egy másik oldalán még egyfajta reklámként olvasható a felszólítás: „Terjesszük a Harangszót!” Ez érzékelteti, hogy akkor még valóban csak a külalakon akartak változtatni.

1944. január 2-án az alapító szerkesztő, Kapi Béla – immár püspökként – *Új köntös-régi lélek* címmel ír vezércikket. A régi és az új címkép alapján szól a lap és egyáltalán az egyház feladatáról. Tehát azt kell mondani, hogy különösebb hírverés nélkül történik ez az átmenet. A megújult lapot a köznyelv már *Új Harangszó*-nak nevezi, bár a címlapján nem szerepel az „új” jelző, csak 1945. október 14-től, amikor valójában indul az *Új Harangszó*, és ez az őszi újság lesz az 1. évfolyam 1. száma. Ennek címe alatt már eltűnik az eddigi megjegyzés: *Kapi Béla alapította 1910-ben. Országos Evangélikus Néplap* alcímmel jelenik meg. Ennek főszerkesztője Szabó József, aki *Kegyelmi idő* címmel ír vezércikket. A háborús időkre gondolva szól Isten haragjáról. Magyarország, az egyház, a lap és a szerkesztő is kegyelmi időt kapott. Szavai mögött már érezhető, hogy nem sokáig maradhat fenn ez a kiadvány.

1948. február 1-jén, tizenhét évi munka után lemond Szabó József a szerkesztésről, mert a Dunán innen Evangélikus Egyházkerület püspökévé választották. Egy rövid ideig Lukács István szerkeszti a lapot, majd 1948. április 11-től Veöreös Imre lelkész, aki az Evangélikus Élet szerkesztőbizottságának is tagja. Neki lesz feladata azután, hogy az 1950. augusztus 13-i számban végleg elbúcsúzzon a Harangszótól. *Számadás* címmel ír cikket. Itt már erős pártállami nyomás hatására az állam egyházi lapként csak az 1924-ben alapított *Lelekipásztor* c. lelkészi szakfolyóirat havi megjelenését engedélyezi, valamint az 1933-ban indított *Evangélikus Élet* c. egyháztársadalmi hetilapot, amelyek a mai napig megjelennek az evangélikus egyház lapjaiként. A búcsúcíkkben emlékezik a megszüntetés előzményeit felidéző cikkekre. (Egyházunk *politikai állásfoglalása*. Cikkek az egyházi iskolák államosításáról. Sorozat az állammal kötött szerencsétlen Egyezmény magyarázatáról. *Az egyesületek halálára. Az egyházi földek. Romo-*

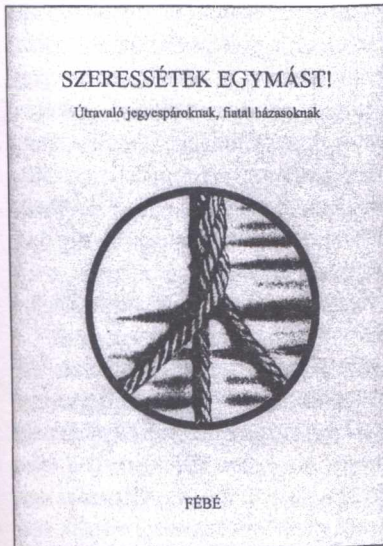
kon épülő egyház. És sok más megnyilatkozás.) Hitvallása szerint az evangélikus újságnak első feladata megmutatni, hogy él az egyház. *Búcsú és üdvözlés* címmel búcsúzik az *Új Harangszó* szerkesztősége. A dunántúli evangélikus egyházkerület 1950. július 28-án tartott közgyűlése kimondotta, hogy egyházi sajtópolitikai szempontokra való tekintettel az *Új Harangszó* című hetilap megjelentetését az augusztus 13-i lapszámmal megszünteti.

Augusztus 20-tól kezdődőleg az *Evangélikus Élet* szerkesztősége megindítja a lapot az *Új Harangszó* volt előfizetői részére. Tehát egyszerűen átvették a lapot az előfizetőkkel együtt.

Nehéz megítélni fél évszázad távlatából, hogy pontosan milyen lelki hatások érték az érintetteket. Az biztos, hogy ez a megszüntetés és összevonás már a pártállam politikájának része volt.

Három kis füzetet ajánlunk olvasásra és továbbadásra. Madocsi Miklós ny. lelkész írásait.

„Vigasztaljátok egymást!” címmel még 1991-ben jelent meg az első. Túrmezei Erzsébet verseiből és Madocsi Miklós temetési igehirdetéseiből készült válogatás gyászolóknak, vigaszt keresőknek – vagy lelkészeknek, akik gyászolókat vigasztalni készülnek.

2001-ben, második kiadásban jelent meg a „*Szeressétek egymást*” – című füzet. Útravaló jegyescsapatoknak, fiatal házásoknak. Ugyancsak Túrmezei-verseket és Madocsi prédikációkat tartalmaz. Esküvőre készülők unokájának ajánlja a szerző, de bármely lelkész kezéből jó és hasznos ajándék esküvőre készülő fiatal pároknak. Jegyescsapatok segédanyagaként is szívesen ajánljuk.

„*Szeressétek őket*” – ez a harmadik füzet címe. Szülőknek, keresztszülőknek írta és állította össze Madocsi Miklós. 2001-ben jelent meg. Tanításokat, bibliai verseket, szépirodalmi idézeteket, énekeket találunk benne. Nemcsak azt tartalmazza a füzet, amit a keresztségről tudni kell, hanem olyan szövegeket is, amelyek segítségével átélhetik szülők és keresztszülők, milyen nagy ajándék a keresztség.

A füzetek a Fébé Kht. gondozásában jelentek meg, lelkési hivatalok polcaira ajánljuk elsősorban, továbbadásra házasságra és keresztelezésre készülők gyülekezeti tagoknak, illetve gyászoló családoknak.

SZENTPÉTERY PÉTER – SZENTPÉTERY MARIANN

Élő kapcsolat a gyülekezetek szintjén is

Beszélgetés Odd Bondevik norvég vezető püspökkel

Egyházunk vendége volt szeptember 1-5. között Odd Bondevik, a Norvég Evangélikus Egyház elnök-püspöke és kíséretében Britt Haarstad, a moldei egyháztanács elnöknője, valamint Rune Hvidsten diakónus. A püspökkel készített interjút az Örömhír október 7-iki adásában közvettítette. Az alábbiakban az interjú teljes szövegét közöljük.

– Püspök úr, örömmel üdvözljük Magyarországon. Milyen alkalomból látogatott hozzánk?

– Jövelelem célja az volt, hogy megalapozzuk a kapcsolatot norvégiai egyházkerületem és a magyarországi Északi Evangélikus Egyházkerület között. Szeretnénk az együttműködés részleteit kidolgozni, és írásban rögzíteni.

– Úgy tudjuk, hogy nem először látogatott hazánkba. Milyen új benyomásokat szerzett, milyen változásokat észlel?

– Előző látogatásom óta nagy politikai változás ment végbe Magyarországon. Nagyobb szabadság köszöntött mind a társadalomra, mind az egyházra. A társadalmi mozgásokban is haladás tapasztalható. 1984-ben jártam Magyarországon, a Lutheránus Világszövetség nagygyűlésén. Ez a 17 év nem múlt el nyomtalanul.

– Kérjük, mutassa be röviden egyházát, a Norvégiai Evangélikus Egyházat.

– A norvég keresztyénség körülbelül ezer éves múltra tekint vissza. A kezdetek természetesen a katolikus egyházhoz kötődnek, majd 1537-ben a király rendelete alapján az evangélikus egyházakhoz csatlakoztunk. Azóta az evangélikus egyház a legnagyobb felekezet Norvégiában: a lakosság 85–90%-a tartozik ide, vagyis körülbelül 4 millió egyháztagot számlálunk. Természetesen vannak katolikus, baptista stb. felekezetűek is Norvégiában, de a mi felekezetünk a legnagyobb. 11 egyházkerületünk van, 11 püspökkel. A Püspökök Tanácsának elnöke is én vagyok, ami azt jelenti, hogy nem csupán saját egyházkerületemet, hanem az egész norvég evangélikus egyházat képviselem, amikor külföldre utazom. Az én egyházkerületem Norvégia nyugati részén van, Molde. Nálunk nincsenek olyan nagyvárosok, mint Budapest, csupán kisebb városok és falvak. Egyházkerületemben kb. 220 ezer egyháztag van – persze nem mindannyian aktívak. Szeretnénk, ha többen járnának templomba, így hívogatunk alkalmainkra. Nyitott egyház akarunk lenni.

– Lenne szíves részletesebben szólni az egyház felépítéséről, a templom-látogatottságról, az egyháztagok mozgásteréről?

– Bizonyos értelemben kettős felépítésű az egyházunk. Az egyik szint az úgynevezett szolgálat szintje, vagyis ahol a szolgálattevők, a lelkészek, a diakónusok, a hittanárok tevékenyked-

nek, amit országos szinten az egyházkerületek fognak egybe a püspökök vezetésével. Azután van egy másik szint is: a laikus struktúra. Minden gyülekezetnek van saját egyháztanácsa (presbitérium), ahol a gyülekezeti tagok a lelkésszel karöltve dolgoznak. Egyházkerületi szinten pedig van az egyházkerület tanács (presbitérium), ahol négy laikus, két egyházi munkás: egy lelkész (és esetleg egy diakónus vagy hittanár) és a püspök tevékenykedik. Országosan pedig a zsinat működik, mintegy 80 taggal. Ez a legmagasabb szintje egyházunknak.

– A Norvég Egyház államegyház. Melyek ennek a rendszernek az előnyei és a hátrányai?

– Határozott pozitívumként minden norvég állampolgár tudhatja, hogy minden további nélkül egyháztag lehet. Így az egyház ajtót tár az emberek és a helyi közösségek felé. Ez tehát nagy előny. Vannak persze hátrányai is ennek a rendszernek. Például az állam, a kormány nevezi ki a püspököket, bár először az egyháztagok szavaznak, de az államnak jogában áll a második, harmadik, negyedik jelöltet választani, ha úgy akarja. Ezt nem tartom jó rendszernek. Ezenkívül a parlament hozza az egyházi törvényeket. Szerintem nekünk kell saját magunkat igazgatnunk, mint egyházi testületet. Továbbá, egy olyan modern társadalomban, ahol nemcsak evangélikusok, hanem katolikusok, ortodoxok, baptisták, metodisták és egyéb felekezetűek, sőt mohamedán és buddhista vallású emberek is élnek, hosszú távon tarthatatlan az a helyzet, amelyben az állam kizárólagos kapcsolatot tart fenn egyetlen vallási közösséggel. Véleményem szerint az összes közösséget egyenrangúként kellene kezelni. Az államegyházi rendszert szerintem 10–20 éven belül el fogják törölni.

– A svéd egyház (ahol a múlt évben szűnt meg az államegyházi rendszer) példaként szolgál?

– Igen. Svédország nagy hatással van a mi norvégiai helyzetre. Mivel ők eltörölték ezt a rendszert, ez ránk sem marad hatás nélkül.

– Egyházának mely tevékenységét emelné ki különösen is?

– A legfontosabbnak a keresztyén nevelést tartjuk. Évente sok sok embert kereszteselünk, és nagyon fontos, hogy figyelemmel kísérijük őket. Nehéz szívvel gondolok arra, hogy valami nincs rendjén akkor, ha egy gyermeket megkeresztelünk, és azután nem történik semmi. Rendkívül fontos, hogy a megkeresztelt gyermek vagy ifjú kezét fogjuk a hitre vezető úton. Erre tehát igen nagy hangsúlyt helyeztünk az elmúlt tíz évben. Tíz évvel ezelőtt az egyház elindított egy programot, amelynek alapján mára minden gyülekezetnek kell rendelkeznie ide vonatkozó tervvel. A gyülekezetek gyermekbibliaköröket szerveznek, bizonyos alkalmakra hívogat-

ják a gyerekeket, igyekeznek segíteni a szülőket, hogy gyermekeikkel együtt imádkozzanak, buzdítják a szülőket, hogy a gyerekeket vasárnapi iskolába küldjék stb. Tehát igyekszünk jobb kapcsolatokat kiépíteni a gyerekekkel és az ifjúsággal.

– *Magyarországon igen fontosnak tartjuk az egyházi iskolákat. Mi a helyzet Norvégiában?*

– Nekünk nincsenek egyházi fenntartású iskoláink, mint az Önök egyházában, de van egy néhány keresztyén iskola, amelyeket úgynevezett független keresztyén szervezetek működtetnek, és nem az egyház. Nekem sincs döntési jogom ezek működésével kapcsolatban. Az egyházhoz azonban sok szálon kötődnek: az ott dolgozók közül sokan az egyházunk tagjai, több lelkész is tevékenykedik ezekben az evangélikus alapokon álló intézményekben. Örömről szolgál, hogy léteznek ilyen szervezetek, és hogy többen iskolát is tartanak fenn. A számuk nem nagy, de a munka, amelyet végeznek, jelentős.

– *Milyen arányban veszik ki részüket ezek az iskolák az oktatásból?*

– Sajnos százalékos arányt nem tudok mondani. Az ilyen iskolák számaránya nem túl nagy, de próbálják növelni a keresztyén oktatási intézmények számát. Ez azonban nehézségekbe ütközik. Egyrészt komoly gazdasági feladat egy iskola fenntartása. Másrészt pedig a kormány esetenként nehezen ismer el egy magániskolát. Jelenlegi kormányunk nem igazán kedveli a magániskolákat.

– *Vasárnap egy új evangélikus iskola avatásán vett részt Nyíregyházán. Milyen benyomásokat szerzett?*

– Nagyon szép alkalom volt. Először istentiszteleten vettünk részt a Nagytemplomban. Szívet melengető érzés volt az ott egybegyűlt közösséggel találkozni, látni a gyerekeket és az őket kísérő szülőket. Jó volt látni, amint a legkisebbek szavaltak, vagy más módon szolgáltak. Ezután átmentünk az iskolába, ahol egy újabb ünnepélyen vettünk részt. Öröm volt részt venni ezen az érdekes eseményen. Úgy érzem, ennek kapcsán sokat tanultam az Önök egyházától.

– *Szólna néhány szót az egyház diakóniai munkájáról?*

– Komoly kihívásokkal kell szembenéznünk. Annak ellenére, hogy modern jóléti társadalomban élünk, vannak szociális problémáink. Ilyenek a magány, a zátonyra futott házasságok, az alkoholizmus, a kábítószer és az ifjúságot érintő egyéb problémák. Mindezek azt mutatják, a társadalomban hatalmas igény van arra, hogy az egyháztól törődést és segítséget kapjon. És mi igyekszünk is minden tőlünk telhetően megtenni. Egyes gyülekezetekben vannak diakónusok, akik ezért fáradoznak, illetve a környezetükben élők a szeretetszolgálatra mozgósítják. Egyházunknak nincsenek nagy intézményei, de azon fáradozunk, hogy gyülekezeti szinten végezzünk diakóniai munkát, és hogy a mindennapokban mutassunk törődést a körülöttünk élők iránt. Azt mondom, hogy bár a vasárnapi igehirdetés nagyon fontos, sokszor még fontosabb az, ahogy valaki átéli a találkozást egy keresztyén embertársával. Ha valaki azt tapasztalja, hogy az egyház odafigyel rá, gondoskodik róla, szeretettel és segíteni akarással fordul felé, az hangosabb üzenet, mint amit a szószékről hallanak.

– *A norvég misszionáriusok hatalmas munkát végeztek az elmúlt századokban. Milyen a mai helyzet?*

– Ma is sok misszionáriusunk tevékenykedik szerte a világban. Jómagam is szolgáltam misszionáriusként. Miután a teológiát elvégeztem, Japánba kerültem, ahol több mint tíz évet szolgáltam. Gyülekezeti lelkész voltam, majd teológiát tanítottam.

Ezután egy nagy misszió társaság főtítkárává választottak. Visszatérve: sok misszionáriust küldenek ki a különböző ügynökségek Ázsiába, Afrikába, Latin-Amerikába és más térségekbe. Sajnos az utóbbi tíz évben különböző okok miatt egyre csökken a számuk, bár missziós tevékenységünk még mindig jelentősnek mondható. A kapcsolat is más: együttműködünk a helyi egyházakkal. Nem mi döntjük el, hogy mit kell csinálni valamely távoli egyházban. Munkánk az adott afrikai, ázsiai vagy latin-amerikai egyház munkájába illeszkedik abból a célból, hogy az evangéliumot hirdessük és az embereket segítsük.

– *Egy személyes kérdés: milyen kapcsolata volt Magyarországgal még azelőtt, hogy először látogatott hozzánk?*

– A kapcsolat elég messzire nyúlik vissza. Még gyerek voltam, de nagyon megérintett az 1956-os forradalom. Emlékszem: ott-hon a padlón hasaltam és az újságokat bújtam, hogy minél több hírhez juthassak. Azután, a következő évben egy magyar menekült érkezett hozzánk – egyike az igen fiatalon emigrálóknak. Akkortájt én is bekapcsolódtam egy segélyakcióba. Ruhát és egyéb használati cikkeket gyűjtöttünk a hozzánk érkezőknek, így próbáltunk segíteni. Bár még csak 15–16 éves voltam, engem is megkértek, hogy vegyek részt a menekültek norvég-oktatásában. Oslóban az iskolában volt egy olyan osztály, ahol 25–30 magyar tanult norvégul. Egy magyar tanár mellett segédkeztem, aki ismerte a norvég nyelvtant, de a kiejtést nem. Ebben segítettem én neki. Ez kedves emlékem maradt abból az időből. Később, miután Japánból visszatértem, megismertem egy Norvégiában élő magyar lelkészt, Terray Lászlót. Akkoriban ő volt a Norvég Izrael-Misszió főtitékára, én pedig a Norvég Missziós Társaságé. Szoros együttműködés volt közöttünk. 1984-ben jutottam el Magyarországra, a Lutheránus Világszövetség nagygyűlésére. Abban a megtiszteltetésben is részem volt, hogy egy Budapesthez közeli falusi gyülekezetbe is ellátogathattam, ahol barátságos fogadtatásban volt részem. Tehát évtizedekre visszamenően van kapcsolatom az Önök országával.

– *Az Északi Egyházkerülettel kötött egyezmény alapján milyen terveik vannak a jövőre?*

– Szeretnénk kapcsolatot kialakítani az Északi Egyházkerület és az én norvég egyházkerületem között. Fontosnak tartom, hogy ezek a kapcsolatok ne csak – úgy mond – a felső szinten éljenek. Kellemes idejönni Magyarországra, vagy a magyar püspököt vendégül látni nálunk. De nem kevésbé fontos az, hogy egy ilyen kapcsolat a gyülekezetek szintjén is élő legyen. Reményünk tehát az, hogy fokozatosan támogassuk azoknak a helyi gyülekezeteknek a körét, amelyek egy norvég testvérgyülekezettel kerülnek kapcsolatba. Levezés útján tarthatjuk a kapcsolatot egymással, kölcsönösen tájékoztathatjuk egymást aktuális kérdésekről, egymás imádságos segítségére számítva. Remélem, hogy fiatalok cserelátogatását is megszervezhetjük. Norvégiában a fiatalok nagyon szeretnek utazni, és többségük beszél is angolul vagy németül, vagy más idegen nyelven. Tehát ez is egy lehetőség lenne. Azután a gyülekezetek nyári látogatása is szorosabbra fűzhetné a partneri viszonyt, és építhetné a közösséget. A lelkészek is tehetnének tanulmányutat a testvérgyülekezetbe, ahol egymás munkájával ismerkednének, és a szerzett tapasztalatokat beépíthetnék otthoni munkájukba. Mindig tanulságos egy másik gyülekezetbe, egy másik egyházba ellátogatni. Nem kell szolgáiban másolni, amit másutt tapasztalunk, de a jó ötleteket a helyi viszonyokra lehet alkalmazni.

OROSZ GÁBOR VIKTOR

Önmagát teremtő ember?

Orvosi genetika és humán klónozás a protestáns egyházak szemszögéből – protestáns és ökumenikus állásfoglalások és nyilatkozatok¹

Figyeld meg Isten alkotásait: ki tudná kiegyenesíteni, amit ő görbévé tett? (Préd 7,13)

Az orvosi genetikával kapcsolatos párbeszéd napjainkban egyre nagyobb mértékben ölt vallási dimenziót: Mikor kezdődik az emberi élet? Miben rejlik az ember méltósága és individualitása? Mi az ember? Van-e értelme a betegségnek és a szenvedésnek? A keresztyén egyházak ismeretei az élet alapkérdéseiről manapság egyre aktuálisabbá válnak. Egyháztagek és az egyházhoz közel álló polgárok világszerte joggal várnak világos választ, vagy legalábbis útmutatást. Mindez tükröződik a média érdeklődésében az egyházi állásfoglalások és nyilatkozatok iránt a géntechnika, a klónozás, a prenatális és preimplantációs szűrővizsgálatok kérdéseiben is.

Témánk kifejtéséhez bőségesen találunk állásfoglalásokat és nyilatkozatokat. Ebben a munkában azonban a rendelkezésre álló anyagot le kellett szűkítenem. Egyrészt időileg, hogy a legújabb nyilatkozatok kerüljenek sorra, másrészt pedig tematikusan a prenatális és preimplantációs diagnosztikára² és a gyógyászati, illetve reprodukzív klónozásra. Az itt bemutatásra kerülő állásfoglalások ugyanakkor a protestáns egyházak különböző fórumain jöttek létre, amire a kifejtés során utalni fogok.

PRENATÁLIS SZŰRŐVIZSGÁLAT

„Minden gyermek szeretetreméltó. Az élet elfogadása – kiválasztása helyett” mottóval rendezték meg 1997-ben az „Egy hét az életért” című rendezvénysorozatot Németországban. A Német Protestáns Egyházsövetségnek (EKD) és a Német Püspöki Konferenciának (DBK) ezzel a héttel a prenatális vizsgálati módszerek megvitatása volt a szándéka. Ez alkalomból jelentette meg a két egyház közös nyilatkozatát: „Mennyi ismeret tesz jót? A prédikatív orvostudomány lehetőségei és kockázatai” címmel.³ Ebben a do-

¹ A Bécsi Egyetem Protestáns Teológiai Fakultásán a Rendszeres Teológiai Tanszék keretében 2001. július 27–29. között megrendezett „Gentechnik, Recht und Ethik” című szemináriumra készített referátum fordítása.

² A klinikai genetikai szűrővizsgálatok két csoportba oszthatók: a terhesség előtti diagnosztikára – ide sorolható a preimplantációs diagnosztika – és a terhesség alatti diagnosztikára (prenatális diagnosztika).

³ Wieviel Wissen tut uns gut? Chancen und Risiken der voraussagenden Medizin. Gemeinsames Wort der DBK und des Rates der EKD zur „Woche für das Leben 1997”, Gemeinsame Texte 11, 1997. In: www.ekd.de/EKD-Texte/2086_wissen_leben97_gemeinsam.html

kumentumban az egyházak mindenképp előtérbe helyezik azt, hogy a szűrővizsgálatok pozitív eredményeinek közlésénél – kockázatok és jövőbeni megbetegedések lehetőségei – fontos a következő elvek figyelembevételével: a szűrővizsgálatokon történő részvétel önkéntessége; a tájékoztatásról való lemondás joga; a szülők önrendelkezési joga arról, hogy mely genetikai adatokat szűrjék; betegség kockázatának diagnosztizálásától való féltélem különleges pszichés helyzete.

Az állásfoglalás kiemeli, hogy a prenatális diagnosztika, mint minden más orvosi vizsgálati módszer önmagában etikailag semleges; problematikusak és etikailag relevánsak azonban a szűrés során nyert ismeretek gyakorlati következményei.

Ilyen gyakorlati következmény lehet például a már az anyaméhben diagnosztizált betegség ismerete, mely az embert születésétől fogva végigkísérheti, és életének megtervezését döntő módon befolyásolhatja. Itt az a kérdés is felvetődik, hogy vajon egy gyermekkel vagy egy fiatal felnőttel egyáltalán közölhető-e kikerülhetetlen betegségének következményei, és szabad-e ezzel – az adott esetben halálos igazsággal – szembeütnie?

Ebben az összefüggésben az állásfoglalás rámutat arra, hogy a prenatális diagnosztika, amelyet szülők egészséges gyermek utáni vágyának teljesítése céljából hajtanak végre, végső soron eugenikai⁴ tendenciákat mutathat. A prenatális szűrővizsgálatok kontrollálatlan elterjedésénél az sem zárható ki, hogy a betegség és a fogyatékos társadalmi megítélése, valamint a „normálisról” alkotott felfogás megváltozik, és végül bizonyos genetikai tulajdonságokkal rendelkező emberek diszkriminációjához vezethet. A két egyház éppen itt tartja feladatának annak világossá tételét, hogy az emberi élet önmagában értékes, és ezért méltó az életre. A hívó ember számára az élet Isten ajándéka.

Az állásfoglalás a továbbiakban az ausztrál filozófus, Peter Singer téziseire tér ki, aki az embriók és az újszülöttek saját érdekeinek, illetve jogainak tiszteletben tartását kérdőjelezi meg.

⁴ Az eugenika kifejezést Sir Francis Galton angol fiziológus – Ch. Darwin unokatestvére – alkotta 1883-ban. Az emberi faj tökéletesítésének módszerét értette alatta, amit önkéntes korlátozás által biztosított szelektív szaporodás által vélt elérhetőnek. Napjainkban ezt a fogalmat negatív előjellel használjuk, hiszen jelzi, hogy a genetika szélsőséges politikai, illetve társadalmi célok elérésére is felhasználható. Célszerűbbnek látszik az eugenika fogalmával jelzett kétségek és féltelmek konkrét tárgyiasítása. Vö. Tóth Adél – Szabó János dr.: A Down-szindróma praenatalis szűrésének néhány etikai vonatkozása. In: www.vitalitas.hu/oh/0042/3.htm

Álláspontja szerint a terhességmegszakítás egyáltalán nem morális probléma, sőt a rendellenességgel született csecsemők megölése etikailag megengedett. Az érvelés középpontjába ennél fogva a személy fogalmának kifejtése kerül. Mindkét egyház egyetért abban, hogy a keresztyén teológia látásmódja szerint Isten az, aki az embert elfogadja, és rajta keresztül határozható meg az ember mint személy. „Isten előtt, függetlenül az emberek elfogadásától és megítélésétől, az emberi személy értékes: Isten számon tartja és szereti a gyengéket, és bennük önmagát teszi számunkra felismerhetővé. A teológia perspektívájából az ember teremtmény és személy Isten előtt. A keresztyén etika hangsúlyozza a test, a lélek és a szellem egységét, ezért egy személy identitását nem lehet testi tulajdonságaitól elválasztani.”⁵

Éppen ezért a humán genetikai tanácsadásnak szavatolnia kell a fogyatékos gyermek élethez való jogának tiszteletben tartását, hogy a prenatális szűrővizsgálat ne vezessen automatikusan a terhesség megszakítása melletti döntéshez – diagnosztizált fejlődési rendellenesség esetén.⁶ „A szenvedés elkerülése nem lehet feltétlen cél; a szenvedés képes megerősíteni, vagy eddig nem sejtett erőket ébreszteni. Figyelembe veendő az is, hogy egy család személyes döntése függ a társadalom egészének a fogyatékos emberekhez való viszonyától.”⁷ – állapítja meg az EKD „Irányelvek a géntechnika és az orvosi genetika számára”⁸ című állásfoglalása már 1987-ben.

Ezek az alapvető döntések és álláspontok térnek vissza a VELKD Püspöki Konferenciájának „A bioetika kérdései” című állásfoglalásában (2001. március 10–14.)⁹ a párbeszéd újabb eredményeire irányulva. Az állásfoglalás kifejezi, hogy a prenatális diagnosztikát – amelyet már a legkülönbözőbb hatásokkal alkalmaznak – csak rendkívüli esetekben és átfogó tanácsadás után, a terhes nők kifejezett kérésére szabad lefolytatni. Rutinszerű végzése rendszerint – megfelelő indikációk esetén – a terhesség megszakításához vezet. Ezek a terhességmegszakítások gyakran már akkor történnek, mikor a gyermek az anyaméhén kívül is életképes. Ezeket a kései terhességmegszakításokat utasítja el az állásfoglalás, és a törvényhozást arra szólítja fel, hogy az itt fennálló törvényi szabályozás hézagait töltsse ki.¹⁰ „A prenatális szűrővizsgálatok keretében akceptálni kell a szülőknek a »nem tudáshoz« való jogát, a leendő szülőknek fel kell hívni a figyelmét a lehetséges kockázatokra (pl. koraszülés), és ismertetni kell velük, hogy a megbetegedések mely fajtáit lehet ezen a módon korán felismerni. Ugyanígy szükséges felvilágosítani őket arról, hogy a vizsgálat a terhesség-megszakítás kérdésével etikai konfliktushoz vezethet. Prenatális diagnosztikai módszereknél a tanácsadásnak kötelezővé kell válnia.”¹¹

⁵ Wieviel Wissen tut uns gut?, 3. old.

⁶ Ma Magyarországon a terhességek mintegy 8% százalékánál szükséges a prenatális diagnosztika elvégzése genetikai indokok alapján. Magzati javallat alapján a vizsgált terhességek 7%-a kerül megszakításra. Vö.: Papp Zoltán: A prenatális és preimplantációs genetikai diagnosztika legújabb eredményei. In: IV. Magyar Genetikai Kongresszus, 1999. április 11–14. Siófok (E089), www.pro-patiente.hu/pp/nyt/0106/02.html

⁷ epd-Dokumentation 15/01, 3. old.

⁸ Zur Achtung vor dem Leben – Maßstäbe für Gentechnik und Fortpflanzungsmedizin. Kundgebung der Synode der Evangelischen Kirche in Deutschland, EKD-Texte 20, 1987. In: www.ekd.de/EKD-Texte/2078_achtungvordemleben1987.html

⁹ Stellungnahme der Bischofskonferenz der VELKD zur Fragen der Bioethik 10–14. März 2001. In: epd-Dokumentation 15/01, 3–6. old.

¹⁰ uo. 4. old.

¹¹ uo. 4–5. old.

PREIMPLANTÁCIÓS DIAGNOSZTIKA (PIA)

A molekuláris biológia rohamos fejlődésének következtében, ma már nemcsak a prenatális, hanem a preembrionális diagnosztika elvégzésére is lehetőség nyílik. Vitatott azonban, hogy a preimplantációs diagnosztika csupán egy előrehozott prenatális diagnosztika-e, vagy pedig más etikai megítélést indukáló vizsgálat, hiszen tudatosan és szándékosan az emberi élet szelekciójára irányul.¹²

A Német Protestáns Egyházszövetség (EKD) és a Német Püspöki Konferencia (DBK) közös nyilatkozatában, „Mennyi ismeret tesz jót? A prédikatív orvostudomány lehetőségei és kockázatai”, elutasítja a preimplantációs szűrővizsgálatot. „Gyakran tekintik a preimplantációs diagnosztikát egy előrehozott prenatális diagnosztikának és etikailag így értékelik. Itt azonban rá kell mutatnunk arra, hogy a preimplantációs diagnosztika a prenatális diagnosztikával szemben más etikai cselekvési minőséget vet fel. A prenatális diagnosztikát nem kizárólag azzal a céllal hajtják végre, hogy bizonyos genetikai tulajdonságokkal rendelkező embriókat elpusztítsanak, hanem életet megtartó motivációja is van. A szelekciós eljárás már a prenatális szűrővizsgálatok alkalmazásánál is kérdéses és etikailag nagyon megfontolandó. Ez még élesebbé válik a preimplantációs szűrővizsgálatok alkalmazásánál, amely egyedül az emberi élet szelekciójára irányul. Ennél az eljárásnál tudatosan hoznak létre embriókat, hogy közülük a legmegfelelőbbet válasszák ki.”¹³

A preimplantációs diagnosztikánál az embrió el van választva szüleitől, különösen is az édesanyától; a laboratóriumi asztalon sorsa egy harmadik személy kezében van. Ezáltal további manipulációs lehetőségek nyílnak meg. Egy ilyen szűrővizsgálat elmentmondásban van a római katolikus egyház tanításával, amely az in vitro fertilizációt (IVF) alapvetően elutasítja. A protestáns fél is ellenzi az in vitro fertilizációt, mivel neki is jelentékeny kétértelműségei vannak a preimplantációs szűrővizsgálatokkal szemben.

A Német Egyesült Evangélikus Egyház (VELKD) Püspöki Konferenciájának állásfoglalása ebben az összefüggésben hangsúlyozza: újból meg kell tanulnunk, hogy Isten előtt a fogyatékos ember életének, ugyanúgy, mint az egészségesnek, megvan a saját méltósága. A preimplantációs diagnosztikai módszer a visszaélés lehetőségét rejti magában: a következő szavak, mint az eugenika, szelekció és a designerchild, erre a visszaélésre utalnak.¹⁴ Ezért a VELKD Püspöki Konferenciája, tekintettel a visszaélések lehetőségére, a jelen pillanatban elutasítja a PID törvényi jóváhagyását.

A Bajor Evangélikus Egyház zsinata „Nyilatkozat a genetikai preimplantációs diagnosztikáról” (2001. március 31.)¹⁵ hasonlóképpen arra figyelmeztet, hogy a preimplantációs diagnosztika célja az embriók meghatározott kritériumok szerinti szelekciója, amely tulajdonképpen nem a szülők, hanem a laboratóriumban egy kívülálló által történik. Az eljárás során embriók

¹² vö. Honecker, M.: Wissen und Handeln, Ethische Probleme und Aporien in pränataler Diagnostik und Fortpflanzungsmedizin. In: Zeitschrift für medizinische Ethik 43 (1997), 204–205. old.

¹³ Wieviel Wissen tut uns gut?, 9. old.

¹⁴ „A praeeimplantációs diagnosztika olyan nagy rizikójú házaspárok számára nyújthat lehetőséget, akik az esetleges terhességmegszakítás gondolatát nem tudják elfogadni.” Papp, 2. old.

¹⁵ Erklärug zur Genetischen Präimplantationsdiagnostik. In: epd-Dokumentation 15/01, 17–20. old.

Az ember klónozásának intuitív elutasításánál lényegesen komplikáltabb természetesen az elutasítás etikai indoklása – erre hívja fel figyelmünket Martin Honecker tézise. Így fogalmaz: „Az ember klónozása ugyanis nem ontológiai minősége miatt utasítandó el, hiszen azonos egyetűjű ikrek természetes úton is keletkeznek. Az eljárás önmagában véve semleges. Az ember klónozását egyedül az ezáltal kilátásba helyezett célok miatt kell elutasítani: a klónozás az így nemzett emberek emberi méltóságát támadja, akkor, amikor a klónt egy harmadik személy céljaira állítják elő: egy azonos ember pótlásaként, másolatként vagy a »szervek tartalékraktáraként«²⁹

Az Európai Egyházak Konferenciájának egyházi és társadalmi ügyekért felelős végrehajtó testülete már 1998-ban hozzáférhetővé tette témánkhoz kapcsolódó írását.³⁰ Középpontjában a bibliai emberkép és a reprodukív klónozáshoz való viszonya áll. A közlemény szerint: „A bibliai emberkép bizonyosságot tesz amellest, hogy sokkal többek vagyunk génjeinknél, azonban a gének alapvetők az emberi természet számára. E definíció értelmében a klónozás eddig sohasem látott beavatkozást jelent egy másik ember életébe.”³¹

²⁹ Honecker, 208. old.

³⁰ Exekutívkomites der Europäischen Ökumenischen Kommission für Kirche und Gesellschaft: Das Klonen von Tieren und Menschen aus ethischer Sicht, Mai 1998. In: www.ccc-kek.org/Deutsch/cloningd.htm

³¹ uo. 3. old.

A testület véleménye szerint jelentékeny etikai különbség adódik akkor, ha valakik egy már létező ember klónozására szánják el magukat, szemben az egyetűjű ikrek előre megjósolhatatlan létrejöttével az anyaméhben, akiknek öröklött tulajdonságaik ismeretlenek. „Ezért csupán az a tény, hogy ikrek természetes módon is fogannak, a klónozás igazolásaként nem hívható segítségül.”³²

ÖSSZEFOGLALÓ KÉRDÉSEK

Hol találhatóak az emberi szaporodásba való technikai beavatkozások határai?

Mit jelent a prédikatív diagnosztika a keresztyén emberkép számára?

Etikailag elfogadható-e emberi embriók kutatási céllal történő előállítás?

Etikailag elfogadható lenne-e emberi sejteket úgy átprogramozni, hogy azokból önálló szervek keletkezzenek?

Hogyan használhatja egy társadalom biotechnológiai ismereteit?

³² uo. 5. old.

BÖRÖCZ ENIKŐ

A „Ferdinánd-ügy” az Állami Egyházügyi Hivatalban és az Evangélikus Országos Levéltárban található adatok tükrében*

BEVEZETÉS

Személyesen nem ismertem Ferdinánd István professzort – ennek ellenére sokat köszönhetek neki. A mostani alkalom a harmadik lehetőség a számomra, hogy a róla összegyűjtött ismereteimet a nyilvánosság előtt előadhatom.

Először 1998. július 25-én a németországi Erlangenben nyílt alkalmam arra, hogy az akkor már évek óta folytatott kutatásaimból egy részt bemutassak. Az akkori előadás először az ún. II. Egyezményről foglalkozott, amelyet 1950. augusztus 30-án írtak alá, és amely az 1950-es 23. törvény alapján jött létre. A törvény lényege az volt, hogy az addig a különböző állami egyetemi fakultásokhoz tartozó felekezeti teológiaiakat kivonták az egyetemek hatásköréből, és visszaadták az egyházaknak. Ezután az Evangélikus Teológiai Akadémia megalakulásának, majd Budapestre kerülésének a kérdéseivel foglalkoztam, végül

pedig a Ferdinánd-üggyel. Az előadást nagy érdeklődéssel hallgatták, és célzott kérdéseket tettek fel a témával kapcsolatosan. Ennek az előadásnak a következményeként jutottam ki Dániába, Norvégiába és Ausztriába is.

Másodszor 1999. május 7-én dr. Fabiny Tibor professzort helyettesítve itt az Evangélikus Hittudományi Egyetemen tarthatam egy előadást az 1945 utáni egyháztörténelmünkre vonatkozó kutatásaimról, benne egy konkrét ügyről. A téma a keresztyénség szembesülése a császárkultusszal, a felvilágosodással, a barna és vörös diktatúrákkal – (tehát az ókori és újkori diktatúrákkal) majd ezt követően szoltam a Ferdinánd-ügyről. Ezt az előadást akkor már bevallottan az ő emlékének szenteltem, hogy hallgatóim ízelítőt kapjanak nemcsak általános, hanem éppen a Ferdinánd-ügy kapcsán konkrét szinteken is a diktatúrák és az egyház találkozásairól.

Ez a mai alkalom pedig a harmadik lehetőség. Számomra nagyon örömteli, hiszen több évi kutatás, majd a Csittvári krónika – az eddig felfedezett egyetlen evangélikus szamizdat érdekében – Ferdinánd Lászlóval, Glatz Józseffel és lektortársammal, dr.

* Előadás az Evangélikus Hittudományi Egyetemen 2001. szeptember 26-án, a Ferdinánd-szimpozionon.

Hafenscher Károllyal együtt folytatott erőfeszítéseink eredményét láthatom ma magam előtt. Annak pedig különösképpen örülök, hogy itt és most olyan szinten – egyetemi (tanári és hallgatói), egyházvezetői és egyházi laikus – vezető szinten foglalkozhatunk Ferdinánd István személyével és művével, amilyen szinten őt annak idején eltávolították. Itt és most ő a kettős (1957. július 9-i, majd az 1989. november 27-i) rehabilitációja után újra megszólalhat közöttünk. Az a reménységem, hogy ez az újbóli bevonulása a teológiára – a második rehabilitációt követő személyes előadása után – maradandó hatásokat fog majd kiváltani.

A FERDINÁND-ÜGY AZ ÁLLAMI ÉS EGYHÁZI LEVÉLTÁRI IRATOK TÜKRÉBEN

Dezséry László levele az ÁEH elnöknek

Az első irat, amely azt bizonyítja, hogy a Ferdinánd-ügyet egyházi kezdeményezésű ügyként indították – de arról az Állami Egyházügyi Hivatal (továbbiakban ÁEH) is kezdettől fogva tudott – 1955. október 26-án íródott, éspedig Dezséry László tollából. Ez a levél az akkori ÁEH-elnöknek, Horváth Jánosnak szólt, és ezekkel a mondatokkal kezdődött: „Vető püspök úrral és Grünvalszky főtitkár úrral megállapodtunk abban, hogy dr. Ferdinánd István teológiai tanárt tanszékéről lemondatjuk, vagy ottani működéséből felfüggesztjük. Miután ehhez Mihályfi Ernő egyetemes felügyelő úr is hozzájárult, az eljárás alapirátát elkészítettem, melyet mellékelve másolatban Elnök Úr szíves tudomására hozok.”¹ Veres Pál osztályvezető Dezséry püspök levelére a következő megjegyzést írta rá: „Mi ez? Az intézkedés helyes, csak varratlan.”²

A levél mellé csatolt ún. eljárási alapirát³ egy olyan levél volt, amelyet Dezséry László 1955. május 31-én a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Elnökségének küldött. Ez az elnökség tulajdonképpen a fent említett három emberből állt. A levél Ferdinánd-ellenes kijelentéseket tartalmazott Ferdinánd professzori tevékenységét és annak gyakorlati következményeit illetően. A levél hangsúlyozta, hogy a vádak személyes tapasztalatokon alapulnak. Ferdinánd professzori tevékenységével kapcsolatosan az fogalmazódott meg, hogy jöllehet 1950. október 24. óta tanít az ETA-n – filozófiai, vallásfilozófiai és neveléstudományi előadásokat tartva – előadásait írásban nem dolgozza ki, mindössze egy 18 oldalas jegyzete van. Ráadásul: „Elavult, világnézeti szempontból hamis könyveket ajánl elolvasásra.”⁴ Ferdinánd professzori munkájának eredményét Dezséry László abban látta, hogy tanítványai tudatlanok maradnak, zavaros nézeteket vallanak, ezzel ellenséges ideológiákat támogatnak. Ami pedig az egyházi, gyülekezeti munkába történő integrálódásukat illeti, itt is katasztrofális a helyzet, mert nem tudnak és nem akarnak az egyházi szolgálatba beilleszkedni.

¹ Dezséry László püspök levele az ÁEH elnökének 1955. október 26-án. In: MOL ÁEH irattár XIX-A-21. Elnöki Iratok 10. doboz; ügyirat szám 8928/39/1955. 1. old.

² 1. 1. pont.

³ Dezséry László alapirata, melyet a MEE Elnökségének írt 1955. május 31-én. 1. 1. pont.

⁴ Böröcz Enikő: A Magyarországi Evangélikus Egyház (MEE) története az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) levéltárában megmaradt iratok tükrében. A 10. doboz tartalma (1954-57), Budapest 1998, kézirat. 1. old.

Szeberényi Tamás és Ferdinánd István kapcsolatáról

A Dezséry-féle levél azt is megjegyezte, hogy Ferdinánd egyik tanítványa, Szeberényi Tamás kilépett az egyházi szolgálatból, majd könyvet írt, amelynek címe: „Ne higgyetek a papok istenében”. A könyv mottója egy Ady idézet, amely a költő „nagy Harmónia kereséséről” szól, majd közvetlenül ezután a következő ajánlást tartalmazza: „Ferdinánd Istvánnak, mesteremnek ajánlom. Neki köszönhetem, hogy »az evangélisták, az életbölcsek, krisztusok« nem öltek meg és megtalálhattam, amit keresem: a nagy Harmóniát.”⁵

Az Evangélikus Országos Levéltárban (EOL) dr. Vámos József volt teológiai tanár jóvoltából az ETA történetét tartalmazó tizenhárom részből álló anyagban megtalálható Szeberényi Tamás fent említett munkája, amely tulajdonképpen önéletrajzi visszaemlékezéseket tartalmaz, az 1946–52 közötti időszak történéseit írva meg. Ez az időszak azért izgalmas, mert egyszerre ábrázolja az akkor még Sopronban lévő hittudományi fakultás utolsó, majd azt követően a II. Egyezmény után felállított ETA történetének első időszakait. Ez a kézirat rendkívül fontos korabeli dokumentum, annak ellenére, hogy – amint Vámos József megjegyzi – olyan személy „egyszerre szubjektív és ugyanakkor hiteles...” visszaemlékezéseit tartalmazza, aki „egyházából – a MEE-ből –, annak vezetőségéből és egyházi hivatásából” kiábrándult, azt elhagyta, majd megírta visszaemlékezéseit.⁶ A kézirat 208 oldalból áll, és tulajdonképpen az egyetlen pozitív figurájának Ferdinánd István professzor tekinthető. A többiek, az akkori professzorok többsége – különösen az ún. régi professzorokról volt itt szó – és az akkori hallgatók többsége egységesen elmarasztalódnak, ki előbb, ki utóbb. Szeberényi Tamás – amint kiderül – nem tudott sem az akkori, általa klerikalizmusnak (ez a pietizmust, Túróczy Zoltán népét jelentette) nevezett vonalhoz, sem pedig az általa dogmatizmusnak (ezalatt a lutheri ortodoxiát, Ordass népét értette) nevezett vonalhoz csatlakozni, hanem önálló kitérés pontokat keresett, és ebben a keresésében talált rá Ferdinánd István professzorra. Ő viszont a „hívó liberalizmus” képviselője volt, hatalmas tárgyi (teológiai, filozófiai pedagógiai, irodalmi) tudással, ugyanakkor mély alázattal és ragyogó pedagógiai nyitottsággal. Szeberényi Tamás lecsapott a Ferdinándban rejlő liberalizmusra, ugyanakkor nem volt érzéke Ferdinánd keresztyén gondolkodásának megértésére. Ferdinándnak sikerült őt a tudás kérdéseibe bevezetni, a hit kérdéseinek megválaszolását azonban nem jutottak el.

Ferdinánd és Szeberényi első találkozását az általa „Hafónak” nevezett Hafenscher Károly készítette elő. Miután elbeszélgettek a „hit és tudás” kérdéséről – emlékszik vissza Szeberényi – és beszélgetésük híján maradt a kielégítő megoldásnak, Hafó azzal vigasztalta Szeberényit, hogy: „Azután van még valaki, aki járatos a természettudomány területén: Ferdinánd István, a könyvtáros, lelkész, teológiai doktorátusa van és nagyon ismeri a könyvtárat. Állandóan a könyveket bújja. Tőle is kérhetünk tanácsot.”⁷ Mire Szeberényi megjegyezte: „Az a mogorva, félrehúzódo, barátságtalan ember a Ferdinánd, aki lenn ül a könyvtárban? Nem is tudtam, hogy ő is lelkész. Egyébként nem sok bizalmam van hozzá, meg sem merném szólítani.”⁸ Beszélgető-

⁵ Szeberényi Tamás: Ne higgyetek a papok istenének. Budapest, 1955, kézirat. 200 old. In: EOL. Az ETA története VIII. Vámos József összeállításában.

⁶ 1. 5. pont. 1. old.

⁷ 1. 5. pont. 60. old.

⁸ 1. 5. pont. 60. old.

társa megnyugtatta, hogy ez nem így van. Végül egy véletlen révén összetalálkoztak, és ezzel elindult egy professzor és egy a „természettudomány és a teológia kapcsolatával” foglalkozni kívánó teológiai hallgató kapcsolata.

Már első beszélgetésükkor kiderült, hogy Ferdinánd „az egyház új reformációját”, és benne „az intelligencia evangelizációját” tartja szem előtt, Szeberényi viszont mindent „tudni és érteni akart”. Ezért kettejük kapcsolatát bizonyos egyoldalúság jellemezte, és csak Ferdinánd pedagógusi képességeinek volt köszönhető, hogy ez a kapcsolat végig pozitív módon megmaradt. Ennek azért lett jelentősége Ferdinánd életére, mert Szeberényi az Egyetemes Közgyűlés 1950. szeptember 29-i azon döntését – amely tulajdonképpen az Egyetemes Presbitérium szeptember 28-i ülésének javaslatát erősítette meg, és amely dr. Ferdinánd Istvánt „csak” rendkívüli tanárnak választotta meg, egy évi időtartamra⁹ – nagyon sérelmezte (más egyéb sérelemmel együtt), és ezért akcióba lépett. Ferdinánd maga nem volt ezen a megoldáson annyira felháborodva, sőt ő maga tisztázta ennek okát. Elmondta ugyanis, hogy neki Túróczy Zoltánnal volt egy egyezsége, hogy „csak akkor fogadom el a teológiai tanári állást, ha rendes tanárnak választanak meg. Családom van és egy helyettesi állásra nem hagyhatok ott egy biztos jövedelmet.”¹⁰ Ferdinánd azonban ennek ellenére úgy érezte, hogy vele valamiképpen méltánytalanság történt, és ezt az érzését megosztotta a „rohamcsapatnak” nevezett társasággal, sőt a beszélgetés végén még „egy könnyecseppet is kidörzsölt a szeméből”. Szeberényi azt írja a művében, hogy „ez a könnyecsepp döntötte el megmozdulásunk sorsát”.¹¹

A következmény az lett, hogy Szeberényi akcióba lépett, először Dezséry Lászlónak írt, és kijelentette: „nem leszek hallgatója egy olyan teológiának, ahonnan Ferdinánd Istvánt kibuktatták.”¹² Ezzel kitört a forradalom az ifjúság körében, akik más okokból is elégedetlenek voltak az egyetemes közgyűlés 1950. szeptember 29-i határozatával. Az eredmény többek között az lett, hogy az egyházi vezetőség bizonyos mértékig meghátrált, és közölték, hogy Ferdinánd Istvánt a legrövidebb időn belül rendes tanárrá nevezik ki. Ferdinánd, aki a háttérből figyelte ezeket az eseményeket, kezdettől fogva nem helyeselte ezt a lobbizást. Ő mindenkor azt vallotta, hogy az ún. „szellemi embereknek” nem szabad a közjogi harc vonalára tévedni.

Az új tanári kart 1950. október 24-én iktatták be. Arra vonatkozóan, hogy végül megtörtént-e a hivatalos korrekció és mikor, ez idáig nem találtam anyagot. Az a tény viszont, hogy az ETA költöztetésekor ő és családja is felkerülnek Pestre, azt mutatja, hogy balfi lelkészi állásáról lemondott, és teljes mértékben tanszéki feladatainak szentelte magát.

Szeberényi Tamás az 1950–51-es tanévben fejezte be a teológiát, és amikor az ETA Budapestre költözött, akkor ismét közeli kapcsolatba került Ferdinánd Istvánnal. Emlékirataiban azt írja, hogy szeptember végétől hetente összejöttek Ferdinánd lakásán, és hogy „továbbra is a templom nélküli város problémá-

ja izgatott valamennyiünket, de ez a probléma most már szélesült a szervezett egyházhoz való konkrét viszonyulásunk problémájával”.¹³ A vallás és kultúra egymáshoz való viszonya is rendkívüli módon érdekelte őket. Ekkoriban már formálódik Szeberényiben a gondolat, hogy elhagyja a lelkészi pályát. Ez a gondolat és ennek megvalósítása már ütközött azzal, amit Ferdinánd tanított neki és társainak. A Csittvári krónika 1952 júniusi számában megjelent Ferdinánd írása „Vitális emberek hagyják el az egyházi szolgálatot” címmel, azt mutatja, hogy Ferdinánd az egyház ügyét Krisztus ügyének tartja – nem a vitális emberek ügyének –, és az a véleménye, hogy a küldetéshez hűnek kell maradni, mindegy, hogy hova szólítja ez a küldetés. „A mezők fehérek az aratásra, de te dobd el a kaszát, majd én vágom a rendet helyetted is.”¹⁴ Ez a cikk a Szózat első két sorával fejeződik be, jelezve, hogy Ferdinánd a tanítványi szolgálatot csak itthon tudja elképzelni. Szeberényi később mind a lelkészi, mind a hazai szolgálatot maga mögött hagyta. A további útja ezen a háttéren már eltávolodást jelentett mestere útjától.

A végjáték

Az 1952-ben hat hónapon keresztül megjelenő Csittvári krónikát követően, a Dezséry által 1955 májusában megszerkesztett alapiratig, illetve a Ferdinánd-ügyet elindító ÁEH-ba küldött 1955. október 26-i levélig nem találtam olyan anyagot, amely előrevetítette volna a később történeteket. Az bizonyos, hogy az ÁEH-ban értesültek a Csittvári krónika létezéséről, az viszont érdekes, hogy további három év telik el, amire – az egyházvezetést segítő módon – Ferdinánd ellen eljárás indul.

Az 1955. december 31-én történő „önkéntes” lemondás – valójában lemondatás – körülményeire, igazi okaira vonatkozólag még további vizsgálatokra lenne szükség. A végjáték érdekessége az, hogy itt már nincs szó Ferdinánd előzőleg felvetett szakmai alkalmatlanságáról, hanem egyszerűen racionalizálásról, azaz létszámcsokkentésről. Idézünk az ETA tanári karának 1955. november 28-án tartott ülése jegyzőkönyvéből: „Dr. Vető Lajos előterjesztette, hogy az egyházi vezetőségnek fel kell készülnie az államsegély-csökkenés pótlására. Ennek során a tanári állások számát is csökkenteni kell. Ezek közül jelenleg legkönnyebben keresztülvihető dr. Ferdinánd István tanszékének leépítése... – és – Ferdinánd István erre kijelentette, hogy megértéssel fogadja ezeket a szempontokat, és kész arra, hogy más lelkészi állásba elhelyezkedjék.”¹⁵ Azért döbbenetes ez a végjáték, mert itt „hóhérok” és az „áldozat” különös együttműködését látjuk. Tehát itt a kulisszák mögött történnie kellett még valaminek, ami – az egzisztenciális félelmen, családja féltésén túl – Ferdinándot arra kényszerítette, hogy megengedje, hogy azt tegyék vele, amit akarnak.

Az egyházi vezetés és a vele akkor engedelmesen együttműködő professzori, illetve tanári kar a Ferdinándnak szóló egyetlen ígéretét sem teljesítette. Nem vettek részt a homokbödögei beiktatásán, a munkakönyvét a hivatalnoksegéddel küldték el,

⁹ Egyetemes Közgyűlési jegyzőkönyv 1950. szeptember 29. In: I. Vámos József: Az Evangélikus Teológiai Akadémia története 1951–68. 1. doboz. 36. old. In: EOL. A szöveg a következő: „...az általános vallástudományi tanszékre egyhangúlag, közfelkiáltással megválasztja nyilvános, rendkívüli tanárnak dr. Ferdinánd Istvánt”. 8. jegyzőkönyvi pont g. alpontja.

¹⁰ I. 5. pont. 183. old.

¹¹ I. 5. pont. 184. old.

¹² I. 5. pont. 184. old.

¹³ I. 5. pont. 203. old.

¹⁴ Ferdinánd István: Csittvári krónika anno 1952. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 2001. 123. old.

¹⁵ Jegyzőkönyv, 1955. november 28-án tartott ETA kari ülésről. Idézi Vámos József. In.: Az ETA története VII. rész. 1954–55. 90/A. old. In.: EOL.

ügyét és ezen keresztül őt magát hallgatásra ítélték. Az 1957. július 9-én történő rehabilitálása után tanszékét nem kapta vissza. Második rehabilitációja után tarthatott újra előadást az evangélikus teológián.

Zárógondolatok

Amikor kutatásaim közben először találkoztam a Ferdinánd-üggyel a rá vonatkozó dokumentumok tükrében, először a vele történt igazságtalanság keltette fel a figyelmemet és együttérzésemet. Semmit nem tudtam róla előzőleg. Ezt követően elkezdtem utána kérdezősködni olyanoktól, akik ismerték. Érdekes volt a számomra, hogy tisztelői milyen sokfélék voltak, pietisták, ortodoxok, magánzók – ún. külön utasok – mindnyájan nagy elismeréssel szóltak úgy a tudásáról, mint a moralitásáról. A németországi előadás kedvéért még jobban beleástam magam a kutatásba.

Az a teológiai hang, amit megütött, formájában új volt a számomra, de tartalmában ismerős. Ferdinánd ortodoxiájában/igazhitőségében egyetlen pillanatig nem kételkedtem. Rengeteget tanultam tőle. Írásait először „nyögvenyelősen”, majd egyre felzabadtabban és egyre nagyobb örömmel olvastam. A Csittvári Krónikában a tanítványiért aggódó, velük együttgondolkodó, őket a szókratészi „bábáskodó módszerrel” vezetni kívánó, ragyogó pedagógus került eléem. Az egyetlen, amit belőle ezidáig sem sikerült megértenem, az a filozófiája – ezen a ponton valószínűleg bennem lehet a hiba.

Utólag úgy látom, hogy az akkori – pietisták és ortodoxok közötti – teológiai csatározások miatt és között veszett el az ő „más” hangja, és végül így válhatott ezen a háttéren áldozattá. És ez az a pont, amely kritikus újragondolásra kell indítson bennünket abban a formában, hogy rá kell kérdeznünk arra, hogy tényleg csak

kétféle módon lehet-e megfogalmazni a Biblia – hitünk alapjának – igazságát, és az ezt az alapot hitvallási iratainkban újra-gondoló igazságokat? Ha ezt gondolnánk, akkor a Ferdinánd által reprisztinációnak nevezett és keményen támogott tévútra tévednénk. Ha viszont a másik oldalon azt gondolnánk, hogy Ferdinánd a reprisztináció elutasításával szabad utat engedett mindenféle a Bibliával, a hitvallási iratainkkal ellentétes tartalmú és formájú megszólalásnak és a teológiai gondolatok és a megfogalmazás „szabad vásárát” hirdette volna meg, akkor csattanós cáfolatként elegendő két dologra rámutatnunk. Az egyik a kedvenc igéje, amit sokszor idézett: *Ezekkel rombolunk le minden okoskodást és minden magaslatozt, amelyet az Isten ismeretével szemben emeltek, és foglyul ejtünk minden gondolatot a Krisztus iránti engedelmességre.* (2Kor 10,5). A másik ugyanilyen csattanós válasz az, ahogyan elfogadja az áldozat szerepét, és az elfogadással teljes mértékben, egész életével kitölti azt. Ezek – az Ige és az Igéhez tartozó teljes sorsvállalás – azok a tények, amelyek Ferdinánd ortodoxiáját /igazhitőségét bizonyítják a számomra.

Örülök annak, hogy a Csittvári krónikán keresztül Ferdinánd professzor úr hangja újra itt van közöttünk. A hangján keresztül kicsit ő maga is. Ha arra gondolok, hogy kik és hogyan vettek részt ennek a kötetnek a kiadásában, és kik és hogyan szólaltak meg itt és most, akkor megint elcsodálkozom azon, hogy egyetlen ember milyen sokféle embert tudott összehozni egy közös jó cél érdekében. Abban a reményben, hogy ez a kötet – a Csittvári krónika – valaminek a jó folytatása, és a „Ferdinánd-ügy” egyházi teológiai és gyakorlati életének megújulása szempontjából fontos, zárom be a megemlékezések sorát. Kívánom, hogy a további erőfeszítéseket – legyen szó Ferdinánd művét továbbvivő, még jobban kibontó erőfeszítésekről, vagy egyházunk, benne hit-tudományi egyetemünk érdekében végzett mindenfajta megújulási törekvésekről – Isten áldása kísérje.

HAFENSCHER KÁROLY

Találkozásom Ferdinánd Istvánnal

Meghatódva, mégis *örömmel* veszek részt a mai alkalmon. Kapcsolatunkról vallottam már a megjelent könyv elején... *Boldog vagyok*, hogy nem vagyok egyedül, s találkozhatom olyanokkal, akiknek Ferdinánd István sokat jelentett.

Egy szó csupán, egy *kulcsszó*, amit most újra érteni és értetni akarok: *találkozás* – találkozni valakivel *mindig* gazdagodást jelent, *olykor* értékeink átértékelését (Umwertung aller Werte – ahogy Nietzsche követelte követőtől).

Martin Buber egy kérdésre válaszolva önmagáról így fogalmazott: „Ami vagyok, amivé lettem, annak köszönhető, hogy *találkoztam emberekkel.*” (Később kifejtette: Begegnung jelentősebb minden kognitív ismeretanyag felfogásánál, az Ich és Du viszony több mint az Ich und Es reláció, Isten és ember, ember és ember kapcsolatában.) *Szerényebben ugyanezt elmondhatom én is.* Sok érdekes, jelentős emberrel találkoztam 75 évem során, és találkozásaimat többre értékelem nagyon szeretett, sokat forgatott könyveimnél is.

Találkoztam Ferdinánd Istvánnal is. Sopronban könyvtárba

mentem könyvekért már az 1944–45-ös tanévben, és *egy emberrel találkoztam*, az akkori könyvtárossal. Róla hamarosan kiderült: teológus, filozófus és pedagógus a javából, sőt valódi lelkipásztorként figyel rám. Noha akkor még magázott, atyai, testvéri viszony, emberi kapcsolat alakult ki. *Volt ideje rám.* Türelmesen nevelgetett. Eleinte többet kérdezett, mint válaszolt. Feladatokat adott. Ellenőrizte, hogy gondolkodom-e. A *katakomba*, ahogyan akkor az alagsorba telepített könyvtárat hívtuk, állandó tanulási helyeim egyike lett a három közül: *tanterem, lakószoba, katakomba.* Mindhárom a fakultás épületében. Ezen még a bombázás sem változtatott. A *front* közeledtével könyvtárosunkkal együtt mentettük a félretett köteteket a padlásra. Szerette a könyveket, de nem esett bibliolatriába, néha kifakadt: „rajtunk csak egy alexandriai könyvtáregetés segítene, hogy tudjunk saját fejünkkel gondolkodni”. „Saját gondolatom, lehet, hogy szerényebb, de az enyém” – mondta gyakran... *Találkozásaim sora ott 1948 nyaráig tartott*, később levelezés formájában folytatódott. 1948–49-ben az USA-ból csak vele és

Újszászi sárospataki református professzorral váltottam levelet többször is. Amerikai tanulmányutamat ő ellenezte. „Csak arra való, hogy hazajöhessen, és máshogyan lássa a világot, mint azelőtt”. Ő Európát többre tartotta, mint az új világot. A téma ugyan, amivel foglalkoztam az ösztöndíj elnyerése követelményeként, *kedve szerint volt*: Korunk krízise keresztény etikai szempontból (incl. a házassági válás). Hazatérésem után itthon tiltott témává vált.

Találkozás Ferdinánd Istvánnal azt jelentette nekem egyetemista koromban, hogy valamilyen más szellemiséggel találkozhattam fakultásunkon, mint a német vagy az északi teológia lehelete. Egy szóval kifejezve: Strasbourg, a *francia és német szellem és kultúra találkozásának színhelye és levegője*. Akkor még nem tudtuk, hogy ez a város majd az EU egyik fővárosa lesz...

A *találkozás koncepciója később* doktori disszertációm kulcsszava is lett: az ígéhirdetés alapján találkozás: a nagy Találkozás elősegítője Urunkkal és találkozás, részesedés a gyülekezetben.

Amikor a Csitvári krónika született – Jókai ötlete nyomán –, én már régen nem voltam a Teológián, Kecskeméten és Pesterzsébeten szolgáltam segédlelkészként, így az ún. szabadcsapatban sem vehettem részt, *én még egyéni tanítvány voltam*. Egy korszak lezáródott, és egy új kezdődött soproni tartózkodásom után.

Budapesten gyülekezeti szolgálattal párhuzamosan angol nyelvet tanítottam az ETA-n. Csak futólagosan találkoztam Pista bácsival. Később szomorúan hallottam eltávolításáról, sőt kezembe került egy jegyzőkönyvmásolat is a tárgyalásról... *Becsültem* Ferdinánd István magatartását, azt is, hogy a szószerket az egyház legmagasabb fórumának tartotta. Tudtam családásairól s arról, hogy neki legjobban az fájt: *nem találkozhatott* a hallgatókkal, hiszen vérbeli pedagógus volt. Gyülekezetében, majd nyugdíjbavonulása után egy-egy lelkésszel foglalkozott „tiszteletbeli tanárként”. Talán érthető, hogy amikor 7 évvel ezelőtt én is kikerültem az akkori ETA vérkeringéséből, legjobban az fájt, hogy nem találkozhattam hallgatókkal, akik ragaszkodásukról a maguk módján biztosítottak. Másokat tanítva próbáltam feldolgozni új helyzetemet, és ebben a folyamatban gyakran segített *Ferdinánd István példája*, emberi tartása...

Még egyszer találkoztam vele a Deák téren egy LMK alkalmával, ez a találkozása neki is jelentett valamit, amint jelezte. Itt említtem

meg, hogy leveleit, írásait egykori szerzetesek módján, *hangosan szoktam olvasni*. Szemem, látásom kevés, hallanom is kell szavait, hogy visszaidézzem a Mestert, ahogy nevezni szoktuk őt.

Aztán néhány évvel ezelőtt *találkoztam Ferdinánd Lászlóval*, nem először ugyan, de ezúttal másként: *édesapja képviseletében*. Megtalálta, gyűjtötte, közzé akarta tenni apja írásait. Szenvedélyes olvasója lett édesapjának. Mozdulatai, fejtartása, hanghordozása felidéztek találkozásaimat egykori tanítómmal. Megelevenedtek bennem a régi emlékek, hálát éreztem Pista bácsi iránt, hogy fia személyében *újra felkeresett*, feladatokat adott. Úgy tudtunk beszélgetni, hogy félszavakból is értettük egymást. Különös, maradandó élmény a mai napig...

Végül *néhány megjegyzést* hadd fűzzek az eddigiekhez: a Csitvári krónika nem minden, amit Ferdinánd István írt. Ezek az írások csak fragmentumok egész rendszeréhez képest. Jelzésértékű megnyilatkozások egy adott történeti szituációban. *A teológus, filozófus, pedagógus* ennél többet tudott és többre is tanított, engem például kétségeim közben arra, hogy *van, amint mondtuk V 4*, vagyis a vallásnak olyan dimenziója, amit sem a *szép* (esztétikum), sem a *jog* (iustitia), sem az *ethikum* (a morális dimenzió) nem tud kifejezni, mert *több: ez a személyes találkozás*. „Egész egzisztenciámmal kezeskedem arról, hogy van ilyen” – tanította nekem. Mondhatunk Istenről s írhatunk róla szépet, igazat, jót, de az *élő Isten* személy: valaki, aki találkozni akar velünk, akit imádságban megszólíthatunk. A hittapasztalat több, mint tanítás Istenről (de Deo), találkozás ez a *Deus in actu*val. Neki elhittem. Ma is elhiszem. Ezért szeretem az egyház teológiáját ma is. Ezért becsülöm az egyház minden funkcióját: az evangélium hirdetését, pásztori szolgálatát, mert ezt a találkozást segíti elő...

Azt kívánom, hogy egyházunk öregjeiről, az elmentekről és a még fellelhetőkrol ne csak nekrológokban emlékezzenek meg (Naptárjában, sajtójában), hanem még idejében becsülje szolgáit, még életben találkozzék velük... Ne legyen túlságosan *késő* 90 vagy 100 éves évfordulón az emlékezés.

Az angolban *két szó* használható a találkozás kifejezésére: a *meeting* – ez sokak egybegyülekezése, és az *encounter* – ez a személyes találkozás, mély nyomokat hagyó, feledhetetlen, életreszóló: *így találkoztam én is Ferdinánd Istvánnal* 75 évem egyik jelentős eseményeként.

KOCZOR MIKLÓS

Tizenöt éves a Testvéri szó

„Hálát adunk Istennek, hogy ma is munkálkodik közöttünk. Mégis szólásra készítet bennünket egyházunkért hordozott felelősségünk, mert annak életében válságjeleket látunk.” Ez a bevezetésként megfogalmazott helyzetfelismerés és feladat kijelölés jellemezte tizenöt éve a „Testvéri szó a Magyarországi Evangélikus Egyház minden tagjához” – a továbbiakban Testvéri szó – című irat készítőinek szemléletét. Ma már nehezen érzékelhető az akkori komoly veszélyhelyzet, amelyben mély meggyőződést fejezett ki a Testvéri szó zármondatának realitása is: „Egyházunk életének nyomorúságai, a magunk vétkei és mulasztásai ellenére reménységünk Jézus, akié minden hatalom men-

nyen és földön, aki a küldetést adja, s aki övével van minden napon a világ végezetéig.”

A Testvéri szó hallatlanul gazdag és egyházunk életét jelentősen befolyásoló eseményeiből – szinte adatszerűen – csak néhányat említek. Hiszen az irat kialakításának, aláírásának, következményeinek sok és sokszínű eszmecserejét, történéseit, tényeit az 1991/9. sz. Lelkipásztor „Öt éves a Testvéri szó” és az 1996/6 sz. Lelkipásztor „Tíz éves a Testvéri szó” című cikkek már rendszerezték, közzölték. Itt az egész jelenségnek – egyházunk történelmében – a történelmi jellegét hangsúlyozom, ehhez néhány rövid epizódot s tartalmi adatot csatolok.

Egy nyilvános irat szükségességét – ifjabb Fasang Árpád első szövegváltozata alapján – 1985. november 13-án határoztuk el Zászkaliczyék fői lakásán, ahol 21-en titokban jöttünk össze. Dóka Zoltán „Nyílt levél” című irata és Ittész Gábor „Gondolatok egyházunk helyzetéről” című kéziratos dolgozata alapján akartuk mérlegelni továbblépési lehetőségeinket. Együttlétünkön két előadás hangzott el. Az első Ittész Gábor „Az egyház küldetése ma”, a második Dr. Frenkl Róbert „A világi elem jelentősége az egyházban” című előadása. Az ezekből és a hozzászólásokból kibontakozott kezdeti, elvi mérlegelést, álláspontokat a további hetek sikeresen titkos összejöveteleinek gyakorlati szövegszerkesztő munkája követte. Míg 1986. március 17-én – több egésznapos együttlét után – véglegesítettük az átadásra szánt kísérő sorokat és a Testvéri szót. A végleges szöveget az Országos Elnökségnek címezve 19 aláírással Rőzse István és Dr. Frenkl Róbert adta át Dr. Nagy Gyula püspöknek.

Hangsúlyozom, hogy a Testvéri szó nyilvánosságra hozatalának következményeinek hónapjai még az ún. „puha diktátúra”, de a valódi szocializmus idejére estek. D. Káldy Zoltán püspök súlyos betegsége miatt nem tudott ugyan az eseményekbe kapcsolódni, de mind az ÁEH „egyházi irányítása”, mind egyházunk államilag elkötelezett rétegének széles körű hatalmi helyzete töretlen volt. Ezért is választottuk az Országos Elnökséghez eljuttatott példánynál azt az – eddig páratlan – megoldást, hogy csak egyetlen példányt írtunk alá mind a Testvéri szó, mind a kísérőlevél példányából. (Lásd a kísérőlevél aláírt, egyetlen változatának mai másolatát.) Ezzel a hallatlanul sokszínű közösség, az aláíró 10 lelkész és 9 nemlelkész (Bence Imre, Botta István, Csepregi Zsuzsanna, Dóka Zoltán, Dóka Zoltánné, ifj. Fasang Árpád, Gadó György, Dr. Frenkl Róbert, Dr. Gadó Pál, Ittész Gábor, Ittész Nóra, id. Kendeh György, Dr. Koczor Miklós, Koczor Zoltán, Rőzse István, Thurnay Béla, Virágh Szabolcs, Zászkaliczy Pál, Zászkaliczy Péter) egyértelmű felelősséget vállalt. A kísérő levélben rögzítettük: „Gyülekezeteinknek most névaláírás nélkül küldjük meg gondolatainkat, hogy ne tereljük el a figyelmet a tartalomról, s ne személyi kérdések kerüljenek előtérbe a kívánatos elvi tisztázódás helyett.” Világossá vált, hogy a Testvéri szó szövegét összeállító, elküldő és terjesztő közösség az evangélikus üzenet hangsúlyaiban is és küzdelmének stratégiai módszereiben is egyházunk körültekintően elszánt rétegéhez tartozik.

Az irat különleges volt a személyektől független egyházas, konkrét mondanivalójában is. Elvi rendezettségét, többszínűségét erősítette, hogy olyan közösség hozta létre, amelynek tagjai különböző korúak, neműek és más-más teológiai irányzat képviselői voltak. Így szólhatott a diakóniai teológia bírálatoról, a gyülekezet hangsúlyáról, az ideológiai ateizmus és a szekularizáció elvi és gyakorlati vizsgálatáról, a lelkészképzés terén a teológiát végzett nők és a levelező tanfolyamot végzettek szolgálatának rendezéséről. Hangsúlyt kapott a misszió, az evangélikizáció, a nemlelkészek felelős szolgálatának kiszélesítése és a saját egyházi középiskola szükségessége. Vizsgálta az egyház politikai felelősségét. Végül javasolta, „hogy mielőbb legyenek országos megbeszélések”. Az elvi üzenetnek természetesen elsősorban evangélikus egyházi jellege kapott hangsúlyt, de a Testvéri szó hazánk akkori egyházpolitikai helyzetében – a másik két nagyobb, történelmi egyházból még hiányzó – páratlan újszerűségként jelent meg.

Rendkívülinek tűnik az irat értékes hatása is. Bizonyára ér-

vényesült ugyan az 1956. évi események 30 éves évfordulójának az állami keménykezűségtől eltanácsoló hatása is, így érthető, hogy jelentéktelennek tűnnek mind Miklós Imrének, az ÁEH vezetőjének a Teológiai Akadémia 1986. évi tanévzáróján elmondott fenyegetései, mind dr. Nagy Gyula püspök kezdeti, külföldön elhangzott, bíráló sajtónyilatkozatai. Ugyanakkor erőteljesen pozitív külföldi sajtóvisszhangot váltott ki a Testvéri szó. Egyrészt teljes szövegét magyarul is közölték. (Útitárs, 1986. 5. sz. 3. 1.) Másrészt idegen nyelvű híradások adtak súlyt az esemény tartalmának. Ezek közt volt tévesen magyarító tudósítás is. A tévedések módosítását illetékes válaszok kérték. Így jelent meg Dóka Zoltán interjúja Rolf Bromme svéd egyházi újságíróval a Svenska Kyrkans Tidning című egyházi újság 1986. július 3-i számában.

Az 1986. év második felére azonban a Testvéri szó hatása meglepően előre mutató intézkedések, események kibontakozásával áttörte a hazai elutasítás falát, s váratlan események forrásává, rugójává lett. Az egyházvezetés azzal adott súlyt közösségünknek, hogy – addig elképzelhetetlen – két négyes bizottság felállítását és tárgyalásokat javasolt. Az egyik bizottságban D. Dr. Prőhle Károly, Dr. Fabiny Tibor teológiai tanárok, Szebik Imre, Tóth-Szöllős Mihály esperesek az egyházvezetés szempontjait képviselték. A Testvéri szó bizottságában pedig Ittész Gábor, Zászkaliczy Pál lelkészek és Dr. Frenkl Róbert, Dr. Gadó Pál nemlelkészek vettek részt. A tárgyalások meg is indultak, hogy előkészítsék, kialakult szempontokkal támogassák a tervbe vett Országos Közgyűlést. A bizottságok tagjai Ittész Gábor kivételével alá is írták az 1986. november 11-i keltezéssel, sürgetőleg szétküldött, teljesen újszerű, de kompromisszumra törekvő, sőt az Ünnepeles Nyilatkozatot elvi alapként említő, „Egyházunk Belső Megújulásáért” című nyilatkozatot.

Az 1986. november 20-i Országos Közgyűlés azonban néhány enyhe bírálattal ugyan, de már alapvetően pozitívan vitte az egyház közvéleménye elé a Testvéri szót. Ez a közgyűlés egyházunk három, 1983–1986-ig tartó esztendejét mérlegelte. Vizsgált időtartama átölelte a Lutheránus Világszövetség Budapesti VII. Nagygyűlését is. Dr. Nagy Gyula püspöki beszámolójában azonban leg hangsúlyosabban minden kérdés között a Testvéri szó ügyét, tartalmi kérdéseit fejtette ki. (Ev. Élet 1986. dec. 21. 1. és 3. old.)

Alapvetésként értékesen említette, hogy az előttünk álló legfontosabb feladatokat „csak egységben, Isten Szentlelke megújító munkáját hittel elfogadva tudjuk elvégezni.” Majd Jézus főpapi imádságára támaszkodva hangsúlyozta, hogy „egymásban bízva és egymást szeretve, hálásan Isten sokféle ajándékáért és nyitottan az új kihívások, új feladatok előtt” kell együtt haladnunk.

Ezután kifejezetten a Testvéri szó kérdéseire tért rá. Igaz, hogy az első három témakört – a nők lelkési szolgálatának a férfiakkal egyenrangú ordinációját, a nemlelkészek szolgálatának kiszélesítését, a széles körű megbeszélések, „evangélikus fórumok” vagy „egyházi napok” gyakoribb regionális megrendezését – mint többek régi kívánságát javasolta. Hamarosan azonban néven nevezte a Testvéri szó kérdésfelvetéseit. Előterjesztését így folytatta: „Hadd térjek rá nyíltan és teljes őszinteséggel egy nehezebb kérdésre, mely az elmúlt hónapokban sok gondot és vitát okozott. Arról az iratról van szó, amelyet az év tavaszán tíz lelkész és kilenc egyháztag aláírásával adtak át az egyházi vezetőségnek és terjesztettek a lelkészek között. Ez a Testvéri szó – teológiai és gyakorlati megújulást követelve – többek között »válságról« beszél egyházunk életében. Éles kri-

tika alá veszi a diakóniai teológiát. Bírál minden olyan »törekvést, mely az egyházat és annak hivatalos képviselőit az aktív politikai életbe, a hatalom gyakorlásába közvetlenül akarja belekényszeríteni s politikai döntésekre, állásfoglalásokra készíteni.« Követeli az egyházi életnek és az előjárók megválasztásának gyökeres átszervezését és más reformokat, köztük a volt Fasori gimnázium visszaállítását." Az új evangélikus gimnázium ügyét még tovább elemezte. Javaslatot tett, hogy „tűzzük valóban napirendre a volt Fasori gimnázium, illetve egy új evangélikus gimnázium felállítását ügyének alapos megvizsgálását." Az országos közgyűlés szerepeltette is határozatai között, hogy szakértői bizottságot küld ki a Fasori Gimnázium visszaállítására.

Ezt a – még a szocializmus időszakában – mehökkentően újszerű püspöki beszámolót sok, hallatlanul bátor hozzászólás is követte. A közgyűlésen az utolsó széksorból ámulva figyeltem, hogy komoly egyházi tisztséget viselő hozzászólók is értékes elemzéssel és lelkesedéssel fejtették ki a Testvéri szó kérdéseinek egyházunkat megújító jelentőségét. Bármilyen szívesen idéznék ezekből a jelentős, egészen új légkört tükröző hozzászólásokból, ezek szövegéhez évek múltán sem juthattam hozzá. A közgyűlésről készült hivatalos jegyzőkönyv a hozzászólásokat nem tartalmazza. Ezen a téren az országos közgyűlés adminisztrációjában is még a szocialista világ egyházi rendje, lehetőségei érvényesültek.

A közgyűlést követően azonban széles körben alakultak ki a megújuló egyház életjelei. A legfeltűnőbb jelenséget – az akkori társadalmi helyzetben alkalmi összehívással megrendezett – „evangélikus fórumok” képviselték. Ezek az összejöveteleken – egyházi vezetőink valamelyikének szabályos elnöklétével, de jegyzőkönyvi rögzítés nélkül – teljes szabadsággal fejtették ki különböző szemléletű egyháztagjaink az egyház életével, továbbfejlesztésével összefüggő nézeteiket. A kifejtett álláspontok között természetesen néhányat szélsőségesnek ítélték a józan előrelépés képviselői. Nem vitatható azonban az a tény, hogy egyházunk ezekben a rendszerváltozás előtti években megelőzte szabad megbeszéléseivel, tervkészítő mozgalmaival, szervezett, jövőt formáló döntéseivel a történelmi egyházakat. Értékesen jellemezte ennek az egyháztörténelmi helyzetnek jelentős vonását Bencze Imre a „Magyarország a XX. században II.” című gyűjteménynek „Az evangélikus egyház (1945–1989)” című fejezetében: „Az evangélikus egyház életének radikális megújulását ekkor már többen szorgalmazták. Ezeket a törekvéseket legtisztább formájukban a Testvéri Szó című nyilatkozat fogalmazta meg.” (Lásd 416. old.) A radikális megújulást legmozgalmasabban az evangélikus fórumok eszmecseréi vitatták meg és szorgalmazták.

A Testvéri szó elvi hatásán túl gyakorlati következményei is nyomon követhetők. Véleményünk szerint a diakóniai teológia abszolúttá tételének csendes, de egyértelmű megszűnése, a teológiát végzett nők szolgálatának jelentős rendezése, a Budapesti Evangélikus Gimnázium 1989. évi újraindítása is összefügg a Testvéri szó közvetlen hatásával.

Vallomásunk azonban, „hogy az egyház alapvetően gyülekezetekben él,” a közben történt társadalmi-politikai változások ellenére sem kapott napjainkig erőteljes hangsúlyt. Nehezen vesszük célba, hogy minden közegyházi tevékenységet a gyülekezeti

munka felől kell értelmezni és kialakítani. Nehezen kap még ma is hangsúlyt, „hogy a gyülekezetek igével és szentségekkel élő, eleven testvéri közösségek legyenek és hogy keresni kell a bomló népegyházi keretekből az új életformák felé vezető utakat.” Általában papcentrikus egyházi helyzetünkben nem tartjuk rendkívül fontosnak „a nemlelkészek felelős szolgálatának kiszélesítését a gyülekezetek” életében. Ez pedig létfontosságú lenne különösen több pusztuló gyülekezetünk, szórványunk fennmaradásában.

A közegyház életében azonban jelentősen növekedett a nemlelkészek szolgálati területe. Hiszen az evangélikus iskolák újraindulása, az életképes, újszerű zsinati munka, a nehezen, de mégiscsak fejlődő bíróságok működése elsősorban a nemlelkészek szolgálatát igényli. Ekkora előrelépésre azonban a Testvéri szó megfogalmazásakor nem gondolhattunk, amikor a nemlelkészek felelős szolgálatának kiszélesítését szorgalmaztuk „a közegyház életében”. A nagy létszámú nemlelkészi szolgálat, a nemlelkészi, Krisztust követő aktivitás azonban egyházunk széles területén vár kibontakozásra.

Az 1980/90-es évek fordulóját már jelentősen áthatották társadalmi helyzetünk változásának következményei. A Testvéri szó közösséget D. Káldy Zoltán püspök halála utáni püspökjelölés, a déli kerület felügyelő-választása és a még élő, a múltban feltűnően hátrányos helyzetbe hozott lelkészek erkölcsi rehabilitációja foglalkoztatta. Bár a küzdelmek során közösségünkben többen kiváltak, s a továbbiakban is új, sok értéket hordozó egyesületi szervezkedéssel jellegzetes, de jelentős eredményeket értek el.

A Testvéri szó maradék közössége – kibővülve elkötelezett testvérekkel, Testvéri Szó Közösségi Mozgalom elnevezéssel – főfeladataként Dr. Harmati Béla püspökké és Dr. Frenkl Róbert déli kerületi felügyelővé választásáért küzdött. Ez a választási siker – a szocializmusban, már 1987 végén – szocialista szorítás nélküli eredményt tükrözött.

Az Országos Elnökséghez 1988 novemberében részletes elemzést küldött közösségünk arról, „hogy az elmúlt évtizedekben egyházunk vezetői és a befolyásolt egyházi bíróságok erőszakos lelkészi elmozdításokkal, illetve koncepciók perekekkel kompromittálták magukat és egyházunkat. A megalázott lelkészek sorából a még élő dr. Schulek Tibor, id. Kendeh György, Botta István, Danhauser László és Lupták Gyula ügyének” rendezése sürgető.

Erőfeszítéseinket egyre inkább az jellemezte, hogy a társadalmi és egyházi vezetőségi változások következtében belesimultak egyházunk hivatalos törekvéseibe. Gyakorlatilag szabad körülmények között 1991-ig a zsinat-előkészítő munka hozzáértő erőfeszítései, valamint az evangélizációs és missziói munka fellendítése voltak főfeladataink. „A Magyarországi Evangélikus Egyház Törvényei – 2001. január 1.” című törvénykönyv létrejöttéig a zsinat tényleges munkásai között is számosan dolgoztak jelentős súllyal közösségünkben.

A Testvéri szó közvetlen hatása, a hatására kialakult egyházi események halmaza már-már egyháztörténelmi vizsgálat tárgya. Mégis – jelenünkben is – sokunk számára konkrét, aktuális üzenetei szólnak meg. Hiszen mennyi kérdés igényel még egyházunkban erőfeszítést, felelős, önfeláldozó munkát!

Krisztus Urunk, segíts meg!

Budapest, 1986. március 17.

Magyarországi Evangélikus Egyház
Országos Elnöksége

B u d a p e s t

Tisztelt Országos Elnökség!

Tisztelettel közöljük az Országos Elnökséggel, hogy 1985 őszén testvéri-baráti beszélgetést kezdtünk. Együttléteinken lelkészek és nemlelkészek cseréltük ki gondolatainkat egyházunk helyzetéről, mert határozottan úgy látjuk, hogy egyházi életünknek megújulásra van szüksége. Az a meggyőződésünk, hogy ezért a megújulásért mindnyájan felelősek vagyunk, együtt kell dolgoznunk, imádkoznunk érte. Felelőségünk súlyát növeli, hogy Káldy püspök ur időközben megbetegedett.

Együttgondolkodásunk eddigi eredményeként született irásunk a Testvéri szó a Magyarországi Evangélikus Egyház minden tagjához. Abban a reményben juttatjuk el ennek aláírt példányát az Országos Elnökséghez, hogy kezdeményezésünkkel előmozdítjuk a várt és mindeddig hiányolt közös eszmecserét. Gyülekezeteinknek most névaláírás nélkül küldjük meg gondolatainkat, hogy ne tereljük el a figyelmet a tartalomról, s ne személyi kérdések kerüljenek előtérbe a kívánatos elvi tisztázódás helyett.

Az egyház Ura áldja meg közös szolgálatunkat!

Tisztelettel:

Bence Imre

Botka Zoltán
Csepregi Eszteranna
Sohalottay
Dóka Zoltán
Fazonyi Árpád

Gadó György
Gyulai Péter
Gyulai Péter
Kovács István
Kovács István
Kovács István
Kovács István
Kovács István
Kovács István
Kovács István

Thurnay Béla
V. a. G. Kabala
Zsuzsanna
Zsuzsanna

„Igaz tanúvallomás”

Interjú Bolyki János református újszövetségi professzorral János-kommentárjának megjelenése alkalmából

Bolyki János a magyarországi biblikus szakirodalom válogatott bibliográfiája¹ szerint több mint hatvan tanulmány, szakcikk, egyetemi jegyzet szerzője, az újszövetségi egzegézis és teológia szinte minden területével foglalkozott munkássága során. Mi több, publikált interdiszciplináris területen is, elsősorban a természettudományok és a teológia érintkezési pontjaival kapcsolatban. Legutóbbi, nagy lélegzetű munkája, az „Igaz tanúvallomás”² című János-kommentár megjelenése alkalmából kérdeztem munkájáról.

Andorka Eszter: Az interjúra készülve végigszaladtam a könyvespolcaimon, s összeszedtem professzor úrtól a János-kommentáron kívül még négy könyvet³ – mind más-más polcon, a hermeneutika és az etika, az újszövetségi részproblémák és az ökológiai teológia tárgykörénél. Külföldi könyvtárakban büszkén vettem kezembe „Jézus asztalközösségei” német kiadását, mely a Mohr rangos sorozatában jelent meg⁴. Sikerült-e megtalálnom minden könyvként megjelent munkáját?

Bolyki János: Hát úgy nagyjából, a biblikus szakmunkákat. A disszertációm egyáltalán nem újszövetségi témájú volt, hanem a természettudományok kérdései a 20. század teológiatörténetében. Egyháztörténetből ment, mert annakidején csak az egyháztörténet tanár vállalta a témát, a többiek azt mondták, hogy ez kényes, mert ideológiát érint. Aztán később jelent meg még egy könyvem Kálvin imádságairól, és egy traktátusom: Ki a mi Istenünk. A többi vagy folyóiratokban, vagy tanulmánykötetben.

Azért, ha már könyvekről van szó, még egyet mondanék, amit most kezdek el írni. Az lesz a címe, hogy János evangéliuma és az antik görög tragédiák. A század eleje óta több tanulmány jelent meg János dráma- vagy tragédiajellegével kapcsolatban, de az egész evangéliumot még nem dolgozták fel ilyen szempontból, és monográfia még nem jelent meg róla. Van egy lelkes amerikai irodalmár, Marcus Stibbe, ő tragédiának is tartja János evangéliumát, de narratív tragédiának, s van egy katolikus német újszövetséges, Lütger Schenke, aki viszont drámának tartja, de nem tragédiának. De nem az a fontos, hogy melyik antik műfajba tudom én az evangéliumot beleszuszakolni, hanem az antik tragédiának az a sajátossága, hogy interpretálta az ősi mítoszokat, és János is ilyen interpretatív jellegű szöveg.

A. E.: Mi János bibliai hermeneutikai koncepciója?

B. J.: Van Jánosban egy történetietlennek mondható vonás, ami abban nyilvánul meg, hogy a földi Jézus szavai nem többek szá-

mára, mint a mennyei Krisztus szavai, azaz amikor Krisztus a Szentlélek által szól a gyülekezetekhez. Ez az, ami megóvja attól, hogy idézetgyűjtemény legyen belőle. És azokról a kérdésekről, amikről a történeti Jézus nem nyilatkozhatott, azokról is tud szólni János evangéliuma.

János hermeneutikája szerintem a patikamérleg-egyensúly hermeneutikája, mely két ellentétes dolgot egy lélegzetre mond, és meg tudja érteni, hogy az igazság nem a kettő között található, sem nem a kettő összekotyvasztása, hanem a kettő fölött van: s ez a hermeneutika adta az alapját a Krisztus kettős természete tanának. Már az ókorban mennyi eretnokség hivatkozott rá, ariánusoktól doketistákig, és mennyi ortodox szerző. Ennek éppen az az oka, hogy ilyen komplexen, az ellentéteket egybelátva mutatja be a teológiai igazságokat.

Hans Weder zürichi újszövetséges, az ottani Hermeneutikai Intézet igazgatója fejtett ki egy olyan hermeneutikai koncepciót, mely az én szemléletemhez közel áll. Inkarnációs hermeneutikának nevezhetjük, mert azt mondja, hogy analógia van az örökkévaló Ige és a testet öltött Ige, illetve az isteni kijelentés és a Szentírás viszonya között. Ahogy a kalcedoni dogma azt mondja, hogy az isteni és emberi természetet nem lehet elválasztani, de nem lehet összekeverni sem, ugyanúgy a Szentírást és az isteni kijelentést sem lehet szétválasztani, de meg lehet különböztetni.

Érdekes, hogy én ezt a hermeneutikát nem Hans Wedertől vettem, hanem harminc évvel korábban Niels Bohr atomfizikustól. Az elemi részecskeknél a kutató szemléletétől függően láthatjuk a korpuszkuláris természetet vagy a hullámtermeszetet, melyek hétköznapi gondolkodásunk szerint kizárnák egymást, a kettő egy, s mégis megkülönböztethető. Bohr arról ír, hogy eként érthető az Isten igazsága és irgalma: emberi gondolkodásunk szerint kizárnák egymást, mégis Jézusban a kettő együtt jelent meg. Mert ami a klasszikus fizikában kibékíthetetlen ellentét, az az atomfizikában, magasabb szinten egymást kiegészítő, komplementer két fele az igazságnak. S ha belegondolunk, a „*compleo*” latin szó egyenlő a „*pléró*”-val, s Jézus azt mondja Máténál, hogy nem a törvényt eltörölni jöttem, hanem kiegészíteni (Mt 5,17), tehát azt hozzátenni még, ami hiányzik belőle, már tudniillik a szeretetet, amely megvalósulni engedi.

Ha ezt tudjuk szem előtt tartani, nem leszünk fundamentalisták, mert a szöveget nem isteníjtjük, s nem leszünk racionalisták, mert nem fogjuk a szöveget feleslegesnek vagy viszonylagosnak tartani, hanem érezzük, hogy a jelentése isteni, de csak emberi alakban szólít meg. Eduard Schweizer mondta nekünk: „Tudjátok, nálunk Svájcban vannak ezek a gleccserpatakok, amik egyenesen a hóból és jégből olvadnak ki, kristálytiszták, de nem oltják a szomjat, mert nincs ízük. De ha átmegy a földön, a sziklán a víz, magába old ásványi sókat, szennyeződik, akkor már oltja az ember szomjúságát.” És azt mondta az öreg Schweizer: „Ha találnának egy hiteles jézusi szót, egy mondatot, ami egészen bizonyosan tőle származik, de nem tudnánk, hogy mikor, kinek, milyen környezetben hangzott el, nem tartanám igének. Mert az ige mindig testet öltve jön hozzánk, és azzal együtt, hogy kinek

¹ Magyarországi biblikus szakirodalom válogatott bibliográfiája a kezdetektől 1997-ig. Szerk.: Benyik György. JATE Press, Szeged, 2000.

² Bolyki János: „Igaz tanúvallomás”. Kommentár János evangéliumához. Osiris, Budapest, 2001.

³ Bolyki János: Jézus asztalközösségei. Újszövetségi Patrisztikai kutatások 1. Ráday Nyomda, Budapest, 1993; Bolyki János: Az újszövetségi írásmagyarázat elvei, módszerei és példái. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998; Bolyki János: Újszövetségi etika. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998; Bolyki János: Teremtésvédelem. Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése. Kálvin Kiadó, Budapest, 1999.

⁴ Bolyki János: Jesu Tischgemeinschaften. Tübingen, Mohr, 1998.

szólt, mikor, milyen összefüggésben. Úgy, mint amikor a gleccserpatak átmegy a földön: a történetiség az a só, ami szükséges, hogy oltsa a szomjúságot a víz."

A. E.: *A kommentárban egy helyen szó van arról, hogy János evangéliumában az ószövetségi próféciáknak ugyanolyan értelemben kell beteljesedniük, mint Jézus szavának. Azt jelenti-e, hogy a kétféle tekintélyel bíró szó egyenértékű János evangéliumában, vagy, ha nem teljesen, hogyan ragadható meg ez a különbség?*

B. J.: János szerint a próféciáknak be kell teljesedniük, de ehhez hozzá sorolja Jézusnak, a próféta Jézusnak a szavát is. Így fejeződik ki a két testamentum egysége. Azt hiszem, hogy itt az olvasóközönségnek is szerepe van. Amennyiben az olvasóközönségnek tekintély volt a próféták szava, akkor azt is idézte és magyarázta, de ha arra gondolt, hogy a hellenista olvasóközönségnek más érvek kellene, akkor inkább abból az irányból próbálta meg megvilágítani Jézus üzenetét.

A. E.: *Vannak, akik azt mondják, hogy az Újszövetségben János áll a legközelebb egy egyfajta helyettesítés-teológiához. Például az ószövetségi ünnepeket Jézus kiváltja valami nagyobb, helyére lép a lombsátrak-ünnepi vizszertartásnak, mint az élő víz forrása, a páskának, mint igazi páskabarány. Mások viszont azt mondják, hogy ez a dudás kép, az Ó- és Újszövetségnek ez a szembesítése nem felel meg a jánosi szemléletnek. Professzor úr hová áll ebben a vitában?*

B. J.: A jánosi Jézus is állást foglal a kérdésben, amikor azt mondja, hogy Mózes rólam tett tanúbizonyságot, ha értenétek őt, hinnétek énbennem. Tulajdonképpen a jánosi hermeneutika azt mondja, amit azután az egyházatyák is, hogy az evangélium lesz a kulcs az Ószövetséghez. Itt persze az a kérdés, hogy akkor mi az, ami az Ószövetségben már meghaladott, már nem időszerű. Ezzel a megfogalmazással azonban tényleg a herezis felé megyünk. Ha történetileg nézzük az Ószövetséget, akkor azon belül is mondtak újat meg újat. Azt nemigen mondhatjuk, hogy minden, ami az Ószövetségben van, érvényes, mert ott van az a sok templomhoz kapcsolódó szabály és parancs, de igen ám, ha nincs templom. Mindenképpen szükséges, hogy újraértelmezzük a törvényt és a prófétákat.

Vallástörténetileg úgy lehet ezt magyarázni, hogy van egy fa, az ószövetségi Izrael, és ez a fa a templom pusztulása után legalább kétféle ágazik. A templom nélküli zsidóság az egyik, a másik ág pedig például a jánosi, mely a megtalált messiást tartotta a folytonosság alapjának, templom helyett lélekben és igazságban imádja az Istent. Vannak, akik azt mondják, hogy a reformáció után, a tridentinai zsinattal született tulajdonképpen a római katolicizmus, mert Trident előtt egyszerűen katolicizmus volt, legalább is a nyugati kereszténység ilyen egységnek látta önmagát. Egy csomó, a későbbi katolicizmusra jellemző vonás csak Trident után lett általános. Ugyanígy a jamniai zsinat után alakult ki a zsidóság mai arca, a zsidóság válasza a templom elvesztésére.

A. E.: *Az utóbbi évek szakirodalmában sok szó esett arról, hogy milyen szerepet töltenek be a zsidók, pontosabban „oi loudaioi” János evangéliumában. Professzor úr kommentárjában is van egy exkurzus e témakörben, ahol kifejti, hogy a kifejezésnek az evangéliumban többféle értelme van, bizonyos helyeken a júdeákat jelöli a galileaiakkal szemben, máshol a tömeget, s néhol a Jézussal szemben ellenséges vallási vezetőket. De még ha az ember a tudomány szintjén meg is teszi ezt a szétválasztást, nem problematikus-e, hogy az evangélium egy létező népcsoportnak a nevét használja fel egy narratív és teológiai funkció betöltésére, hogy ál-*

taluk, „oi loudaioi” által mutatja be az ember, a világ ellenállását az Istentől küldött világgossággal, Jézussal szemben?

B. J.: Valóban többféle funkciója van a zsidóknak Jánosnál, de abban biztos vagyok, hogy a szerzőnek nem a saját népe elleni gyűlöletkeltés volt a szándéka. A tragédiákban szokásos kar szerepét töltik be a zsidók, néha a tömeg az, ha Jézus ellen beszél, akkor pedig tényleg a vallási vezetők. Ha fordítanám az evangéliumot, nem egy kommentár részeként, hanem egy új bibliafordítás részeként, akkor például az első fejezetben, ahol „a zsidók küldtek levitákat és papokat” Keresztelő Jánoshoz, ugye a leviták és papok is zsidók, Keresztelő János is zsidó, lehetne úgy fordítani: a zsidó vezetők, a vallási hatóságok – mert ezt jelenti. Már nagy kérdés, hogy mit mondanék az exkommunikációval kapcsolatos versekre⁶. Talán vallási közösségnek, vagy vallási önkormányzatnak fordíthatnánk ott a „oi loudaioi”-t. A görög tragédiákban is így működik a kar, többféle szerepet is betölt, néha biztatják a főhőst, néha visszatartják, s egy-egy népnév lehet a nevük, például „a főnóciái nők kara”.

Mindazonáltal ma valóban van egy veszélye az evangélium félreértésének, például a 7–8. fejezetekben, ahol a legélesebb a polémia, és Jézus azt mondja az ellenfeleinek, „a zsidóknak”, hogy az ördög a ti atyátok⁷. Nagyon fontos azt kihangsúlyozni, hogy semmiképpen sem lehet ezt a mai zsidók ellen hitvitakozási alapként felhasználni. Amit János mond, hogy a mennyei Krisztus ma is szól hozzánk, az ebben a tekintetben is igaz. Ha Krisztus mai szavára figyelünk, egészen biztos, hogy ő nem a saját népe ellen beszél. Jó lenne, ha bárki, aki János evangéliumából akar igazolást szerezni az antiszemitizmusához, belegendolna az evangélista és a jánosi gyülekezet helyzetébe. János evangéliuma egy olyan szituációban született, amikor a rabbinista zsidók exkommunikálták maguk közül a kereszténnyé lett zsidókat, s ezzel azok nagyon nehéz helyzetbe kerültek, mert a zsidóság *religio licita* volt, a kereszténység pedig nem. Ez egy vallási, valláson belüli vita, amit ez az ellentét mozgat. Nagyon érdekes lenne zsidó teológusokkal megnézni, hogy ők mit értenek ez alatt, hogyan olvassák.

Tulajdonképpen a jánosi iratok szerzője is egy tragédia része. Előáll János, akit a zsinagógából kizárnak, utána az első levélben szerepel egy csoport, akiket sokan gnosztikusnak értelmeznék, én inkább azt mondom, aztán doketisták lettek, s ezek ellen lép fel a szerző⁸. Aztán a második és harmadik levélben már arról van szó, hogy ezek küldenek ellenmisszionáriusokat a jánosi gyülekezetbe, és ezt a megbotránkoztató dolgot írja a második levél, hogy ne is köszöntsétek őket⁹, de a harmadik jánosi levél már arról panaszkodik, hogy őket nem köszöntik, őket nem fogadják be a Diotrefész-féle monarchikus episzkopátust szervező emberek¹⁰. Vagyis egyre szűkül a kör, és át kell élnie, hogy milyen máshonnan kiszakadni, és tovább osztódni, felmorzsolódnia az ellenségeskedésben. Végül nekem az az érzésem, elfogy a jánosi kereszténység, mert a harmadik levélben az van, hogy nem tud érvényt szerezni a saját nézeteinek a másik gyülekezetben, hanem csak reméli, hogy egyszer majd elfogadják, amit ír. Ez is tragédia a maga módján. Viszont, ha a

⁵ Jn 1,19

⁶ Jn 9,34–35

⁷ Jn 8,44

⁸ 1Jn 4,2

⁹ 2Jn 7–10

¹⁰ 3Jn 9–10

Jánosi kör szétforgácsolódik is, az iratok túlélnek, és az egész kereszténység legszebb lelki táplálékává lesznek, tehát a mondanivaló azért továbbmegy.

A. E.: *Kifejezetten élveztem a könyvet nyelvtanilag. Jól lehetett olvasni, nem voltak túl tekervényesek a mondatok, inkább ritmikusak és rövidek. Amikor az ember ilyen nagyigényű munkát ír, akkor ezzel a hazai szaknyelvet, tudományos stílust is alakítja. Vannak-e olyan szempontjai, belső szabályai, melyek vezérlik az írásban?*

B. J.: Kicsit elpirultam most. Arra gondoltam, hogy gimnáziumban nekünk azt tanították, három-négy hosszabb mondat után álljon mindig egy rövidebb. Semmiféle ilyen szabályom nincs, ez inkább megszokás. Mivel nagyon sokáig voltam vidéki pap, teljesen számúztam a beszédemből minden idegen szót, s megpróbáltam mindent a legegyszerűbben magyarul elmondani.

A. E.: *A kommentárban szereplő fordítások nekem szaggatottabbnak, elevenebbnek, és sokkal drámaibbnak tűnnek, mint a szokásos bibliafordítások. Ez mennyiben tudatos szándék, s mennyiben az eredeti szöveg kényszere?*

B. J.: Ez nagyon nehéz kérdés, mert én nem tartom magamat olyan különösen nagy fordítóknak. Talán úgy voltam, hogy olvastam a fordításokat, tehát a közös fordítást, a revidéált Károlit, s ahol úgy éreztem, hogy utcáról bejött ember nem érti, ott alakítottam rajta. És néha-néha, úgy az esetek öt százalékában a szövegkritika terén tértem el az újfordítás alapjául szolgáló szövegtől.

A. E.: *Nagyon tetszett az a visszatérő megfogalmazás, hogy János evangéliuma alapvetően tanúskodás. Ez valóban megragadja a könyv hangulatát és irányultságát. De vajon milyen gyülekezeti funkcióval kapcsolódhatott össze? Mit gondol a professzor úr, milyen gyülekezeti kontextusban használták ezt a könyvet?*

B. J.: János evangéliumát a mai formájában egy közösség bocsátotta ki. Egy konzervatív ember talán ragaszkodik hozzá, hogy a könyv egészét János írta, de valójában a könyv maga sem állítja ezt, hiszen azt mondja: „s mi tudjuk, hogy az ő bizonyágtétele igaz.” (21,24) Az evangéliumban Jézus Istenről tanúskodik, a Paraklétosz Krisztusról, a szeretett tanítvány mind a kettőről, a tanítványai pedig az ő tanításának hite mellett állnak ki.

Nem tudunk arról, hogy jánosi misszionáriusok mentek volna ki. Talán-talán még a samáriai asszony története utal ilyen tevékenységre. Amikor a 21. fejezetben 153 halról beszél, ezt rengetegféleképpen magyarázzák, az egyik lehetséges magyarázat az, hogy egy keresztény gyülekezet létszámáról van itt szó. De a jánosi tanúskodás mégsem elsődlegesen missziói munka. A zsidó közösségből exkommunikálták őket, mert Jézus mellett tanúskodtak, tehát itt a tanúskodás ebben a szószerinti értelemben képzelhető el: bíróság, ellenségek előtt megvallani Jézust. Az egészet pedig teológiai magasságba vonta Jézusnak az szava a Paraklétoszról, aki eljön és majd tanúskodik mellette.

Aiszkhülosznak az Oreszteia című trilógiája harmadik része arról szól, hogy Oresztész isteni akaratból anyagvilkos lesz. Az apa feláldozta a lányát, hogy jó szél legyen Trója felé. Mikor visszajön a háborúból, az asszony, a királyné megöli a férjét, mire Apolló isten azt mondja a fiúnak, hogy meg kell ölnöd az anyádat büntetésül, s ő vonakodva, de megteszi. A fúriák vagy Erünniszek azonban a nyomába erednek, és hajszolják őt. Apolló istenhez fordul, és végül abban állapotnak meg, hogy legyen egy per Athénban, amit Athéné istennő vezet, s ahová meghívják a fúriákat is. Elindul egy szabályos per Athénban, ahol megalapítják az athéni Legfelsőbb Bíróságot. Ez tulajdonképpen egy etoló-

giai monda egy meglévő intézményről. Kimondják, hogy szavazategyenlőség esetén az elnök dönt. Sok-sok vita után 50–50 százalékban szavaznak a felmentésre és elítélésre, és végül Athéné istennő szavazata dönt a felmentésről.

Nagyon haragszanak a fúriák, nem akarnak belenyugodni a döntésbe, pedig előtte ők is beleegyeztek, hogy elfogadják a bíróság döntését. Ezek a fúriák félelmetes bosszúálló démonok. Akkor azt mondja nekik Athéné istennő, hogy mi lenne, ha itt maradtatok Athénban, és a városnak a védői lennétek, és átalakulnátok fúriákból, vádolókból eumenidesszé? Ők ezt elfogadják. János evangéliumában is erről van szó, hogy van egy vádló, aki, mint a fúriák is, azt gondolja, hogy aki halálos bűnt követett el, Isten fiává tette magát, annak meg kell halnia. Látjuk azonban, hogy Aiszkhülosznál egy új törvény lép életbe. Meg is mondják, hogy most már a vérbosszú törvénye helyett a méltányosság törvényének kell uralkodnia. S amikor átalakulnak a fúriák jóakarátú mentőkké, az olyan, mint amikor a mózesi szigorúság átalakul a törvény magyarázatává, mert a drámában kifejtik, lehet, hogy vannak jó törvényeink, de ha nem értelmezik jól, akkor nem érnek semmit. Aiszkhülosznál ez a törzsi szervezetből városállammá alakulásnak a története, mely nem sokkal Aiszkhülosz előtt következett be. A törzsen belül a törzsfő döntött, kívül a vérbosszú törvénye. Az, hogy lehetne egy törzsen kívüli bíróság, az a városállami léttel született. A jánosi etikának van, aki a létét is tagadja, azt mondják, hogy az csak annyi, szeressük egymást. Van azért ott annál sokkal több is, és éppen ez a törvény újraértelmezése.

A. E.: *Ismertette a különböző véleményeket arról, hogy János szerzője, illetve olvasóközönsége ismerte-e a szinoptikusokat, s végül, ha jól értem, úgy foglalt állást, hogy valószínűleg nem, de nem részletezte igazán, hogy milyen kapcsolatot lát János és a többi evangélisták munkája közt.*

B. J.: Én azt hiszem, hogy a hagyományt, amiből a szinoptikusok merítettek, bizonyosan ismerte, hiszen vannak olyan helyek, ahol még javítja is azt. Nála nem Keresztelő János fogságával kezdi Jézus a nyilvános működését, és hangsúlyozza is, hogy „akkor Keresztelő Jánost még nem ejtették börtönbe”¹¹, és Jézus tanítványai már keresztelnek. Talán ide sorolandó az is, hogy a templom megtisztítása egészen az elején van Jézus működésének. Én azt hiszem, hogy nem is lehetett kereszténynek lenni a szinoptikus, illetve az orális hagyomány ismerete nélkül. De másrészt az én álláspontom az, hogy János valamilyen módon elsődleges szemtanú is. Esetleg ha az apostol Jánosra gondolunk, akkor ő már a galileai események szemtanúja is a 13. részig, és onnan meg a szeretett tanítvány a tanú, aki esetleg már nem a Zebedeus fia, hanem egy másik János. Így már nem csak irodalmi függés okán párhuzamosak a történetek, tehát nem csak azért, mert az evangélisták ugyanazon forrásból merítettek, hanem azért is, mert egyazon történelmi eseménysorra emlékeznek. Itt azonban egyre inkább a valószínűségek s nem a bizonyosság területén járunk. A híres Robinson püspök, aki a *Honest to God*-ot írta, megjelentetett öregkorában egy könyvet a János-evangélium elsőbbségéről, prioritásáról, amit persze nem úgy ért, hogy a János-evangélium a jelenlegi formájában az első evangélium lenne, de úgy, hogy János forrása, amit aztán még alakították, meg hozták, régebbi, mint a többi evangélium.

A. E.: *Nekem, aki alapvetően Márkon keresztül nézem a világot,*

¹¹ Jn 3,24

nagyon sok közös vonása van Márk és János evangéliumának. Példának okáért, ahogy Jézus vallási perének leírása és Péter árulásának története Márknál egybe van szerkesztve. Péter első tagadását követi Jézus merész helytállása, majd ismét Pétert halljuk, ahogyan esküdjözik, hogy nem ismeri őt. A két nagyszínoptikusnál eltűnik ez a szerkezet, de Jánosnál ismét feltűnik.

B. J.: Igen, az biztos, hogy sok a közös. Az egyszerűség, és mégis a többretegű, jól komponált szerkesztés. Jézus titka, mely Márknál messiási titokként kerül elő, itt a mennyei Krisztus titka.

A. E.: Kommentárjában a hazánkban szokásosnál hosszabb, komoly szövegkritikai szakaszok vannak. Mondana néhány példát, hogy miért tartja fontosnak az egzegézisnek ezt a fázisát?

B. J.: Ott van például a 20. fejezet végén, hogy „mindezek pedig azért íratlak meg, hogy higgyetek”¹². Az ige lehet „pizsteuète”, vagy „pizsteuszète”, az egyik egy konjunktívusz aorisztosz, a másik pedig egy egyszerű konjunktívusz. Ha aorisztosz, akkor az azt is jelentheti, hogy „legyetek hívők”. Tehát most még nem vagytok hívők, az evangélium hatására kell azzá lennetek. Így ez a kis szigma tehát az evangélium címzettjeire nézve nagy jelentőségű, s a kéziratok közt szinte szavazategyenlőség van. Vagy amikor Lázár feltámadásánál Jézus megharagszik, dühbe gurul: voltak, akiknek ez túl durva volt, és szépen finomították, hogy „megrendült lelkében mintegy haragra gerjedve”¹³. A szövegvariánsok felhívják a figyelmünket, hogy már a korai egyházban is voltak, akiknek az eredeti szöveg érdekessége nem tetszett, s finomítani igyekeztek.

De a kiadó kívánsága is volt, hogy a filológiai szempont erősen érvényesüljön. Ez lesz az etalon a többi kommentár számára is, mert az Osiris arra készül, hogy egy teljes kommentársorozatot jelentessen meg, tizenöt év alatt kívánják kihozni a teljes Szentírást lefedő sorozatukat. Cserháti professzor úrra is számítanak ebben, a Korinthusi leveleket tőle várják.

A. E.: Ha professzor úr a jelenlegi magyar biblikus szakirodalomra és kutatásra néz, akkor mi az, ami nagyon hiányzik, amit nagyon fontos lenne megírni, amire össze kellene állni egy kutatócsoportnak és kutatni kellene?

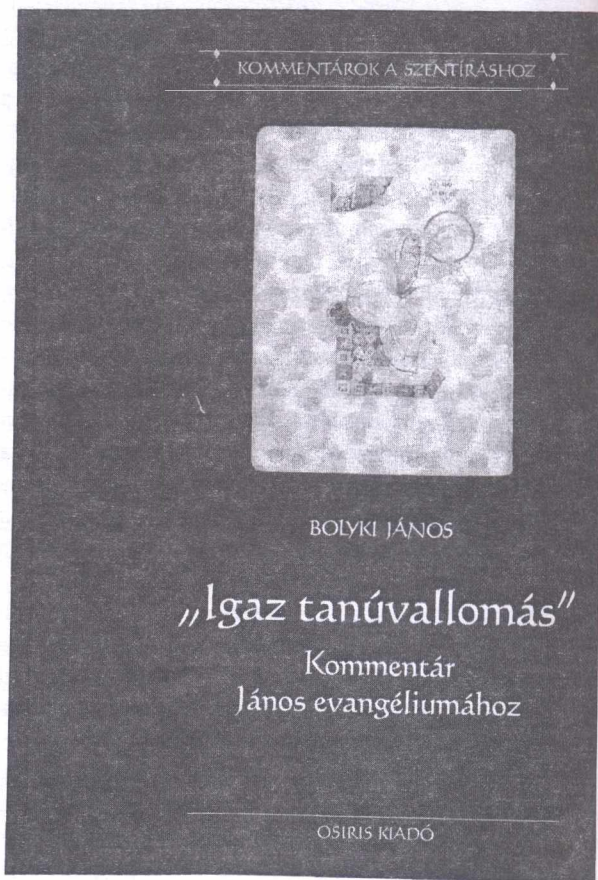
B. J.: Tényleg kellene elsősorban egzegézisekkel foglalkozó jó újszövetségi munkaközösség, mert azon keresztül lehet a legtöbbet megtanulni, hiszen a lelkészek a prédikációkon keresztül ott formálják a gondolkodást. Szükség volna jó bevezetésekre, s olyan munkaközösségekre, amelyik az antikvitás és a kereszténység viszonyával kapcsolatos témákon dolgozna. A hellenisztikus zsidósággal lenne érdemes foglalkozni, Philóval, az alexandriaiakkal, József és Aszeneth történetével.

¹² Jn 20,31

¹³ Jn 11,33

Nagyon érdekel még az újszövetségi szociáletika, az, hogyan jött létre és hogyan működött az ő- és az ókereszténység szociális hálózata. Mert az ókeresztények megoldották a társadalombiztosítást. Az utolsó keresztényüldözések a 3–4. század fordulójára körül már nem a császártól jöttek, hanem a pénzügyminiszterektől. Ezek arra törekedtek, hogy a keresztények szociális kasszáit, az általuk birodalomszerte mozgatott pénzeke el lehessen kobozni. S amire Konstantin rájött, az az volt, hogy minek adjam én azt a pénzt a korrump római tisztviselőknél, mikor itt van már a keresztényeknek egy jó apparátusuk, csálják őket. Rengeteg érdekes adat van erről, hogy például egy öreg színész – nem volt keresztény – támogatta a keresztényeket. Miért? Mert azt mondták, lehet, hogy malacságokról helytelen dolgokról színészkedett egész életében, de most öreg és rászorul. Talán, ha jól megértjük a keresztények akkori szociális gondolatvilágát és praxisát, akkor ma is, a 21. században, esélyünk lesz valami keresztény társadalmi programra.

A. E.: Köszönöm a beszélgetést.

Fabiny Tamás: Elbeszélt drámák

(Erzélte Dramen) Dramaturgiai és kommunikatív struktúrák Jézus példázataiban különös tekintettel a rabbinista párhuzamokra. Budapest, 2000

„A Fiú az Atya személyes példázata” E. Jüngel

Különleges könyvet vesz kezébe az olvasó az Acta Theologica Lutherana Budapestiensa sorozat első kötetével. Fabiny Tamás német nyelvű disszertációja, amelyet az erlangeni egyetemen nyújtott be 1998-ban, új szempontból tárgyalja Jézus példázatait. Erről a témáról igen kevés könyv jelent meg magyar teológus tollából. A szerző célja, hogy megmutassa: a példázatok nyelvi és stilisztikai eszközei Jézus igehirdetésének szolgálatában állnak. A példázatok azt igénylik, hogy hallgassák azokat. Ezért a hallgatóság szempontja a kommunikáció kérdését veti föl a példázatok összefüggésében.

A majd 300 oldalas mű, igen bő irodalomjegyzékkel, bekapcsolódik a nemzetközi teológiai gondolkodásba. Mivel a könyv egyelőre még csak német nyelven hozzáférhető, kitérek részletesebben a tartalmi ismertetésre.

Fabiny Tamás meggyőződése szerint az újszövetségi példázatok szakszerű megértéséhez igen lényeges azok dramaturgiai és kommunikatív aspektusának analízise, valamint a rabbinista párhuzamos szövegek vizsgálata. Könyvének módszere: szintézisre törekszik a különböző kutatási irányzatok között. Az ószövetségi és újszövetségi, valamint a rabbinista kutatások eredményeinek együttes feldolgozásával jut új eredményre. Segítségül hívja a modern irodalomkritika és hermeneutika szempontjait a példázatok dramaturgiai és kommunikatív helyzetének megvilágításához.

A könyv első részében bemutatja a rabbinista példázatok kutatásának történetét, sokszínűségét. Ennek során külön kiemeli a budapesti rabbiképzőn 1877 óta folyó munkát, és ennek eredményeit is beépíti tanulmányába.

Már ennek során előkerülnek olyan módszerek, amelyeket az újszövetségi példázat kutatás is előszeretettel alkalmaz. Ilyen például a motívumtörténeti vizsgálódás, vagy a meglepetés, a váratlan fordulat elve. A továbbiakban megismerkedünk a rabbinista példázatok világával. Megtudjuk, hogyan definiálják azokat, mit jelent a metaforikus folyamat. Jó összefoglalást kapunk a Haggádáról, annak asszociatív metodikájáról. A szerző megállapítja, hogy sok hasonlóság van a rabbinista példázatok és a jézusi példázatok felépítésében. Ezért nagy segítség az előbbieket megismerése. Külön érdeme a dolgozatnak, hogy számos rabbinista példázattal világítja meg állításait. Abban látja a fő különbséget, hogy a rabbinista példázatoknál az elbeszélő, a szerző személye háttérbe szorul. Az elbeszélő és a hallgatóság közötti kapcsolat nem játszik szerepet a kommunikációban, mert a rabbinista források kollektívek, a példázatok szerzői kicserélhetők. Ezzel szemben (97. old.) az újszövetségi példázatokban döntő az elbeszélő személye, és a hallgatóval való kapcsolata, mert az lehetővé teszi a hallgató számára, hogy azonosuljon az elbeszélő üzenetével és elvárásaival. Jézus személye ezáltal döntés elé állítja a hallgatót.

Ezután következik a rabbinista példázatok elbeszélő (epikai) jellegének részletes vizsgálata. Ennek során kitér a szerző pl. a

mese és a fabula rokon vonásainak bemutatására. Rávilágít az irónia, a vicc, a humor szerepére a rabbinista szövegekben. Majd összegzi kutatásainak eredményét egy adott példázat – „József-ről, aki a sabbatot tisztelte” – kapcsán. Végigemlíti a bemutatott módszerek alapján a példázatot, feltárva annak dramaturgiáját, asszociatív vonásait. Ennek során a történetkritikai és lingvisztikai megközelítéseket egyaránt alkalmazza. Nagy értéke a tanulmányoknak a precíz kitekintés a kortárs tudósok állásfoglalására. Látható, hogy a szerző alapos ismerettel rendelkezik a téma tekintetében. Az olvasó a bőséges lábjegyzetek segítségével megismerheti egyes vitatott kérdések irodalmát.

A második részben az újszövetségi példázatok vizsgálata következik az első részben nyert szempontok alapján. Tézise szerint a rabbinista példázatokhoz hasonlóan az újszövetségi példázatokra is jellemző az epikai és drámai elemek összekapcsolódása (103. old.). Ezeknek az elemeknek a részletes kibontása több ószövetségi és újszövetségi példa alapján nagy segítséget ad a példázatok helyes megértésében. Ezek közül kiemelek most néhányat: az ellentét törvénye, az ismétlés eszköze, a direkt beszéd, a monológ alkalmazása, a jelenetek szekvenciája, ismert motívumok alkalmazása. Az előbb felsorolt dramaturgiai sajátosságok meglétét két példán mutatja be: Lk 13,6–9 és Lk 10,30–36.

A könyv harmadik részében található a kommunikatív példázat-megértés bemutatása. Valójában ez a néhány fejezet foglalja össze a szerző kutatásainak, újfajta megközelítésének eredményeit. A kommunikáció nem más, mint az elbeszélő és a hallgató/olvasó, valamint a szöveg közti interakció.

Az újszövetségi példázatok esetében Jézus találkozása a hallgatóival jelenti a kommunikatív szituációt. (196. old.) A keret-elbeszélések és a kontextus ábrázolja azt a kommunikációs folyamatot, amelynek során a történeti hallgatóság kifejezi reakcióját az elhangzottakra. Fabiny Tamás példákkal bizonyítja, hogy csak a metaforikus nyelv képes Istent és Isten országát kommunikatív tenni számunkra. Ezért a példázatoknak is több jelentése lehet. Jézus példázatainak kommunikatív struktúráját részletesen elemzi a szerző a Lk 7,41–42 és kontextusa alapján. A közben bemutatott rabbinista párhuzamok jól elősegítik a megértést.

Izgalmas kérdést vet fel az „Elbeszélt elbeszélő” fejezet (2.2. 2.1.), amely a példázatokban található implicit krisztológia alapján azt állítja, hogy Jézus és példázatai kölcsönösen interpretálják egymást. Jézus kommunikációjában Isten reprezentánsaként lép fel. Húsvét után az eredetileg Istenre vonatkoztatott metaforákat (pásztor, Úr stb.) újraértelmezve a gyülekezet Krisztusra alkalmazta. Így vált a példázatok esetében az elbeszélő maga is az elbeszélés tárgyává. Ezért mondhatjuk, hogy *Jézus Isten példázataivá lett számunkra*. Azaz a példázatok nem illusztrálnak, sem nem absztrakt ideák megvilágítását szolgálják képeikkel, hanem bennük Jézus Isten akaratát jelenti ki.

A kommunikatív karakter azt jelenti, hogy a hallgató lehetőséget kap a participációra, az elbeszélő egisztenciájából való ré-

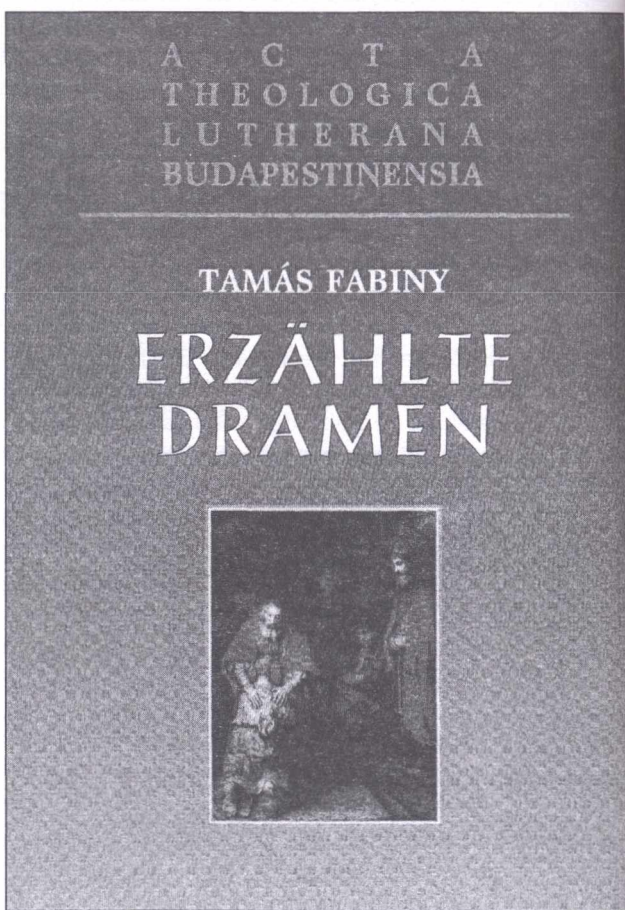
szesedésre. *Jézus személye tehát a példázatok kulcsa.* Magatartásában megfigyelhető Isten viszonyulása az emberekhez. A hallgató bevonása a kommunikációba azt jelenti, hogy szint kell vallania. Nem maradhat ugyanaz a példázat elhangzása után. Ezért a példázatot az érti meg, aki engedi, hogy hasson rá. Aki a példázatot elutasítja, az magát Jézust és benne Istent utasítja el. Így juthatunk el teológiai ismeretekre a példázatok dramaturgiai és kommunikatív vizsgálata révén.

A dolgozat befejezésekképpen olvashatjuk az Elveszett fiúk (Lk 15) példázatának elemzését az eddig tárgyalt módszerek segítségével. Jól láthatjuk ezen a példán, hogy ezek az újszerű megközelítések, a rabbinista párhuzamok bevonása, a példázat dramaturgiájának felvázolása, stílusjegyeinek kibontása, a kommunikatív szituáció bemutatása miként gazdagítja ismereteinket e közismert példázatról. Világossá válik, hogy a dramaturgiai jellemzők használata sohasem öncél, hanem eszköz, hogy a hallgatóval/olvasóval kommunikáció jöjjön létre. *A példázat a valóságot akarja tükrözni és ezáltal hitet ébreszteni – poétikus nyelvezettel.*

A szerző jelen munkájával nemzetközi szintre emelte a magyar példázat kutatást. Szakszerű és alapos kifejtésével olyan ismeretanyagot bocsát a téma iránt érdeklődők rendelkezésére, amely minden igényt kielégít. Munkájával igazolja, hogy a modern lingvisztikai és irodalomkritikai módszerek bevonása a teológiába gazdagítja annak értelmezését, és az üzenet szempontjából is megújítja azt. Jó lenne, ha ez a mű, minél hamarabb megjelenne magyar nyelven is, hogy hatással legyen a teológiai gondolkodásra mind szélesebb körben.

Végül hadd közöljem Fabiny Tamás definícióját a példázatról, amely egyben kutatásainak összefoglalása is: „A példázat rendelkezik egy poétikus, metaforikus formával, a hallgató mindennapos tapasztalatára épít fiktív elbeszéléseivel, egy bizonyos pontján a meglepetés erejével hat, hogy Isten másfajta realitását bemutassa. Befejezetlenül hagyott végével egzisztenci-

ális döntés elé állítja a hallgatót. Valamint döntés elé állítja a későbbi generációkat is azáltal, hogy jellege szerint pl. prédikációban ismételhető, újra elmondható marad.”

GÁNC S PÉTER

Keveházi László: „Tegyetek tanítvánnyá minden népet”

Egyetemes missziótörténeti vázlat

ORIENTÁCIÓS SEGÉDKÖNYV

Gyakran halljuk a tetszetős szlogent: „Gondolkodj globálisan, cselekedjél lokálisan.” De ahhoz, hogy valóban globálisan tudjunk gondolkozni, ahhoz, hogy reálisan tudjuk felmérni helyünket és küldetésünket – itt és most –, elengedhetetlenül szükségünk van arra, hogy térben és időben helyesen és megbízhatóan tudjunk tájékozódni.

Ehhez a korrekt tájékozódáshoz kapunk remek segítséget Keveházi László könyvében. A mű valóban hézagpótló alkotás, hiszen első ízben tarthat kezében az olvasó egyetlen missziótörténetet magyar nyelven.

A könyv megjelenését az a közismert tény is szükségessé tet-

te, hogy hazánk az elmúlt évtized során bizonyos szempontból szinte missziói területté vált. Immár százas nagyságrendben regisztrálhatjuk a különböző, többnyire külföldről táplálkozó missziói szervezeteket Magyarországon. Egy részük néha úgy véli, hogy a misszió, a keresztyénség velük kezdődik a Kárpát-medencében...

Ez a félreértés még nem is lenne veszélyes, ha legalább mi, „bennszülöttek” ismernénk saját gyökereinket múltunkat a világheresztyénség és világmisszió összefüggéseiben elhelyezve. De szomorú tény, hogy a jól ismert történelmi, politikai okok miatt, nemzedékek sora nőtt föl úgy, hogy az egyház és a missziótörténetéről csak igen keveset, és többnyire azt is csak egyoldalú beállításban, meghamisítva, eltorzítva hallhatott, tanulha-

tott. S ez igaz a ma élő és szolgáló lelkész-nemzedék többségére is, akik nem hallgathattak, nem hallgathattunk, missziótörténetet, missziológiát még az Evangélikus Teológiai Akadémián sem.

A SZERZŐ HITVALLÁSA

A könyv címe egyben a szerző hitvalló meggyőződését is tükrözi a missziótörténet lényegéről és céljáról. *Kenneth Scott* Latourette missziótörténeti könyvének ezt a címet adta: „A kereszténység terjedésének története.” Ezzel kapcsolatban jegyzi meg az első fejezetben Keveházi László: „Mintha a kereszténység magától terjedne. S ez látszólag így is van... de azt is tudjuk, hogy a terjedés mögött, vagy fölött ott van az, aki kiadta a parancsot: »Tegyetek tanítvánná minden népet!« Ezért tettem írásom elé, illetve – ha szabad így fogalmazni – írásom címéül is Jézus missziói parancsát. Ez a parancs a missziói munka és történet alapja, sőt forrása is, ennek alapján lehet missziológiáról szólni.

Másként kifejezve arról van szó, hogy mi határok között élünk és gondolkodunk. A missziói parancs azonban távlatot akar nyitni, perspektívát akar adni minden egyháznak és keresztény embernek. A misszió Ura ilyen perspektivikusan látja az ügyet és a világot, s e nélkül beszűkülten, csőlátással, vagy egyenesen vakságban élünk. Ez a missziótörténet is ezt a perspektívát szolgálja, távlatokat akar mutatni...”

TÖBB MINT VÁZLAT

A szerző a rá annyira jellemző szerénységgel csupán „egyetemes egyháztörténeti vázlatnak” minősíti könyvét. De meggyőződésem, hogy éppen a példás tömörség a mű egyik nagy erénye. Tudomásul kell venni, hogy „posztgutenbergi” korunkban a vaskos „mega-könyveknek” nincs esélyük arra, hogy valóban az olvasók kezébe kerüljenek. Lehetnek impozáns relikviái egy-egy hatalmas szellemi teljesítménynek, díszei könyvkiállításoknak és könyvtáraknak, de napjainkban népesebb olvasótáborra csak az összefogott, maximum párszáz oldalas művek számíthatnak.

Keveházi László alig 200 oldalas munkája jó eséllyel számíthat arra, hogy a szó legnemesebb értelmében népszerű olvasmány lesz. Olvasása nem igényel magas fokú teológiai előképzettséget. Bátran kézbe vehetik egyszerű gyülekezeti tagok, a misszió iránt érdeklődő „világiak” is. Remek kézikönyve lehet a hitoktatóknak, hogy az egyháztörténelem tanítását kellő mértékben fűszerezzék missziótörténeti adalékokkal is. Sőt, akár önálló tankönyvként is szolgálhat akár iskolai, akár gyülekezeti katechézisben.

A kötet végén található személynév-, népnév- és földrajzi-név-mutató lehetővé teszi, hogy akár még kis missziótörténeti lexikonként is forgassuk a könyvet.

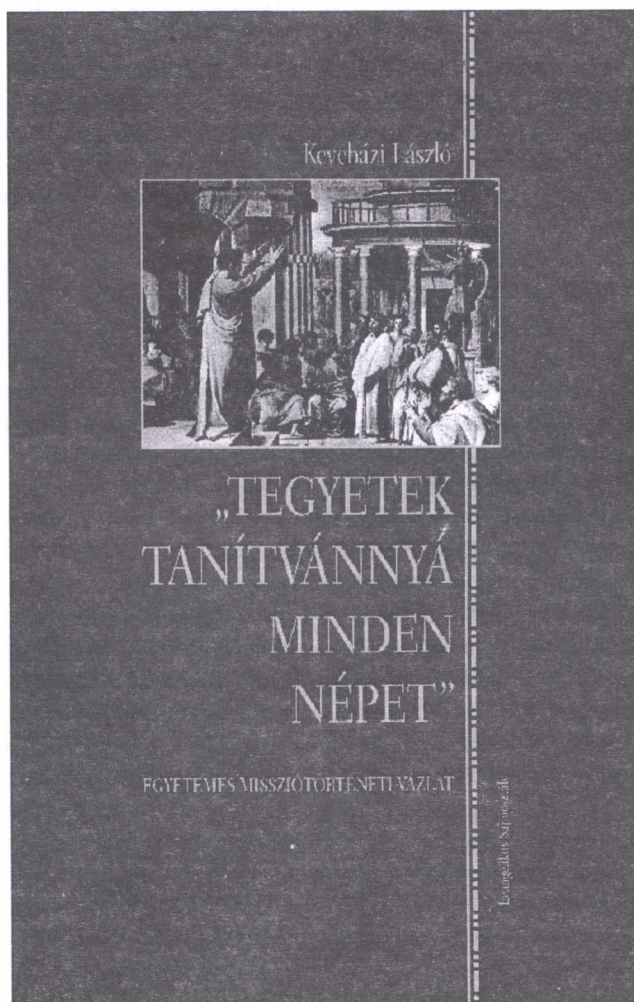
Feltétlenül említést és méltatást érdemel a könyv külső megjelenése is. Lassan kezdjük már megszokni, hogy Sajtóosztályunk egyre több, igényes, elegáns, praktikus kivitelű kiadvánnyal lep meg minket. Ez érvényes a missziótörténeti könyvre is, melynek borítóján igazi telitalálat *Raffaello: Pál Athénben prédikál* című képe. A bibliai történet, Pál ígéretes kudarcra végződő városmissziói fellépése az akkori világ szellemi fővárosában, meguntathatlan, kimeríthetetlen gazdagságú missziói modell minden korok misszióba induló nemzedékei számára...

MOBILIZÁLÓ ADÓSSÁGTÖRLESZTÉS

A szerző személyes hangvételű előszavában egyfajta adósságtörlesztésként is értelmezi munkáját. A néhai nagytracsai *Missziói Intézet* egykori hallgatója ilyen módon is szeretné folytatni az akkor kényszerű külső okok miatt félbeszakadt missziói szolgálatát. Ugyanakkor joggal utal arra a vitathatatlan tényre is, hogy egész egyházunknak van mit törlesztenie az olykor félelemből, máskor gyáva érdekből elhallgatott és elszabotált missziói parancssal kapcsolatban...

A teológia ismeri a helyettes elégtétel lehetőségét. De ebben az összefüggésben nem alkalmazható ez a sokszor kényelmesnek tűnő megoldás. Keveházi László valóban megtette a magáét. Ő volt az idén tíz éves *Evangélikus Külmissziói Egyesület* első, alapító, lelkes elnöke. Már nyugdíjasként Kőszegről (!) feljárva éveken át fáradhatatlanul oktatta teológus hallgatóinkat egyház- és missziótörténetre. Ebben az évben jelent meg a *Külmissziói Kiskönyvtár* sorozatban *Kit küldjek el?* címmel *Kunos Jenő életéről és szolgálatáról* összeállított könyve. Rendszeresen tart előadásokat missziói napokon, konferenciákon...

De most rajtunk a sor! Bárcsak minél többünket ragadna magával ez a missziói lelkület, és beteljesednék a szerző vágya, melyet az előszó végén így fogalmazott meg: „...Jézus ügye, a misszió személyes ügyünké válhat. Az olvasás és tanulmányozás közben ébredő felelősség pedig akár közös adósságtörlesztésünké is lehet.”

GYŐRI GÁBOR

Fónyad Pál (1909–2001)

Ismét hazaérkezett egy lelkésztestvér a kilencven felettiek egyre ritkuló csapatából. Áldott élete sokakat gazdagított, távozása szegényebbé tette egyházunkat, hogy az előrement gyülekezetet gyarapítsa.

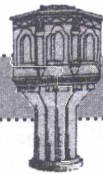
Barcson született 1909. március 18-án. Apja a barcsi evangélikus iskola tanítója, öt éven át fiát is tanítja. A csurgói Csokonai Vitéz Mihály református főgimnáziumban 1927-ben érettségizik, és még ebben az évben megkezd tanulmányait a soproni teológiai fakultáson. Saját vallomása szerint a belső elhíváson túl, a lelkészt csak ritkán látó szórványgyülekezetek szomorú helyzete készíteti a lelkészi pályára. Miután 1931-ben Kapi Béla püspök a soproni templomban lelkésszé szenteli, útja ide, a kis barcsi szórványba vezet, ahol több hónapon át szolgál. 1931–32-ben ösztöndíjasként Lipcsében Sommerlath és Dedo-Müller professzorokat hallgatja. Erlangenben Althaus dogmatikája és Elert etikája van rá nagy hatással. Hazatérve 1932–37 között Felsőháza, Öskü, Sárvár, Sopron, Magyarbóly, ismét Sopron, majd Iharosberény gyülekezetekben végez segédlelkészi szolgálatot. Nehéz örökséget, megosztott gyülekezetet vesz át hirtelen elhunyt elődjétől, Káldy Józseftől, de hűséges szolgálata nyomán a gyülekezet megbékél, és a fiatal segédlelkészt annyira megszereti, hogy tizenégy pályázó közül őt választja lelkészéül. Az anyagi körülményekre és önzetlenségére jellemző, hogy két évig önként lemond földbér jövedelméről – így rendezti a főlhalmozott adósságot. Házasságra is csak ezután, 1939-ben gondolhat jegyesével, Német Mártával. Házasságukat Isten három gyermekkel áldotta meg. Felesége a család ellátásán túl a sokrétű gyülekezeti szolgálatban is hű segítőtársként áll mellette. Fónyad Pál a lutheri teológiát vallja magáénak, és ennek megfelelően igényes igehirdető, lelkiismeretes katechéta és gyülekezetszervező, de szívéhez mégis a pasztoráció áll legközelebb. Aktív szolgálata idején és utána is, amíg teheti, sokat látogat. Vasárnaponként a szórványtemplomok, iskolák szószékéről pásztorolja nyáját, majd ennek természetes folytatásaként nyakába veszi a rábízott falvakat, hogy együtt élje át gyülekezetével a hétköznapi gondokat és örömeiket. A hivatalos anykönyvi bejegyzéseken túl saját nyilvántartást vezet minden szolgálatról. Évtizedek múltán is élményszerűen idézi fel a gyülekezetben történeteket. Pásztori munkája gyümölcsét láthatja beérni, amikor betegségében szinte naponta látogatják őt egykori pásztoroltjai.

A háború idején és a baloldali diktatúrában sokszor zaklatják. Eredeti családneve (Fuchs) miatt a Volksbund-szimpátia gyanú-

ja vetül rá, ezért magyarosít. Nagy kockázatot vállal, amikor a németekkel való együttműködést megtagadja, a kommunista érában mégis a kitelepítés veszélye fenyegeti. Egyházi előjáróinak tanácsára fogadja el 1951-ben a nagykanizsai lelkészi állást, hogy így – más megyébe kerülve – kikerüljön az ÁVH látóköréből. Az államot kiszolgáló egyházvezetés mellőzi és megbélyegzi őt fiainak kényszerű külföldre távozása miatt. Az egyházi közéletben is beszűkül tevékenysége (egy időben espereshelyettes és lelkészképző bizottsági tag tisztségeket visel). Ennek ellenére a Somogy-Zalai Egyházmezejében lelkésztársai és a gyülekezetek szemében meghatározó egyéniség, szavának súlya van. A fiatalabb generáció nesztorának tekinti. Pályakezdőként magam is életre szóló tanítást, áldást kaptam a nagykanizsai parókián Pali bácsi és Márta néni szeretetét élvezve.

Négy évtizedes nagykanizsai szolgálat után, 1987-ben elérkezett a nyugdíjba vonulás ideje, de sem a körülmények, sem Pali bácsi szolgáló lelkülete nem tette lehetővé ezt egyik napról a másikra. 1990-ig még nyugdíjasként ellátja a lelkészi teendőket. A nehéz megpróbáltatás évei következnek ezután, sok testi nyomorúsággal teli tizenegy év. Rövid, kézzel írott, utóbb már nehezen kibetűzhető leveleiben mégsem panaszkodik, hanem hálát ad 2Kor 12,9-t idézve: *Elég neked az én kegyelmem.* 1994 nyarán a szeretett nagykanizsai gyülekezet körében még együtt adhattak hálát Isten hordozó kegyelméért a 85. születésnapon, egyben az 55. házassági évfordulón. Ezután a levelek már egyre többször adnak hírt kórházi ápolásról, súlyos egészségi problémákról. Az utolsó híradás már telefonon történt: Pali bácsi 2001. május 28-án megtérhetett Teremtőjéhez, akihez már nagyon készült. Utolsó leveleinek egyikében írja: „Ha Atyánk haza hív, boldogan megyek. Mindenkitől bocsánatkéréssel búcsúzom, és szívemben nincs harag, csak megbocsátás.”

Temetésén, kívánsága szerint, iharosberényi és nagykanizsai utódai szolgáltak. Július 28-án szeretett nagykanizsai templomban, szentelési ígéje (1Kor 2,1–5) alapján e sorok írója prédikált, majd a kanizsai utód, Deme Dávid úrvacsorai szolgálatával folytatódott a gyászistentisztelet. A kanizsai és iharosberényi gyülekezetek tagjain kívül az egyházmezejé lelkészei és evangélikusai és más felekezetek tagjai is nagy számban rótták le kegyeletüket, osztozva a család gyászában. Drága Testvérünk hamvait a nagyatyáti temetőben Smidéliusz Zoltán igeszolgálatával és Szekeres Elemér – a Soprontól Nagykanizsáig hű pályatárs – meleghangú megemlékezésével, a vizontlátás reményességében helyeztük vég-ső nyugalomra. „Jézus él, én is vele!”

Luther Márton igehirdetése ádvent 4. vasárnapján

Fil 4,4-7

Kétségtelenül azért olvassuk ezt az igét ádventben, mert az apostol ezt mondja: „Az Úr közel.” Azért is alkalmas az utolsó (ádventi) vasárnapra, mivel Krisztus születéséhez ez áll a legközelebb. Igaz azonban, hogy Pál szaván egy kicsit erőszak esik, mert ő nem Krisztus születésének közelségéről, hanem Isten naponkénti pártfogásáról beszél. Ez azonban nem jelent veszélyt a hit és a keresztyén gondolkodás számára; azt pedig az egész keresztyénséget nézve jónak kell tartanunk, ha tetszése szerint az Írásból valamit saját dolgaira vonatkoztat és rímeltet. Azért mondom ezt, nehogy egy kotnyeles olvasó lenézzé és elvesse az egyház ilyesféle szokását és túlságosan a helyes értelmet tartva szem előtt zavargást és perpatvart idézzon elő. Mert sokkal jobb egy kicsit eltérni a nyelvtani vagy tulajdonképpeni értelemről úgy, hogy közben a keresztyénség közös hiténél marad az ember, mint szakadást és veszekedést okozva túlságosan mereven kiállni a helyes értelem mellett. Az Írás mindenütt oly kedvesen parancsolja nekünk az egységet, békét és egyetértést, hogy ezért mindent hagynunk kellene; értelmünk és véleményünk pedig – Szt. Pál ezen levélben lévő parancsa szerint – hallgasson a közös akarát végett, hogy szelídségünk minden ember előtt ismert legyen.

„Örüljete” – mondja, de „az Úrban” és „mindenkor”. Ó, milyen röviden és mégis oly szépen írja le az apostol a keresztyén ember mennyei és örök örömét. Azért mennyei, mert az Úrban megvége, és azért örök, mert minden időben megmarad. Akik akár gazdagságban, hatalomban, tiszteletben vagy jó kedvben örülnek, azok pogány, világi örömmel örvendeznek, ez pedig nem a keresztyén ember öröme. Azok sem az Úrban örülnek, akik bölcsességükben, eszességükben, művészetükben, erejükben és jó cselekedeteikben vagy más szellemi adományokban örülnek. Mikor az apostol ezt mondja: „Örüljete az Úrban”, arra mutat rá, hogy minden, ami nem az Úr – legyen az bármilyen fenséges adománya, teremtése Istennek vagy valami más dolog –, abban egy keresztyén ember nem örülhet, és nem is lelheti benne örömét.

Mert akik nem az Úrban, hanem saját jókedvükben örülnek, kevélyekké válnak és saját magukban lelik kedvüket, ez pedig mind bűn. Hogy lehet az Úrban örülni? Sehogy máshogy, csak úgy, ha megismerjük az Urat, ahogy Jer 9,23-ban van megírva: „Aki dicsekedni akar, azzal dicsekedjék, hogy érti és tudja rólam, hogy én vagyok az Úr.” 1Kor 1,31-ben pedig: „Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.” Ugyanúgy a Zsolt 32,11-ben: „Örüljete az Úrnak, ujjongjatok, ti igazak; Vigadjatok mind, ti igaz szívűek!” De mindez akkor történik meg, ha hiszünk Krisztus-

ban, és vidám lelkiismerettel készülünk arra, hogy irgalma által elnyerjük bűneink bocsánatát.

Nem elég azonban, ha csak egy bizonyos ideig örvendezünk az Úrban, mert benne „mindenkor” örvendeznünk kell. Azokat találja el szavával az apostol, akik csak akkor örülnek az Úrban, olyan időben dicsérik őt és énekelnek neki, amikor békében és bőségben élnek. A kísértés és nyomorúság idején pedig ellanyhulnak és szomorkodnak. Így mutatják meg, hogy sohasem örültek tisztán az Úrban. Dávid is ezt mondja rólok: „Akkor ad hálát neked, ha jót teszel velem.”; és a Zsolt 78,35–37 verseiben: „Meg gondolták, hogy Isten a kösziklájuk, a felséges Isten a megváltójuk. De csak szájukkal hitegették, nyelvükkel hazudoztak neki. Szívük azonban nem tartott ki mellette, nem voltak hűségesek szövetségéhez.”

Mivel ez a színlelt öröm sokakat elkedvtelenít és kevés azoknak, akik igazán és mindig az Úrban örülnek, Szt. Pál megismétli ezt a szót és még egyszer is mondja: „Ismét mondom, örüljete.” Az Úr ismeretének és a benne való örömmel tehát olyan megalapozottnak és maradandónak kell lennie, hogyha a bűn meg is szomorítaná tudatokat vagy magával rántana titeket, Isten irgalmasságába vetett hittel győzzétek le azt, és még inkább örüljete az Úrban ahelyett, hogy magatokban szomorkodnátok. Nagyobbnak kell látnotok Isten irgalmát, mint bűneiteket.

Ilyen buzdításra mindenkinek szüksége van, aki az Úrban akar örülni, mert bűnök és nyomorúságok között élünk; szakadatlanul les ránk a bűn és a véték, hogy megszorítsa a lelkiismeretet. Ezeknek szüntelen ellen kell állnunk az Isten jóságában való örömben és jó lelkiismerettel. Mert soha nem maradunk bűn nélkül. Ahol pedig ott a bűn, ott a lelkiismeretben mindenütt félelem és szorongás támad a közelgő ítélet miatt. Ezért tanítja Krisztus, hogy az ilyen félelemmel szemben készen kell álljunk és legyünk erősek az Úrban.

Miután Szt. Pál arra oktatta a keresztyéneket, mihez tartásuk magukat Istennel szemben, a továbbiakban arról is tudósít, hogy kell viselkedniük az emberekkel, és így szól: „A ti szelídségetek legyen ismert minden ember előtt.” Mintha csak azt mondaná: Istennek az a fontos, hogy mindenkor jó kedvben és örömmel szolgáljatok előtte mindenben, mert nem szomorkodó, morgoló szolgákat akar magának, hanem olyanokat, akik elszántak, bátrak, bíznak hatalmában és jóságában. Malakiás prófétán keresztül a 3. fejezetben ezért bünteti azokat, akik ezt mondják: „Isten színe előtt szomorkodva járunk.” Az emberek előtt azonban úgy kell járnotok, hogy amennyire rajtatok múlik életfolytatásokat minden embernek tetszésére legyen. Nem csak úgy

kell rendeznetek életeteket, hogy meg ne bántsatok valakit, hanem az emberek tetszésére mindazt tegyétek meg, szenvedjétek el és engedjétek meg, amit Isten parancsolatának megsértése nélkül csak megtehettek. Ezt a mondást, amit Pál itt használ: „A ti szelídségetek legyen ismert minden ember előtt” a Róm 12,17–18 versben így fogalmazza meg: Arra legyen gondotok, ami minden ember szemében jó.

Ha lehetséges, amennyire tőletek telik, éljétek minden emberrel békességben.” 1Kor 10,32–33-ban pedig így ír: „Megütközésre ne adjatok okot sem a zsidóknak, sem a görögöknek, sem az Isten egyházának; mint ahogyan én is mindenben mindenkinek igyekszem kedvére lenni, nem a magam hasznát keresve, hanem a többiekét, hogy üdvözüljenek.” Ugyanígy 2Kor 4,2-ben: „...az igazság nyílt hirdetésével ajánljuk magunkat minden ember lelkiismeretének az Isten előtt.” Ez azt jelenti, úgy kell járnunkelnünk mindannyiunknak, hogy minden ember jó lelkiismerettel szeressen, dicsérjen, semmiben ne vádoljon és rosszat ne mondjon rólunk. Ezt jelenti, hogy szelídségünk ismert legyen minden ember előtt.

Szt. Pál egy olyan görög szót használ itt, amit mi „szelídség”-gel fordítottunk németre, bár a német nem teljesen fedi a görög szó értelmét, mert az nagyon sok mindent foglal magában, és azt az erényt fejezi ki, amivel az ember mindenki előtt szeretetté és kedvelté teszi magát, minden igyekezetével azon serénykedve, hogy senkinek ne okozzon bosszúságot, mindenkivel jót tegyen, engedjen és mindent elszenvedjen, elhordozzon mindent, ami csak megtörténhet vele és amit Isten megsértése nélkül elszenvedhet, még javainak, testének és tisztességének elvesztésével is. Mert nem a maga javát keresi, hanem azt – amint már mondtuk –, ami sokak boldogságára szolgál. Mindenki szemében szeretett és értékes az az ember, aki nem a saját, hanem a másik javát keresi. Az ilyen senkit nem terhel, károsít és bosszant.

A béke és egység ezen szabálya ellen küzdenek azok, akik nem akarnak elszakadni saját igazuktól, véleményüktől, hatalmuktól és dolgaiktól arra kényszerítve másokat, hogy hagyjon fel mindenki a saját dolgaival, jogaival, igaza keresésével, gondolatainak követésével, a maga erejével, és kövesse egyedül az ő dolgaikat.

Azt kívánják, hogy mindenki hozzájuk igazodjon, még akkor is, ha abból kára származik. Ők maguk azonban senkihez nem akarnak igazodni, hanem mereven és erősen ragaszkodnak a maguk igazához, csökönyösen saját véleményük mellett maradnak, a békesség érdekében pedig semmit nem akarnak elszenvedni és tűrni. Lehetetlen azonban, hogy mindenki más – még ha erőszakkal is kényszerítenék erre őket – egyetlen ember akaratához, gondolatához és véleményéhez igazodjon, őt szeressék és alávéssék magukat neki. Az ilyen kemény, kibírhatatlan emberek az okozói minden szakadásnak, vitának, háborúnak és öldöklésnek a világban.

Ők minden nyugtalanság, zavargás, megtevesztés és békétlenség szítói. Eme vak és ostoba emberek mégis azzal dicsekednek, hogy mindez a sok rossz nem az ő hibájuk, azzal hozakodnak elő, hogy joggal tesznek ilyesmit a jogtalansággal szemben, az igazságosság szeretetéből. De ezzel csak a vétkük lesz több, mert többre tartják a saját igazukat és igazságukat, mint a közös békét és egyetértést, saját gondolataikat és véleményüket minden más ember gondolata és véleménye elé helyezik, pedig sok mindenben szelídséggel engedhetnének nekik, és a bé-

kesség kedvéért időnként megsérthetnék a maguk igazát. Más módon is törekedhetnének erre, és mindenkivel szemben barátságosnak, szolgálatkésznek mutatkozhatnának, még akkor is, ha abból káruk származna.

Ha a fejedelmek és prelátusok ilyen szelídek és méltányosok lennének, nem lenne szükség arra, hogy oly sok keresztyén vére folyjon. Nem lenne feszültség a görögöknél és a csehoknél, kevesebb harag és veszekedés lenne a bíróságokon, az egyházban pedig nem lenne annyi szekta és lázadás. De lám, pont azok az első és kiváltságosak ebben, akiknek ezt az erényt kellene tanítaniuk, mérhetetlen vakságukban ők küzdenek ellene teljes erejükkel. Eljön majd az idő az ilyen haszontalanokra és békétlenkedőkre, mikor sok más félelmetes jel mellett egyik nép felázad a másik ellen.

Aki tehát nyugalomban és békében kíván együttélni az emberekkel, annak figyelnie kell arra, hogy ne tegyen és kívánjon meg mindent, amire lehetősége, képessége vagy joga lenne. Hanem Pállal együtt mondja: „Minden szabad nekem, de nem minden használ.” (1Kor 6,12) Ahhoz, hogy a békét és szeretetet fenntartsuk, sok mindent nem szabad észrevennünk, amit látunk, még több dologban kell engednünk, és mindent az emberek ideje, helye és szokása szerint rendeznünk. Erről beszél beszél Pál 1Kor 9,22-ben, amikor azt mondja, mindenkinek mindenné kell lenni és minden emberrel békességben kell élni. Aki azonban mindent a maga feje szerint csinál azért, hogy mindenki neki engedjen és az ő véleménye után igazodjon, az egy emberrel sem marad sokáig békességben, de még önmagával sem, még kevésbé pedig másokkal. Joggal mondta Terentius: a legnagyobb jog a legnagyobb igazságtalanság. A Prédikátor Salomon pedig: „Ne légy fölöttébb igaz, és ne bölcselkedj feleslegesen.” (Préd 7,16) Ahogy bizonyos időben és helyen a bolondság a legnagyobb bölcsesség, úgy a legnagyobb igazság az, ha az ember igazság nélkül marad. Ha Isten mindig a maga joga és igazsága szerint bánt volna velünk, egyetlen embert sem hagyott volna életben. Milyen gyakran hagyta el azt Dávid, amit pedig teljes joggal megtehetett volna Saullal, Jóábbal és még sokakkal másokkal. Bölcsességünknek, igazságunknak, okosságunknak és mindannak, amink csak van, mértéket kell szabnunk mások szeretete miatt.

Jól megfigyelheted, hogy a szelídség, amiről Pál beszél, nem más, mint türelem, alkalmazkodás és saját magunk felett gyakorolt önuralom mások gyengeségével, bolondságával és türelmetlenségével szemben, valamint merev jogainkról való lemondás, hogy szelídségünk minden ember számára felismerhető és érezhető legyen. Szt. Ambróziusz nagyon helyesen nevezte ezt az erényt értelmes életfolytatásnak, és szépen fejezte ki ennek a szónak a jelentését. Mert nem elég, ha egy szó jelentéséről beszélünk, gondolkodunk, művészién disputálunk és prédikálunk, mindehhez az is hozzá tartozik, hogy az életünkkel igazoljuk. Pál ezen igyekezetét akkor veheted észre, mikor ezt mondja: „minden embernek”. De megkérdézheti valaki, hogy lehet egyetlen ember mindenki előtt ismert? Pál valamennyiünknek elrendeli, hogy szelídségünk minden ember előtt ismert legyen. Azt mégsem parancsolja, hogy ezzel a szelídséggel dicsekedjünk, vagy nagy felhajtással ismertessük meg az emberekkel. Nem. Nem azt mondja: dicsekedjétek szelídségetekkel, hanem: szelídségetek legyen nyilvánvaló vagy ismert. Mindennek közreműködésünk nélkül kell végbemennie az emberek szeme előtt, és így felismerjék, hogy szelídségünk minden embert szolgál. Amint Krisztus mond-

ja Mt 5,16-ban: „Úgy ragyogjon a ti világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti menyei Atyátokat.” Az sem a mi hatalmunkban áll, hogy szelídségünk az emberek tetszésére legyen. Mindent megtettünk azonban akkor, ha ezt életünk és magatartásunk példájával kimutatjuk az embereknek.

Olyanokat is lehet azonban találni, akik – különösen jó barátaiknak vagy önmaguknak – mindezt szépen megadják és velük szemben kimutatják. Mert ki az, akinek ne lennének barátai ebben a világban?

A barátaival pedig mindenki úgy bánik, ahogy azt elvárják tőle: sok mindent elnéz, elvisel és enged nekik, türelmes, jóságos, segítő- és szolgálatkész velük. Kedvesem, milyen sokszor menti egyik barát a másikat? Hányszor dicsérik barátaik gyalázatát úgy, mint valami erényt, vagy éppen jelentéktelennek tüntetik azt fel, elkendőzik, ezzel segítve egymáson? Aki pedig a barátaival mindent előírás szerint akar tenni és velük mindenben jog szerint akar eljárni, annak békéje és barátsága hamar ellenséges civódássá változik.

Valójában azzal vétkeznek, hogy míg önmagukkal és a hozzájuk hasonlókkal így viselkednek, másokkal szemben nem ilyenek mutatják magukat. Így megsértik még a természet törvényét is, mivel magukkal és övéikkel szemben türelmesek és engedékenyek, másokkal szemben pedig türelmetlenek és gorbák. Azt teszik és kívánják maguknak, amit másokkal elmulasztanak. Ezért fűzi Pál a tanításához ezeket a szavakat: „minden embernek”. Ezzel akarja megértetni, hogy nyájasságunk, szelídségünk teljes és tökéletes kell legyen, álljunk szolgálatára még az ellenségnek is, mivel ők is emberek, nem pedig oktalan állatok. Ő, de milyen nehezen és ritkán esik meg velünk, hogy úgy magyarázzuk és törjük ellenségeink gyalázatát, mint a sajátunkat! Ezért aztán nem türelmesek, hanem igazságtalanok vagyunk.

Nézd, milyen mélyen behatolnak az értelemben Pál szép, rövid szavai, milyen felségesen és szemléletesen mutatja be magatartásunkat az emberek között, és vedd komolyan, mikor ezt mondja: szelídségetek, jóindulatotok és nyájasságotok legyen ismert minden ember előtt. Ahhoz tartásotok magatokat, hogy senki ne panaszkodjon rátok.

Az Úr közel

Azért mondja ezt Pál, hogy megerősítse bennünk az Úrban való örömet, életünkben és magatartásunkban pedig biztossá és tevékenyvé tegyen minket, hogy szelídek és türelmesek legyünk. Mert a keresztyén embernek elég, ha közel van hozzá az Úr, ami azt jelenti: mindent hajlandó és kész megtenni, amit ő akar. Ha az ember felismeri az Úr közelségét, akkor vidám, és semmin nem búsul, semmitől nem fél, semmit nem keres és semmiért nem aggódik. Istenhez hasonlóan ő is közel kerül minden emberhez, az ő kedvükhöz és kívánságukhoz igazodik. Ahogy látja, mint viselkedik vele Isten, úgy viselkedik ő is felebarátságával. Isten pedig nem keres mást, minthogy az embereknek megmutassa kegyelmét, megbocsássa minden bűnüket, amit isteni igazsága szerint valójában büntetne és bosszulna. Aki nem így képzelel el Istent, az soha nem lesz vidám és nyugodt. Aki pedig szomorú és nyugtalan, az a többi emberrel sem lesz jóságos és szelíd.

Semmiért se aggódjatok, hanem minden dologban imádságban és könyörgésben hálaadással tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt

Látod, ez a keresztyén szabadság, ami semmi miatt nem aggódik, ahogy Krisztus mondja Mt 6,25-ben: „Ne aggódjatok életekért, hogy mit egyetek, és mit igyatok, se testetekért, hogy mivel ruházkodjatok.” A Rómaiakhoz írt levélben pedig ezt olvasuk: „Közölünk senki sem él önmagának, és senki sem hal meg önmagának; mert ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg.” Semmi okunk nincs az aggodalomra önmagunk miatt, örülünk és cselekedünk gondtalanul az Úrban, mert ő közel van. Az egyik gondot tehát elveszi az apostol, de mellé rögtön állít egy másikat. Mert azt parancsolja, hogy a szelídséget minden ember számára tegyük nyilvánvalóvá, ahogy egy másik helyen, az Efezusi levélben mondja: „Igyekeztek megtartani a Lélek egységét a békesség kötelékével.” (Ef 4,3) Önmagunk miatt nem kell aggódnunk, hisz az Urat úgy tudhatjuk közel magunkhoz, mint aki kész arra, hogy segítsen minden szükségünkben. Az emberekre azonban ügyelnünk kell, hogy szelídségünkkel és jóindulatunkkal találják szemben magukat. A filippieknek ezt írja Fil 2,4-ben: „...senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is.” A Lélekben az egységnek ez a gondoskodása épp az a szelídség, türelem és jóakarát, amit Szt. Pál itt tanít.

Ezután pedig azt is tanítja, hogy vessük a közelünkben lévő Istenre gondjainkat – amik nem környékezhethetnének meg minket: „hanem minden dologban” stb. Ezeknél a szavaknál egy kis szünetet kell közbeiktatni, és nem szabad a „minden dologban”-t szorosán csak az „imádság”-gal összekötni. A lényegét így lehetne jobban visszaadni: Akármilyen dologban – bármi legyen is az – kéréseiteket imádságban és könyörgésben hálaadással tárjátok fel Isten előtt.

Ez tehát a véleménye: Semmiért ne aggódjatok, ha valami mégis aggodalommal tölt el titeket, akkor sem a gondjaitokkal terheljétek magatokat, hanem: tegyétek le minden gondotokat, és könyörögjétek Istenhez, imádkozzatok és kérjétek azt, amire szükségetek van, aztán hagyjátok, hogy ő gondoskodjon rólatok.

Ezt tanítja Szt. Péter is: „Minden gondotokat órára vessétek, mert neki gondja van rátok.” (1Pt 5,7) Dávid is a Zsolt 40,18-ban: „Az Úrnak gondja van rám.” Ő, milyen nagy és bolond kérdésekbe keveredik az ember, és ha bajban van, először megpróbál a maga eszével és lehetőségeivel kikeveredni belőle ahelyett, hogy imádságával Istenhez menekülne! Milyen balga és hasztalan dolgot is vesz elő! De mivel nem tud magán segíteni, annál inkább belebonyolódik, minél szilárdabban igyekszik így kimenteni magát a gondokból az imádság elhagyásával. Erre a magunk és mások életének nyugtalanságai közepette naponta sok példát találhatunk.

Azt is figyelj meg Pál szavaiban, milyen finoman fordítja szembe egymással a „semmi”-t és a „minden”-t. „Semmiért se aggódjatok” – mondja –, „hanem minden dologban” stb. Semmi miatt nem kell aggódnod, de minden dologban könyörögjétek Istenhez. Ezzel rámutat, milyen sok minden van, ami aggodalommal tölt el és nyugtalaná tesz minket. Ha mindenféle szomorúság és kellemetlenség vesz körül, nem szabad felülke-rekednie azokon, akikhez közel van az Úr. Tőle ugyanis kérés és könyörgés által mindent elnyerhetnek, amit csak kívánnak.

Most pedig azokra a szavakra figyeljünk, melyekkel az imádá-

ság módjára tanít minket. Mert a hatásos és esdeklő kérés képzésére és megfogalmazására oktat. Ez pedig imádsággal, kérés-sel és hálaadással történik. Az „imádság” szónál egyszerűen a szavakra és azok értelmére kell gondolnunk. A „könyörgés” azt jelenti, megállítani, felszólítani valakit, a szent dolgoknál és jutalmazásnál pedig: másokért kérni valamit. „Isten irgalmára kérlek titeket, testvéreim...” (Róm 12,1) A „kérés” azoknak a megnevezése, amiket az imádságban és könyörgésben keresünk. Az imádság tehát a könyörgéssel lesz erős, kedves, édes és meghallgatott pedig a hálaadással. Ennek ereje és édessége által nyerjük el és kapjuk meg, amit kérünk.

Ezekben a szavakban Szt. Pál nagyon szépen elmagyarázza az ószövetségi füstölőedény és égőáldozat titkát, amik az imádság előképei. A füstölőedény ezüst vagy arany, és ez jelenti az imádság szent és fenséges szavait, amiben úgy van ott az értelem, ahogy egy edényben a bor. Jeremiás és a titokzatos Jelenések könyvének jelentését és szavainak értelmét így jelenti Babel aranykelyhe, melyben a bor és a szavak vannak.

Az oltár izzó paraszai Isten jótettei, amiket Krisztusban nyertünk el és amiket az imádság alatt kell szemlélünk, hogy hálaadásként szálljon fel az imádság Istenhez. Pál Róm 12,20-ban – Péld 25,21–22 versek alapján – olyan izzó paráznak nevezi az ellenséggel tett jócselekedetet, amit ők a fejükön hordoznak. A paraszak pedig izzanak, ami azt jelenti, hogy Isten jótetteire elevenen és bensőségesen kell gondolnunk. Erre helyezik aztán a füstölő áldozatot – a kéréseket –, amik úgy szállnak fel, mint valami füstoszlop, Isten pedig megérzi ezt az kellemes illatot.

A hálaadás, valamint a tudat, hogy Isten jótéteményei a miénk, csodálatos bizalmat ébreszt bennünk az imádságra, az imádkozó számára pedig nem csak kellemessé teszi az imádságot, hanem könnyűvé is. Mert enélkül – így mondták a régi atyák – semilyen más munka nem lesz olyan nehéz, mint az imádság. Ilyen imádságot látunk és találunk Dávid zsoltáiraiban, az egyház közös gyakorlatában és az összes ószövetségi atyánál. Az imádság tehát Isten dicsérete nélkül olyan, mint egy füstölőedény parázs nélkül. Ezért kezdődik a legjobb imádság Isten dicséretével: Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy. Istennek tehát az az akarata, hogy Pál üdvös tanítását magunkra vegyük, azt kövessük, és minden dologban, amiben csak kísértést szenvedünk, legelőször Istenhez menekülünk imádságainkkal. Ó, milyen sokszor és könnyedén győznénk le a kísértéseket az Úrban és szünet nélkül túlradnánk az örömben és béke-ségben.

Ha hálaadással sorolnánk fel Isten jótetteit, rögtön imádságba kezdenénk, és így betöltenénk a bölcs mondást: Rossz napokon gondoldj a jóra. A jókat megfontolva megvizsgálódnánk és kedvünk támadna imádkozni, ha pedig szívesen imádkoznánk, sokkal könnyebben megkapnánk, amit kérünk. Ha gondjainkat Istenre vetnénk, örömről és békeségünk lenne. Ahogy Pál is mondja: „Tárjátok fel kéréseiteket Isten előtt.” Példázatával az imádságot a megszentelő füsttől hasonlítja, ami magasba száll, úgy mint az imádság Istenhez. Csodálatos dolog, hogy Isten előtt – aki minden imádságnak elébe megy és szívünkbe adja azt – az imádság ismert lesz. Mindezt pedig ezen nyelvjárással kell érteni: ha Isten elé visszük az imádságot, ő úgy fogadja azt, amint az angyal is mondta Tóbiásnak és Kornéliusznak. (Tób 3,24; ApCsel 10,4)

És Isten békessége, mely minden értelmet meghalad, meg fogja őrizni szíveteket és gondolataitokat Krisztus Jézusban

Figyeld csak a szép rendet Pál szavaiban. Azt tanította, mint mi, hogy ne féljünk Istennek szembeállni, vagyis mindenkor örüljünk az Úrban és örömmel szolgáljunk neki. Ha azonban valaki azt kezdi mondani: Hogyan viselkedjek az emberekkel szemben? – ő rögtön így válaszol: Légy szelíd mindenkivel, felejtse el magát és az az, ami a tiéd és gondoldj arra, hogy ami a tiéd az másoké. Ha továbbra is kérdezel: Hogyan tehetem meg ezt? – a válasz ez: ő, az Úr könyörületes. De – kérdezed – ha baj ér, hogy lehetnék mindenkor békés, mit tegyek? A válasz: Semmi felől ne aggódj, hanem imádsággal és hálaadással vigyél mindent Isten elé. Igen, közben azonban szomorkodni fogok – mondod. Ó, nem – mondja Pál – Isten békessége fog téged őrizni mindenben, ami csak történni veled. Erről azonban szükséges még valamit írunk.

Először is, Isten békességét nem szabad itt úgy érteni, mint ha Isten békés, csendes, nyugodt lenne, hanem úgy, hogy ő nyugalmat ad meg és csendesít el minket. Isten békességén az Istentől jövő békesség adományát kell értenünk, ugyanígy kell felfognunk Isten igazságát, Isten munkáját, Isten ígését az Írás szokása szerint.

Ugyanígy kell értenünk ezeket a szavakat: „mely minden értelmet meghalad” vagy minden gondolatot. Ezt sem szabad úgy felfognunk, hogy Isten békessége nem érezhető az ember lelkében, hanem úgy, hogy az az értelem számára megragadhatatlan. Mert ez a békesség a hitben van, ami csak a láthatatlan dolgokkal foglalkozik, és nem fogható meg sem a test gondolataival, sem az érzellemmel. Mindezt tehát így kell értened: Ha szomorúság félemlít minket, akkor azok, akik nem tudnak imádsággal Istenhez menekülni, sok munkával és fáradtsággal keresik a békét, méghozzá olyat, amelyet megragadhatnak, amelyet megszabadulhatnak a rossztól vagy elkerülhetik azt. Az ilyen békességet – ami nem lépi túl az ész határait – az emberi értelem és természet ragadja meg, és az ember békességének nevezik, mivel emberi cselekedettel és képességgel érik azt el. Ha valaki beteg vagy sebesült, akkor megéri és kívánja az egészségét, ami a betegségnek és a sebnak az ellensége. Azok azonban, akik bizalmukat Istenbe vetik, nem menekülnek a rossz elől, hanem Isten akarata szerint állhatatosan és szívesen kitartanak és szenvednek. Nem is kívánnak olyan békét, amit gondolatuk vagy értelmük tesz világossá számukra (ez a rossz elvetése), inkább – hogy legyőzzék a rosszat – az ige belső megerősödését várják a hit által. Nem tudják, meddig tart majd, és milyen vége lesz. A békéből semmit nem értenek, azt sem tudják, milyen béke lesz az. Így állnak csendben és az Énekek Énekének völegényével (Énekek 3,4), egy kissé tovább menve máris megtalálják, akit szeretnek a lelkük. Íme ezt jelenti, hogy Isten békessége minden értelmet felülmúl. Mert a hit az alázattal ejti fogjul az észet. Azokra pedig, akik állhatatosan kitartottak, kiáradt a béke, és megérezték, hogy ez olyan békesség, amelyre egyetlen egyszer sem gondoltak, még kevésbé kívántak. Mert az Úr jobbjára csodálatosan vezeti az ő szentjeit (Zsolt 4,4), mikor bajuknak olyan véget vet, ahogy az előre senki nem láthatta és remélhette.

Nem csak arról a békéről beszél itt az apostol, ami véget vet a rossznak, hanem sokkal inkább arról, ami a rosszban vigasztalást ad, anélkül szenved, tűr és aminek erejével az emberi lélek nem esik kétségbe. Mert az értelem nem képes megragadni, hogy az ember békességben élhet a kereszttel és ott nem kell nyugtalan

kodnia – és bár nyugtalan, nyomorúságában mégis tud örülni. Ez pedig Isten műve, amiről senki nem tud semmit, csak az, aki azt megtapasztalta. Advent egy másik vasárnapján erről a békességről és örömről mondja Szt. Pál Róm 15,13-ban: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hitben teljes örömmel és békességgel.” Íme, ő maga nevezi a hit örömeinek és békéjének azt, amit itt Isten békességnek mond, mindez pedig egyedül Isten adománya.

Jól kell ügyelni minderre, nehogy valaki istentelenül arra vetemedjen, hogy a bajban a nyomorúságot megvetve saját erejéből akarjon ehhez a türelemhez és békéhez jutni. Vagy a levegőbe öklözve azt mondja, mint mások, hogy egyedül Istennek ajánlják ezt a dolgot. Nem, nem ez az út. Imádsággal, könyörgéssel, kéréssel és hálaadással kell komolyan kitartani, és aztán semmi miatt nem aggódva boldogan rábízni magunkat Istenre és az ő közelségére. Mert Szt. Pál nem azt mondja, hogy Isten békessége minden szívet megőriz, hanem csak azokkal cselekszi meg ezt, amelyek az imádsággal és hálaadással tárultak fel előtte.

Istennek ez a békéje megóvja a szíveket, gondolatokat és a lelket, ami azt jelenti: a szívet és az értelmet. Ő pedig Krisztusban és az ő ismeretében itt van, hogy megőrizze az embereket egészen a végig, és így üdvözítse őket. Mert a baj és a kísértés nagyon hamar összezavarja még azokat is, akik igazán Krisztushoz tartoznak (ha nem Isten békessége és az Úrban való türelem által megalapozottak). Olyannyira, hogy ilyenkor egész máshogy cselekszenek és gondolkodnak, mint ahogy egy keresztyénnek illik. Semmi más nem tartja meg a Krisztusban elkezdett kegyességet csak a hit és a türelem békessége. Ha ezek nem őriznek minket, nagyon hamar átesünk az emberek és a világ békességébe, és el akarjuk tüntetni a rosszat. Itt kell szorgosan elkerülni az emberi tanításokat, amik arról szólnak, hogy a kereszt igéje csupa bosszúság, amitől menekülni kell. Isten igaz ismerete és a benne való bizalom hamar megromolhat itt, szívünk és gondolataink rögtön összezavarodnak, mert saját maguknál és az embereknél keressük azt, amit egyedül Istentől várhatunk.

Amikor szívről, értelemről és az ember gondolatairól van szó, nem szabad a természetes értelemre, erőre és a lélek gyakorlataira gondolnod úgy, ahogy a filozófusok beszélnek ezekről. Hanem a lelki megismerést, vélekedést és sóvárgást értsd ezek alatt, ami a hit, remény és szeretete hatása. Advent második vasárnapján már hallottuk, mit mond az apostol Róm 5,13-ban: „A reménység Istene pedig töltsön be titeket a hitben teljes örömmel és békességgel, hogy bővítködjetek a reménységben a Szentlélek ereje által.” Itt más szavakkal fejezi ki a szív és értelem megőrzését.

Láthatod, hogy egy ilyen rövid beszédben Pál a keresztyén ember gondolkodását és milyenségét festi le az Istennel és az emberekkel szemben, mégpedig úgy, hogy a keresztyén embernek mindene megvan Istenben, és mindenévé lesz az embereknek. Aki keresztyén – mondja – úgy viselkedik az emberekkel, ahogy Isten viselkedik vele. Ezzel pedig a drága oltári szentségre utal, ami nem más, mint a Krisztusban és a Krisztussal való közösség minden rosszban és jóban.

(A szorgos olvasónak legyen most ennyi elég. Az evangéliumok és levelek magyarázatát a négy vasárnapra azért adtam elő, hogy megtapasztaljam, milyen haszonnal fogadják munkámat. Tovább akkor folytatom, miután megláttam, mekkora vággyal fogadja a keresztyén nép Krisztus evangéliumát a hosszú és kemény babiloni fogság után.)

Fordította: Percze Sándor

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN UTOLSÓ ELŐTTI VASÁRNAP • Róm 14,7–12

Menetközben – irgalmasan

A perikópa olvasása közben lehetetlen nem gondolni – a 14. fejezet előző versei után – az 1Kor 8-ban tükröződő gyülekezeti problémára a hitben „erőtlenek” és „erősek” között. De eszünkbe juttathatja ApCsel 21,17–26-ot is: meghökkenő az a „könnyedség”, amellyel Pál apostol olyan szertartást végez vagy végeztet el a templomban, amelyhez igazában már az égvilágon semmi belső köze sincsen.

A perikópa természetesen nem zárja el a tekintetünket és a figyelmünket mindezekről, de nem engedi meg, hogy a nagyon szemléletesen elmondott és még színesebben elmondható érdekesség elvonja a figyelmet magáról az alapigérőről. A ma és az utolsó napig érvényes mondanivaló legalább annyira érdekes, mint a kortörténeti és kegyességtörténeti adalékok.

A Krisztus befogadó szeretetéből élő gyülekezet, az egyház az ítélő Krisztus felé vagy még inkább elé tart. Bírót szoktunk emlegetni ősi himnuszunk nyomán és evangéliumi példázatok képanyaga alapján. Újra kell gondolnunk, hogy elégséges-e az elvárás szerint elfogulatlan bíró képe az elfogult szeretetében elének jövő, mindenét nekünk ajándékozó, az egész mindenségen uralkodó Ítéző számára? A bíró képét valószínűleg nem nélkülözhetjük, de a kép elégtelenségét szemünk előtt kell tartanunk.

Mindenesetre Krisztus személyéről és cselekvéséről van szó. Ez nem magától értődő, bizonyára a gyülekezetben sem mindenki számára. Mintha nélküle is történhetne valami, az ítélethez hasonló. Mintha benne lenne a levegőben az a vélemény vagy hiedelem, hogy miközben zajlik a világtörténelem, egyúttal a világon való ítéletet is elvégzi. Mintha a reformátor is emlegetett volna olyasmit, hogy az Úristen néha úgy tesz igazságot, hogy az egyik gazemberrel agyonvereti a másikat. Csak éppen az nem világos, hogy melyik az ítélő és ki az elintézendő gazember. Az Ítéző, aki a mindenség, nem adja ki megbízhatatlan megbízottak kezébe ezt az ügyet. A világ végső ügye nem intéződik el „családon belül”, vagy a történelem vélt automatizmusában.

Az Ítéző nem azonos valami bennünk rejtőző hanggal, érzéssel, erkölcsi mércével, még a lelkiismerettel sem. Egyik sem olyan éber és pártatlan, hogy igazságot tegyen. A lelkiismeret sokszor nagyon aluszékony, nehezen ébred és nagyon elfogult, hiszen az enyém. Krisztus ítélőszéke felé tartunk, és nem egyszerűen a saját lelkiismeretünk tükrében vizsgáljuk magunkat.

Ismerős felé tartunk. Talán egyszerűbb lenne ismeretlen felé menetelni, vagy ismeretlen érkezését várni. El lehetne eresztetni a fantáziánkat, tucatszámra lehetne elméleteket gyártani, mi vár ránk. Bele lehetne merülni – akár fulladni is – a futurologia tengerébe. Az ismeretlenben minden és mindennek az ellenkezője is lehetséges. Mi azonban ismerős felé tartunk, és ismerős érkezését várjuk. Az Ítézőben ismerőssel találkozunk: Krisztussal, aki meghalt és feltámadott értünk. Halálának és feltámadásának eseménye az ő életének az eseménye. Nem a velünk való konzultáció eredménye. Emlékezzünk a tanítványok reagálására, amikor halálról és feltámadásáról beszél nekik. Mégis: halála és feltámadása a mi életünk eseménye is. Ettől vagyunk keresztyének. Keresztségünk révén nem kívülről, nem a partvonalról

szemléljük a két egymással összefüggő üdvösségtörténeti eseményt, hanem annak a „kedvezményezettéiként”. Amilyen valóságos Krisztus kereszthalála és feltámadása, olyan valóságos Krisztus halálában és feltámadásában való részvételünk is. Ez „megváltásunk szent titka”, amelybe keresztségünkkel együtt a Krisztussal való szentségi közösség újra és újra bevon. Ismerős felé tartunk, akinek a mindenségen való uralkodása már elkezdődött, mert halálával és feltámadásával – amely a hittel fogadott evangélium és szentségek a mi életünk eseményei-vé is tesznek – Krisztus új világa benyomult a mi régi világunkba, és „alig elmondható módon” (W. Elert) hitünk-életünk eseményévé lett. Krisztus így ismerősünk: nem a történeti ismeret révén, hanem a hit bizalmával megélt érkezése révén. Az „ítélőszék” és a királyi trónussá lett keresztfa – szerencsénkre és üdvösségünkre – nem választhatók el egymástól.

Ismerősök tartanak az Ítéltől élé. „Mi, mindnyájan...” Ez a menetelés a gyülekezet, az egész egyház együttes menetelése térben és időben. Igazából alig tudjuk felfogni ennek a ténynek a súlyát. Valószínűleg ez az elégtelenségünk is magyarázza, miért is igyekezünk annyira, hogy a „mindnyájunk” korpuszát, együttesét a kegyes „én” egyes szám első személyére szabdaljuk. Meg is tudjuk ideologizálni: a „mindnyájunk” túl széles vállnak tűnik, ami mögé személyes felelősség vállalása nélkül elbújhatunk. A középkori templomokban olyan gyakori „haláltánc” freskók bizonyára azért emelnek ki egyes személyeket, világban és egyházban névvel-hatalommal bírót, nehogy bárki is belerejtőzhessen – felelősség nélkül – a „mindnyájunk” tömegébe. A 16. század elejéről Ráskai Lea domonkos apáca keze írásával fennmaradt „Halál-himnusz” is bizonyára azért beszél elejétől végig egyes szám első személyben, hogy ne lehessen személytelenül menetelni. Mégis jellemző, hogy ebben a senki háta mögé nem rejtőzhető vonulásban egyszerre csak megszólal a kegyes keresztény szájából az *egyház közösségében* élő hívő imádsága: „Elmegyek meghalni, kérvén én Uram Krisztust, hogy mindenek esedezzenek én érettem és bocsánatot nyerjenek énnekem. Ezenképpen jól megyek meghalni”. (Hungária könyvek 3. száma, Budapest, 1936.)

Ismerősök tartanak az Ítéltől élé. Ismerősök, mert imádkoznak egymásért. A gyülekezet, az egyház felől nézve ez a kötelék különbözteti meg a „mindnyájunk” közösségét a tömegtől, amelynek se arca, se felelőssége. A „testvér” nem megszólítás csupán, hanem a Krisztus által velem együtt befogadott és a gyülekezet által a közbenjáró imádság közösségében vállalt másik keresztény. Az a nyomorúságunk, hogy sokkal többször szemléljük a gyülekezetet, az egyházat a megkülönböztető, sőt elítélő „másság” szemével, mint az egybefoglaló imádság lelkületével. Menetközben nem lehet sem előrevételezni, sem kisajátítani Krisztus ítélőszékét. Menetközben: ez az egymásért, a másik hitéért való imádság ideje. Más dolog térdre kényszerülni a másikért, a testvérért, és megint más térdre kényszeríteni, netalán elbuktatni (l.: szkandalon!).

Krisztus előtt meghajol minden térd. Mindenkinek a saját térd. De a Krisztus elé menetelő keresztyének között a saját térd „mindnyájunkért” hajol meg! Talán éppen ez a jogtalanul előrevételezett ítélet pozitív ellentéte. Egyedül Krisztus mondhatja, hogy mindenki magáért felel! Az Ítéltől élé menetelő gyülekezet egymásért imádkozik, hogy „elítélés nélkül állhassunk meg Krisztus félelmetes ítélőszéke előtt”. (Ortodox liturgia)

De még a gyülekezet, az egyház közösségénél is tágabban

kell gondolkodni az Ítéltől felé tartó kereszténységnek: az utolsó vacsora asztala mellett elhangzó „sokakért” többet ölel át az egyháznál. (Katolikus testvéreink voltak olyan bátrak, hogy a „sokakért” helyén „mindenkiért” mondjanak.) A „mindenkiért” való áldozat jézusi tágszívűségét csak a mindenkiért való könyörgés gyakorlásában lehet megélni, hiszen az együttmenetelők soraiban ott rejtőznek a Krisztus-hit várományosai is. Ha elítélem vagy elbukatom őket a hit keresése útján, hogyan érnék Krisztus elé és hogyan érünk mi is oda?

Valaki nagy „szent” kitalálta és sokan szajkózzák meg gondolatlanul utána, hogy az Istennek csak gyermekei vannak, unokái nincsenek. Az legyen a reménységünk, hogy még dédunokái is vannak. Azok, akiket a „fiak” közbenjáró imádsága vonz Krisztus népe közösségébe, hogy ne az Ítéltől teljhatalmának a súlya alatt, hanem az Ítéltőlben is felismert Megfeszített-Feltámadottban való örömben és reménységben hajoljon meg előtte minden térd!

Fehér Károly

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE UTÁN UTOLSÓ VASÁRNAP

• Jel 21,6–7(8)

Egzegézis

A textus kijelölése a 8. vers zárójelbe vételével kétféle feldolgozási lehetőséget ad. Csak a 6-7. versek feldolgozását vagy a 8. verset is hozzávéve. Van olyan vélemény, hogy nem jó egy textus felolvasását olyan negatív hangzású mondattal befejezni, mint a 8. vers. Az evangélium mindig biztatás és meghívás. Ezért bölcs dolog, ha a 8. verset elhagyjuk (így vélekedik pl. Gottfried Voight). Mások viszont éppen az evangélium visszautasításának a végzetes következményeire gondolva, fontosnak tartják a 8. vers üzenetét is. Mert a Jelenések könyvének a vigasztalása és örömhíre nem a nagy mindent „elfelejtés”, mintha semmi bűn nem lenne az életünkben és nem lenne számonkérés. Nem is az ellentmondások és ellenségeskedések nagy elkenése, hanem egyedül Isten bűnbocsátó kegyelme és mindent újjáteremtő irtalmas szeretete. Ha a 8. verset is vesszük, akkor is a nagy lehetőséggel: Isten bűnbocsátó kegyelmének a meghirdetésével fejezzük be az igehirdetést.

Mindkét fajta feldolgozásnál azonban a középpont a mindenséget és egyéni életünket létrehozó és beteljesítő Isten, aki Jézus Krisztus által fiává teszi azokat, akik részesei ingyen kegyelmének, és akinek a színe elé járulunk majd mindannyian. Isten igéje megmondja nekünk, hova vezet a világtörténelem és az üdvösségtörténet. Nem ismerünk minden egyes előttünk lévő útszakaszt, de a célt igen, az Alfát és az Omegát, a Kezdetet és a Véget. Aki a kezdetnél ezt mondta: Legyen! Ezt mondja a végnél: Megtörtént!

6. vers „Megtörtént!” Isten egyetlen szava sem veszett el, nem semmisült meg és nem felejtődött el.

δωρεαν = ajándékul, ingyen, ok nélkül, meg nem érdemelten, alaptalanul.

A víz nem minden további nélkül életet jelentő fogalom. A tengeren az embernek a vízzel rossz tapasztalatai vannak, rosszul állatokat, szörnyeket rajt magában, hajókat nyel el, elmosza a partokat, elönti a földeket és szigeteket. (Gondolhatunk a nagy dunai és tiszai pusztító árvizekre is.) Amennyiben azon-

ban a víz a forrással van összekötve, az életnek egy nélkülözhetetlen elemét jeleníti meg. Az Ószövetség sokszor dicsóítja az üdvösség idejének vízben való gazdagságát. Kép nélkül ezek a helyek az Istenről és minden jóról, az üdvösségről és a Szentlélekről szólnak. Isten után „szomjazik” az ember. Ha nem látja arcát, nem tudja őt dicsőíteni, az a „szomjan halást” jelenti. Az Istenben való öröm az ember vízzel történő megelégedését jelenti (Zsolt 42, 2-3; 63, 2-4; Jer 2,13). Aki „vizet” ad, az felüdít és életet ajándékozik.

7. vers „aki győz” = aki a hitnek a döntési idején kitart, az „mindent” örökölni fog (vö. 21, 1-5). A győzelemre szóló felhívás az Isten iránti hitvalló, hűségre szóló felszólítás – a 8. vers ellenfényében.

8. vers A győzőnek adott ígéret után következik a bűnösöknek szóló fenyegetés, azoknak, akik hűtlenek lettek. Itt elsősorban az engedelmesség megtagadásáról, a hit kudarcáról van szó. Az Újszövetségben máshol is található a bűnösöknek és gonoszságoknak katalógusszerű felsorolása. Ez azonban elsősorban azokat említi, „amelyeket keresztények a Krisztushoz való hűség megtagadásával, illetve az attól való eltántorodással követnek el” (Karner: Apokalipszis).

Kik ezek? A gyávák, akik az emberektől vagy a szenvedésektől való félelmükben megtagadják Urukát. A hitetlenek, akik visszautasítják és megvetik az élet ígését. Az utálatosak, akik a (modern!) bálványimádás utálatos bűnével szennyezik be magukat. A gyilkosok és paráznák, akik durva erkölcsi bűnökkel fojtják el lelkiismeretüket. A varázslók és a bálványimádók, akiknek elpártolása hamis vallásos, „gyümölcszekben” lesz láthatóvá. És „minden hazugok”, akik meghazudtolják az Isten ígését, igazságát és irtalmas szeretetét.

Gondolatok az igehirdetéshez

„Azért becslöm többre az őszt, mint a tavaszt” – mondta egyszer Sören Kierkegaard dán teológus – „mert az ember ősszel az ég felé néz, míg tavasszal a földre”. Ma mi is az ég felé nézünk. Nem azért, mert már jól benne vagyunk az őszben, hanem mert Isten emeli fel tekintetünket. Ma, az egyházi esztendő utolsó vasárnapján sok gyülekezetben név szerint is megemlékeznek az ebben az egyházi évben elhunyt szeretteinkről. Szeretteink halála és a saját földi életünk végére gondolás elháríthatatlanul szembesít bennünket a földi élet elmúlásának a kikerülhetetlen valóságával.

1. János apostol látomása felfedi előttünk, hogy kedves holtaink és mi magunk is az idő Urának a kezében vagyunk. A kezdet és a vég számunkra az idő által el van választva. Megszülettünk és meghalunk. Ez a földi élet kezdete és vége. De mi mégis annak a kezében vagyunk, akiben a kezdet és a vég feloldódnak és egyben vannak. Ő a teremtő és a beteljesítő. A világmindenségben és egyéni életünkben is.

Az emberiséget mindig foglalkoztatta a jövő. Mi lesz a világgal és mi lesz velem. Nemcsak János idejében voltak számítások és különböző váradalmak. A végső katasztrófának és a földön megvalósuló aranykornak a gondolata gyakran futnak párhuzamosan egymás mellett.

A jelenések könyve nem jóslásokat közöl, hanem a múltat, a jelent és a jövőt, az ítéletet és az üdvösséget annak a kezében tudja, aki megalkotta a világmindenséget és megteremtette az

embert. Aki megtartotta szavát és beteljesítette ígéreteit. Az új ég és az új földi ígéretének megvalósulása azért „megtörtént” ígéret, mert a Golgotán elhangzott az „Elvégeztetett!”

2. Isten az üdvösséget, a bűn nélküli örök élet teljességét „*ingyen*” adja. Az ember szemében ami „ingyen” van, az vagy csekély értékű semmiség, bővli a dolgot, vagy pedig ellenkezőleg: éppen az, ami megfizethetetlen, és ezért pénzért semmi körülmények között nem szerezhető meg. Isten ingyen, nem „valamiért”, hanem Valakiért, egyedül kegyelemből adja az üdvösséget. Jézus Krisztus áldozatáért és feltámadásáért. Kihez kegyelmes az Isten? Ahhoz, akihez irtalmából kegyelmes. A kegyelem mindig meg nem érdemelt, meg nem szolgált, alaptalanul, ajándékkul kapott kegyelem. Semmilyen körülmények között sem valamilyen jutalom, „prémium” a jó vagy nagy hitért. Az Istennel való közösség mindig kegyelem.

„Az örökölni fogja mindezt” kijelentés megtoldja az ingyen gondolatát. Az örökös a saját közreműködése nélkül, ajándékkul kapja az örökséget. Nem ő szerezte meg, hanem kapta. A mennyei, az örök élet örökségét Jézus szerezte meg számunkra emberré lételeivel, szenvedésével, kereszthalálával és feltámadásával.

3. Isten ígéje ma is *reménységet ébreszt* a szívünkben. *Maga Isten bátorítja az útána vágyakozót*: „adok majd a szomjazónak az élet vizének forrásaiból”. (Ehhez a gondolathoz felhasználhatók a 6. vers magyarázatánál írottak.) Még abban is segítségünkre van, hogy feltámadjon a szívünkben a vágy útána. Mert gyakran még azt sem tudjuk igazán, hogy útána szomjazunk.

A kegyelem tesz képessé a hit harcában a győzelemre, és Isten maga erősíti meg a győztesnek szóló ígéretet: „Aki győz... Isten lesz annak, az pedig fiam lesz”. A „fiam lesz” ígéretet nem úgy kell érteni, hogy majd csak a paruzia idején leszünk Isten fiaivá. Hanem a jánosi értelemben: „Szeretteim, most Isten gyermekei vagyunk, de még nem lett nyilvánvaló, hogy mivé leszünk. Tudjuk, hogy amikor ez nyilvánvalóvá lesz, hasonlónak leszünk hozzá, és olyanok fogjuk őt látni, amilyen valójában”. (1Jn 3,2). Tehát a „már most, de még nem” feszültségében élünk. Az eszkatológia jövődjében teljesedik ki Isten szerinti emberiségünk. „Oda megérkezve leszek én emberré” – fogalmazta ezt meg mélyértelműen Antiochiai Ignác vértanú püspök és egyházatyja (110 körül).

A jánosi gondolat folytatása buzdít a 8. versben leírt bűnök elleni küzdelemre: „akiben megvan ez a reménység, megtisztítja magát...” (1Jn 3,3). Aki viszont nem él a megtisztítás lehetőségével, arra vár a második halál, a végleges halál.

4. A keresztény reménység nem vágyalom, nem utópia, hanem a Krisztusban elnyert Isten tapasztalaton nyugszik. Az utópia jelentése (ου-τοπος): nem létező hely. A keresztény ember reménysége viszont (ευ-τοπος): jó hely, mert Isten közelében van. Ami a keresztény reménységet minden más, csak evlágira irányuló – utópisztikus vagy tudományosan megalapozott – jövő-váradalmaktól megkülönbözteti az az, hogy Isten van a középpontjában. „Az Alfa és az Omega...”, aki van, és aki volt, és aki eljövendő: a Mindenható” (Jel 1,7).

Johann Sebastian Bach egyszer egyik barátjának ezt írta az emlékkönyvébe: „Csak a befejezés adja meg a hangnemet”. Ezen azt érti, hogy csak a befejezést ismerve lehet mindent, ami korábban történt, megfelelő fényben látni: Az örökkévalóság világlágosságában.

Az egykori bajor püspök, Hermann Dietzfelbinger röviddel a

halála előtt az utolsó búcsút egy idegen nagyvárosba történő utazás szorongásához hasonlította: „Az örökkévalóság is idegen nekem és félek tőle. De ha ott van az én Uram, Jézus Krisztus, akit én ismerek és aki ismer engem, úgy ahogyan vagyok, és ha ő jön felém, és kézen fog engem, és az Isten trónja elé vezet, és síkra száll értem, és ezt mondja: Őt ismerem! Akkor többé nem kell félnem. Sokkal inkább reménnyel telten örülhetek: mert meg fogom ismerni őt, ahogyan ő ismer engem.”

És akkor beteljesedik az ígélet: Istene leszek annak, az pedig fiam lesz.

Sárkány Tibor

ÁDVENT 1. VASÁRNAPJA

• Lk 4,13–21

Segítő anyagok a készüléshez

Feltétlen tanulmányozzuk át a „Biblia magyarázó jegyzetekkel” c. kiadványunk, valamint Pröhle Károly: Lukács evangéliuma ide vonatkozó részeit. Hasznosnak tartom a régi Lelkipásztorok előkészítőinek figyelembe vételét is. Textusunkhoz 1986/682-685 (Ittész János), 1978/636-640 (Józsa Márton) és 1963/623-625 (dr. Groó Gyula) előkészítőkre utalunk. Érdeemes elolvasni Józsa Márton: *Ádvent homiletikuma* című tanulmányát is (1976/673). Magam Fritz Rienecker kommentárjait kedvelem, mivel a magyarázatok mellett a textusok gyakorlati alkalmazásának vonalait is meghúzzák.

Megjegyzések a szöveghez

13. v. A régi előkészítőkből ez a vers nem tartozik textusunkhoz, mivel valójában Jézus megkísértése történetének lezárása. Én mégis örülök, hogy most textusunkhoz került, mivel arra utal, hogy az igehirdetők és igehallgatók számára az igehirdetéssel kapcsolatos kísértéseknek a Szentlélek és az ige ereje által való legyőzésére ma is nagy szükségünk van – *αχρη καιρου* = egy időre, egy másik alkalomig.

Sok írásmagyarázó itt csak Jézus gecsemáni tusájára gondolt, mások – szerintem helyesen – másra is, pl. Péternek Jézus szenvedése bejelentésére adott válaszára (Mt 18,22.33) és a farizeusok, vagy írástudók csapdába ejteni akaró, több alkalommal is előforduló kérdéseire is gondolnak.

14. v. Lk 4,1-ben a Szentlélek Jézust a pusztába (el az emberektől, nyilván, hogy elcsendesedésében felkészítse messiási szolgálatára), most a kísértő legyőzése után e szolgálatának színhelyére, az emberek közé vezet. Lukács különösen hangsúlyozza, hogy Jézus mindenben engedi magát vezetni a Szentlélektől. Mi erre a vezettetésre való készségünket gyakran elveszítjük. Talán ez az oka annak, hogy szolgálatunkból hiányzik a Szentlélek ereje. A *δυναμις* eredetileg az emberek javát, üdvösségét szolgáló teremtő, vagy újjáteremtő erőt jelentette. A Szentlélek vezetésére nem figyelő ember ebből a szóból a romboló erőt kifejező „dinamit” szót alkotta meg.

15. v. Jézus „tanított a zsinagógákban”. Természetesen máshol is, pl. tóparton, dombok lejtőin, otthonokban, de mindennek előtt a zsinagógákban, azért, mert Isten népe itt hallgatta a Tórárt és a Prófétákat. Lk ennek hangsúlyozásával az ige fontosságát húzza alá.

16. v. Jézus első nagy megnyilatkozására, mintegy „program-beszédére” nevelkedési helyén, a názáreti zsinagógában került sor. A Tóra felolvasása után szokás szerint egy felnőtt résztvevőnek – most neki – adták át az abban a korban nagyon népszerű Ézsaiás próféta tekercsét, hogy felolvasson belőle. Lk ezzel azt hangsúlyozza, hogy Jézus először a hozzá legközelebb állóknak hirdeti az evangéliumot.

17. v. *αναπτυσας* = kitekervén (a tekercsét, megtalálta a helyet...) vagyis Jézus tudatosan kereste ki a felolvasott igehelyet: Ézs 61,1-2 + 58,6-ot, amely ítélet helyett Istennek az emberhez lehajló szeretetét szólaltatja meg.

18. v. Az Úr Lelkével felkent személy a messiás. – *ευαγγελισσασθαι* jelentése ekkor még nem a mai keresztyén értelemben vett „evangéliumot hirdetni”, hanem „jó hírt hozni” (legtöbbször az ellenségén vett győzelemről). – A *πτωχος*-nak is kettős jelentése van: kegyesek, (pl. a farizeusok, kumrániak), vagy a társadalmi értelemben vett elnyomottak. – a *αιχμαλωτος* hadifoglyot, vagy olyan embert jelent, aki nem a maga ura, így lehet gondolni a gonosz hatalmában állókra is. – *αναβλεψις* nem csak a látás, hanem a (szellemi) látóképesség visszanyerése. – *τεθραυσαμενος* elnyomott, nyomorult, megkínzott.

19. v. „Az Úr kedves esztendeje” eredetileg a 49 évenként visszatérő nagy örömnappal, amikor mindenki újra hozzájutott az időközben elveszített a birtokához stb. (3Móz 25,8-17), Jézus idejében már a messiási korszak eljövételének éve. –

20. v. *πτυσας* = összetekerve (a tekercsét...) – „mindenkinek a szeme rajta függött” nem csak a feszült figyelmet jelenti, hanem azt is, hogy kíváncsian várták, mit fűz hozzá Jézus az ézsaiási messiási ígékhez.

A Prófétákból felolvasó „laikus” ugyanis néhány magyarázó mondatot szokott fűzni felolvasásához.

21. v. Jézus rövid mondata: „Ma teljesedett be ez az Írás fületek hallatára” azt jelenti, hogy Jézus maga a Lélek által felkent, vagyis a messiás, vele itt van a várva várt messiási korszak!

Miért jött Jézus?

Textusunk középpontjában Jézusnak a názáreti zsinagógában történt első nyilvános fellépésének az értelme áll, amely arra a kérdésre ad feleletet, hogy miért jött Jézus, mi messiási szolgálatának, más szóval az egész keresztyénség szolgálatának az értelme.

„Egy mai írásmagyarázó szerint Jézus sorban elutasította a prófétai, királyi és főpapi messiásra vonatkozó várakozásokat. Ha nem is lehet Jézus megkísértése történetének három szakaszát ennyire pontosan elosztani a háromféle messiási várakozásra, mégis bizonyos, hogy Jézus elhatározta magát a hamis messiási várakozásoktól, és közben kirajzolódott, hogyan értelmezi istenfiúságát és messiási szolgálatát. Jézus azért jött, hogy az Isten igéjét hirdesse, mint az élet alapját, hogy világi uralkodás helyett szolgáljon, és hogy hatalmának éreztetése helyett önmagát adja az emberért.” (Pröhle)

A Jézus által felolvasott ézsaiási versekhez és Jézus rövid mondatához fűzött fenti megjegyzésekből – bár Jézus nem mondja ki szó szerint – szavaiból mégis kitűnik, hogy az ő jelenléte és működése teszi a „mát” az Úr kedves esztendejévé. Itt van a messiás, akit az Úr Lelke „kent fel”. De ha ez igaz, akkor új helyzet állt elő, s nem teljesedett be sem a nép hamis reménysége, hogy a messiás felszabadítja Izrael népét a gyűlölt római megszállás alól,

sem Keresztelő János hamis prófétai várakozása, hogy a messiás, az „Erősebb” végrehajtja Isten ítéletét. Jézus nem politikai felszabadító, sem ítéletvégrehajtó. Ő az ítélet elhalasztását, azaz a kegyelem idejét hirdeti meg népének. Messiási szolgálatának „végjátzmájában”, amikor a lázadással és gyilkossággal vádolt „terrorista” Barabbás helyett maga Jézus hal meg a keresztfán, az is kiderül, hogy nem csak elhalasztja, hanem a büntetés magára vállalásával el is törli az embereket jogosan fenyegető ítéletet. Ezzel be is fejezi messiási szolgálatát.

Az igehirdetés felé

Van textusunkban egy fogalom, amely megérdemel egy kis elmélyültebb meditációt igehirdetésre való készülésünkkor. Ez a fogalom a „ma”. Ez a szó többször is elhangzik Jézus ajkán. Textusunkban: „Ma teljesedett be ez az írás fületek hallatára” – a római katolikus fordítás szerint: az írás, amit az imént hallottatok. Nem a jövőben fog beteljesedni, hanem már beteljesedett, amikor hallottátok. A gyűlölt rómaiak szolgálatában álló fővám-szedő, de megtérő Zákheusnak Jézus ezt mondja: „Ma lett üdvössége ennek a háznak” – nyilván: e ház népének (Lk 19,1–10). A keresztfán a vele együtt megfeszített megtérő gonosztevőnek pedig ezt mondja: „Még ma velem leszel a paradicsomban” (Lk 23,39–43). Jézus szava a Szentlélek erejével teljesedik be, valósul meg. Volt-e már olyan élményünk, hogy Jézus szava, akár igelvasás, akár prédikációhallgatás közben „szíven ütött” egzisztenciálisan megérintett bennünket, megújította életünket? Vagy volt-e már ilyen hatása a hallgatókra a mi igehirdetésünknek? Althaus textusunkkal kapcsolatban így teszi fel a kérdést: „Volt-e már ilyen igazi »mánk«, amikor átéljük, hogy lelkünk Jézusnál igazi otthonra talált? Ma mindnyájunkhoz jön, mindnyájunkhoz szól, hogy nála igazi otthont találjunk!”

Ha prédikálnék ádvent 1. vasárnapján, igehirdetésem témájául egy közkedvelt ádventi énekünk első sorát választanám: Jer, tárjunk ajtót még ma mind! 1. A most kezdődő ádventi idő arra figyelmeztet bennünket, hogy Jézus ma is jön hozzánk. 2. Az Úr kedves esztendejét hirdeti meg számunkra, azaz szabadságot, üdvösséget kínál nekünk. 3. Ez az áldott ajándéka a Szentlélek erejével már ma a miénk lehet!

Selmecei János

ÁDVENT 2. VASÁRNAPJA

• Lk 17,20–30

Ádvent 2. vasárnapjának üzenetét Ágendánk így fogalmazta meg: Ítélet előtt – kegyelem alatt. Meg kell állapítanunk, hogy az utolsó idők jeleiről, Urunk visszajöveteléről, az ítéletről sajnos ritkán beszélünk. Mindez az üzenet leginkább az egyházi esztendő végére, ádvent idejére korlátozódik. Pedig Jézus szavai, figyelmeztetése, amellyel eszkatologiai beszédeit összefoglalja: Vigyázatok... legyetek készen! – egész életünk, keresztyén magatartásunk alapmotívuma kell, hogy legyen. Vagyis mindez nem a „dies irae dies illa” sokkhatását akarja kiváltani belőlünk, hanem az „elközelített a ti váltságotok” biztatására való boldog, reményteli reagálást. Prőhle Károly szavaival: „Jézus azt várja egyházától, hogy mindig készen legyen a számadásra, és ennek tudatában végezze szolgálatát a változó történelmi események között”.

Egzegezés

A három szinoptikus evangélium kisebb-nagyobb eltéréssel közli Jézus eszkatologikus beszédeit, így Márk 13,1–20, Máté 24,1–22. Lukácsnál két helyen olvasunk az Emberfia eljövételéről: 17,20–37 és 21,5–36. Mindkettő ennek a vasárnapnak alapigéje rövidített formában. Idén a B rend szerint a Lk 17,20–30. verseit tartalmazó szakasz az igehirdetés alapigéje. Vizsgáljuk meg közelebbről ezt az igét.

A textus egyes részei csak Lukácsnál fordulnak elő, így a 22. vers, valamint a 28–30. versek, melyekben Noé megmenekülését Lót történetével egészíti ki. A rövid első rész (20–21. versek) a farizeusok kérdését és az arra adott feleletet tartalmazza, amit a 22–30-ig terjedő, a tanítványokhoz szóló tanítás követ. A 20. v. ποτε-mikor kérdés Isten országának eljövételével kapcsolatban egész Izrael számára izgalmas kérdés volt. Különösen a páska ünnepének közeledtével kaptak különös hangsúlyt a különféle messiási várakozások. Nem érződik gúnyos vagy provokatív szándék a kérdés mögött, inkább komoly érdeklődés. Ezt bizonyítja az is, hogy Jézus komolyan válaszol nekik.

A παρατηρησις: az időjárás és az égi jelenségek megfigyelésére használt kifejezés. Vonatkozhat ez a páskaünnep éjszakáján szokásos virrasztásra, várakozásra is.

ΕΙΤΟΣ υμων: A régi Károli fordítás „benneteket” fordít. Mondhatta ezt Jézus a farizeusoknak? A velük folytatott vitákban sokszor hivatkozik Jézus a „Sma”-ra, Izrael hitvallására, melynek nagy fontosságot tulajdonít. Ha ennek ígéit mondják, üzenetét megélik, akkor bennük van az Isten országa, csak nem veszik azt komolyan (Prőhle). Gondolhatunk Róma 10,7–8-ra is. Mégis úgy gondolom, hogy a másik értelmezés a helyénvaló: köztetek van Isten országa. Őbenne eljött, már köztük van, és majd újra eljön dicsőségben.

A 22. verssel Jézus már a tanítványokhoz fordul a felvetett kérdéssel kapcsolatban, hiszen a „mikor” az ő kérdésük is. Arra figyelmezteti őket, hogy Isten akaratából (θει) az Emberfia a megdicsőülés előtt a szenvedést, a keresztyén gyalázatát fogja elviselni. S amíg a tanítványok várják, hogy Uruk magához vegye őket dicsőségébe, számolniuk kell a hitetők ármánykodásával, félrevezető tanításukkal. „Ne fussatok utána!” – inti őket, mert a benne való hit nem mindennek az elhívése.

A 27–30-ig terjedő szakaszban három fontos dolgot kell megjegyeznünk: Az a nap *félreérthetetlen* lesz! Mindenki számára nyilvánvalóan, a villám fényességével fog felragyogni, átvilágítja tudatunkat és juttat el a biztos felismerésre: Ő jött el!

Kiszámíthatatlan lesz az a nap. Noé és Lót története világosan példázza: az élet a megszokott rend szerint folyt, az emberek tették a dolgukat, semmi jel nem mutatta, hogy valami történni fog. Ilyen kiszámíthatatlan hirtelenséggel vet véget a világnak végének az a nap. „Meggzúnik, mint ahogy a karmester egy mozdulatára félbemarad a zenekar játéka!” (Wilhelm Herbst).

Amit itt nem mond Jézus, de másutt igen: visszajötte idejének kiszámíthatatlansága az *állandó készenléte*t sürgeti!

Meditáció

Az első tisztázásra váró kérdés: hogyan tekintszen a hívő ember, az igehallgató, de az igehirdető is a számunkra ismeretlen, mégis bármikor bekövetkezhető eseményre, Jézus visszajöve-

lére. A 22. versben Jézus az elmenetele és visszajövele közötti időről beszél. Ez a köztes idő az egyház ideje. Már nincs láthatóan közöttünk, mégis igéjében, szentségeiben reális jelenlétét tapasztalhatjuk meg. A „veletek vagyok minden nap” boldog valóságát. Uralma övéi felett azonban mégsem egyértelműen világos. Hitünk állandó kísértéseknek van kitéve. A bennünket megkörtövező bűn megoszt, erőtlenné tesz minket, gyenge a reménységünk, zavar bennünket a „tükör által való homályos látás”. Éppen ezért szükségünk van a reményteljes vágyakozásra az Emberfia eljövendő napja után. (22. v.) Hiba volna kiemelni az első század eleven paruzia-várása és a ma gyülekezetének meggyengült reménysége közötti ellentétet. Sokkal inkább helyénvaló a Zsidó levél biztatása: „Ne vesziétek el bizalmotokat, melynek nagy jutalma van!”

Másodszor: Jézus két példájának mondanivalóját ilyen hétköznapian tudnám megfogalmazni: emberi tragédiánk az, hogy immanens gondolkodásunk számára Jézus visszajövele az élet természetes rendjébe „nincs bekalkulálva”. Noé és Lót kortársai nem tették fel a kérdést: mikor jön el az Isten országa. Nem a bűnös életfolytatásról beszél itt Jézus, hanem a gyanútlanyságról. Az élet természetes rendjében (évés, ivás, házasságkötés, munka) semmi és senki nem szabhat határt! Hogy Isten beleszólhat a világ életébe és véget vethet annak, ezzel nem számolunk. Addig esetleg eljuthatunk, hogy az életünk véges, egyszer eljutunk a

határhoz. Számolunk esetleges természeti katasztrófákkal, árvizekkel és földrengésekkel. Ennél tovább nem terjed az emberi gondolkodás. Hitünk számára azonban világos: Jézus váratlan visszajövele határt szab a világ életének és a mi életünknek. Ezeket a határokat nekünk a mindennapi élet reális valóságában kell mindig újra tudatosítani. Bizony, mi is híjával vagyunk gyakran ennek az eszkatológiára koncentrált életformának! Mégis a számunkra járható út, hogy praktikus életfolytatásunkba napról napra „bekalkuláljuk” Jézus napjának eljövételét úgy, hogy ha holnapra várjuk azt, ma még elültetjük azt a bizonyos almafát! Ezt a feszültséget nem szabad feloldani.

Végül a harmadik üzenet így hangzik: számolunk a paruziával vagy nem, Jézus eljövele egyértelmű és világos lesz az egész világ számára. Meg fog jelenni a benne hívőknek és a közönyösöknek, az őt tagadóknak és ellenségeinek is. Ahogy Jel 1,7-ben olvassuk: „Íme, eljön a felhőkön és meglátja minden szem, azok is, aki átszegezték...” Akkor már senki számára nem lesz kérdés, hogy kicsoda ő, mert akinek égen és földön minden hatalom a kezébe adatott, az az egész teremtett világ Ura.

Egy lehetséges vázlatajánlat:

A kevesekhez, akik őt várják

A sokakhoz, akik nem számolnak vele

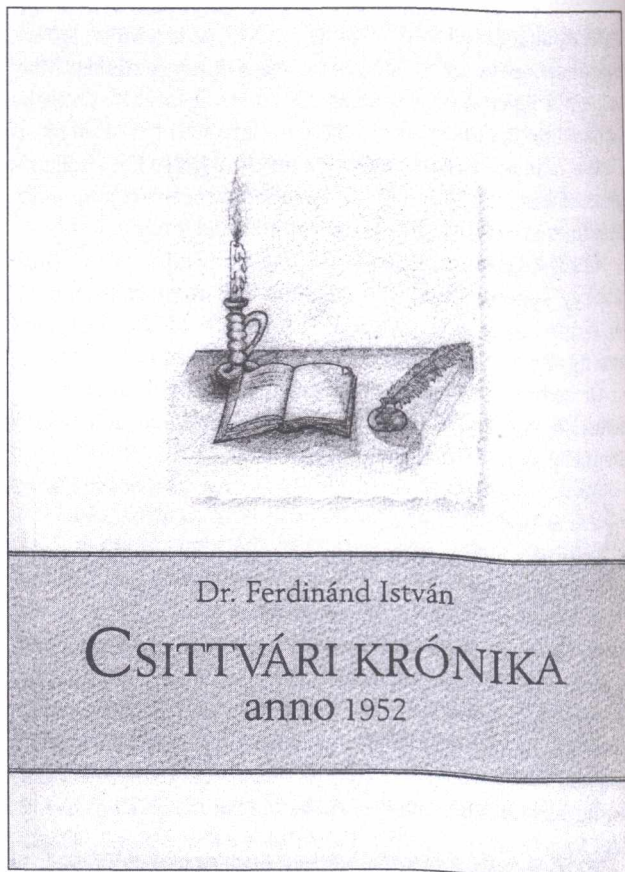
Minden szem meglátja őt

Keveháziné Czégényi Klára

MEGJELENT

FERDINÁND ISTVÁN
Csittvári krónika

148 old. • kartonált • 168x228 mm • 920,- Ft
A könyv kapható az Evangélikus Könyvesboltban.

Novemberi számunkban két olyan témakörben közlünk további írásokat, amelyek a visszajelzések szerint különösen is felkeltették Olvasóink érdeklődését: egyik a *misszió* (402–406. old.), másik pedig a *bioetikai kérdések* (412–415. old.) témaköre.

Két interjút is figyelmükbe ajánlok, egyiket *Odd Bondevik* norvég vezető püspökkel magyarországi látogatása alkalmából készítették munkatársaink (410–411. old.), másikat pedig *Bolyki János* professzorral, a közelmúltban megjelent könyve kapcsán (423–426. old.).

Néhány könyvre is felhívjuk figyelmüket (409. és 427–429. old.), valamint megemlékezünk *Ferdinánd István* professzorról, akinek *Csittvári krónikáját* szintén a közelmúltban jelentette meg a Sajtóosztály. A tizenöt éves *Testvéri szóra* tekint vissza egy írásunk, majd pedig búcsút veszünk *Főnyad Pál* lelkésztől.

Luther Márton egy adventi prédikációját tesszük közzé Percze Sándor lelkész tolmácsolásában. Az *igehirdetési előkészítőket* ebben a hónapban nyugdíjas lelkészek írták.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Novemberi számunk szerzői

Andorka Eszter PhD ösztöndíjas – Budapest
Böröcz Enikő PhD ösztöndíjas – Budapest
Fehér Károly ny. lelkész – Székesfehérvár
Gáncs Péter missziói lelkész – Budapest
Gerőfi Gyuláné lelkész – Budapest
Győri Gábor lelkész – Budapest
Hafenscher Károly ny. lelkész
c. teol. professzor – Budapest
Keveháziné Czégényi Klára ny. lelkész – Kőszeg
Koczor Miklós ny. mérnök – Budapest

Menyes Gyula lelkész, püspöki titkár – Győr
Orosz Gábor Viktor PhD ösztöndíjas – Budapest
Péri Rasolondraibe az LVSZ Missziói Osztályának vezetője – Genf
Sárkány Tibor ny. lelkész – Kecskemét
Selmeczi János ny. lelkész, teol. tanár – Budapest
Szabóné Mátrai Marianna felelős szerkesztő – Budapest
Szentpétery Péter teológiai tanár – Budapest
Szentpétery Marianne tanár – Budapest

Közzöljük továbbá Luther Márton adventi igehirdetését.

Megjelenik havonta

Felelős szerkesztő: Szabóné Mátrai Marianna, 1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3. Tel.: 469-1050

e-mail: mariann.matrai@lutheran.hu

A szerkesztés munkájában a szerkesztőbizottság vesz részt.

Olvasószerkesztő: Laczi Roland. Műszaki szerkesztő: Galgóczi Andrea. Tördelés: Rezessy Szabolcs.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./Fax: 317-1108

e-mail: sajto.osztaly@lutheran.hu

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter mb.

Egy szám ára: 390 Ft. Előfizetési díj 1 évre: 4680 Ft

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt) évi 8800 Ft,

egyéb külföldi országokba 9800 Ft/77 DEM vagy 50 USD.

A borítón: Confessio Augustana (Györköny, 1724).

A fotót Molnár Géza készítette. A borítót ifj. Harmati Béla tervezte.

Készült a Plantin Kft. nyomdájában.

ISSN 0133-2821